הלכות פורים

ילקוט יוסף

מתוך ילקוט יוסף, מאת הרב יצחק יוסף.
הטקסט נלקח מאתר «ילקוט יוסף חינם – האתר להפצת יהדות» (yalkut.info).
זכויות היוצרים על הטקסט שמורות לבעליהן. הקובץ נועד ללימוד בלבד ואינו למכירה.
geulaquiz.com

סימן תרפה — מדיני ד׳ פרשיות — פרשת שקלים

א בשבת שלפני ראש חודש אדר הסמוך לניסן [או כשחל ר״ח אדר בשבת], מוציאים שני ספרי תורה, וקוראים בשני פרשת שקלים, בראש סדר כי תשא, מפני שבזמן בית המקדש היו משמיעים על השקלים באחד באדר, על ידי הכרזת בתי הדין בכל ערי ישראל, שכל אחד מישראל חייב לשקול מחצית השקל בשקל הקודש, ולהביאם לבית המקדש, כדי שיקריבו ממעות מחצית השקל אלו החל מיום ראש חודש ניסן והלאה, להקריב הקרבנות מתרומה חדשה. [מגילה (כט.). ובפירש״י שם. (וכ״ה בירושלמי (שקלים ב.) שמשמיעין על השקלים היינו על ידי הכרזה). טור וש״ע סי׳ תרפה]. ועוד אמרו חז״ל: גלוי וידוע לפני הקדוש ברוך הוא שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל כמו שנאמר, ועשרת אלפים ככר כסף אשקול על ידי עושי המלאכה, לפיכך הקדים שקליהם לשקליו. [מגילה (יג:), ומסיים עלה, והיינו דתנן באחד באדר משמיעין על השקלים. וע״ע במסכת סופרים (פכ״א ה״ד). ובהגהות הגר״א והגרי״ב שם]. ולכן גם אנו קוראים בשבת זו פרשת שקלים. [כן הוא בירושלמי פ״ק דמגילה ה״ה. ילקוט יוסף מועדים עמוד רנו].

ב מפטירים ״ויכורות יהוידע״ שמדבר שם בענין השקלים, שנאמר, כסף נפשות ערכו. [מגילה (כט:) בשלמא למ״ד כי תשא היינו דמפטירין ביהוידע הכהן דדמי ליה דכתיב כסף נפשות ערכו. וכן כתבו הפוסקים. וכ״ה בטור וש״ע סי׳ תרפה] ואם חל ראש חודש באחד בשבת, נוהגים לומר בסוף ההפטרה פסוק ראשון ואחרון של הפטרת מחר חודש. [ע׳ בשו״ת קב חיים סי׳ סב. חזון עובדיה על פורים עמוד א׳. ילקוט יוסף מועדים עמוד רנו].

ג במקומות שנהגו שקטן עולה למפטיר בפרשת שקלים והחודש, אין למחות בידם, שיש להם על מה שיסמוכו. ובלבד שיהיה הקטן יודע למי מברכים והוא גם כן יותר מבן שש שנים. [כ״כ בברכ״י (סי׳ רפד סק״ב) בשם הרבה פוסקים. ע״ש. וכ״כ בפתח הדביר (סי׳ רפב סק״א) שקהל שנהגו שקטן עולה למפטיר בספר שני אין לשנות ממנהגם. ובשו״ת פעולת צדיק ח״ג (סי׳ רסב) כתב, שכן מנהגם. ובשו״ת שאלת משה (חאו״ח ס״ס יז) פסק להקל גם בפרשת זכור. וראה בילקו״י מועדים עמוד רעא].

ד אם חל ראש חודש אדר בשבת וטעו וקראו פרשת שקלים בשבת שלפניו, אינם צריכים לחזור ולקרוא פרשת שקלים בראש חודש אדר, דסוף סוף השמיעו על השקלים סמוך לאדר.

ה אם שכחו ולא קראו פרשת שקלים בשבת שקלים לפני ראש חודש אדר והפטירו בהפטרת השבוע, אפילו נזכרו אחר תפלת מוסף, חוזרים ומוציאים ספר תורה וקוראים בפרשת שקלים, והעולה מברך על הקריאה לפניה ולאחריה. [שו״ת גנת ורדים (כלל א סי׳ לה-לו). שו״ת פרח שושן (כלל א סי׳ ח). וכ״פ בשו״ת משפטי עוזיאל (חאו״ח מה״ת סי׳ טו]. ואחר כך קוראים הפטרת ויכורות יהוידע בלי ברכות לפניה ולאחריה, שהואיל וכבר הפטירו בהפטרת השבוע אין צריך לחזור ולברך. [שערי אפרים (שער ח׳ אות צב) ובפתחי שערים שם. ילקוט יוסף מועדים עמוד רסח. חזו״ע פורים עמוד כא]

ו אם שכחו ולא קראו פרשת שקלים, ולא נזכרו עד שעת מנחה של השבת, יש אומרים שבכל זאת מוציאים ספר תורה של פרשת שקלים ויקראו בו אחר קריאת ספר תורה של מנחה. [זכור לאברהם (מע׳ ס״ת דע״ה.). וכ״כ בספר מעיני ישועה (דכ״ח ע״ד). וכ״פ בשו״ת התעוררות תשובה ח״ד סי׳ סח]. ויש אומרים שהתקנה לקריאת פרשת שקלים אינה אלא בשחרית, ולכן כשלא נזכרו עד שעת המנחה הוה ליה כעבר זמנו בטל קרבנו. [שו״ת יוסף אומץ (סי׳ כז). שו״ת אהל יצחק חסיד (חאו״ח ס״ס ב). ושלא כפי הנראה מד׳ מהר״י אלגאזי באמת ליעקב שקוראים במנחה. ועיין בשו״ת יביע אומר ח״ד חאו״ח סי׳ יז אות ה-ו]. ולמעשה שב ואל תעשה עדיף. ומכל מקום יש אומרים שעדיין יש תשלומין לפרשת שקלים בשבת הבאה אחר קריאת ספר תורה בשחרית. ויש אומרים שמכיון שעבר השבת שוב לא יקראוה בשבת הבאה. ואפשר לסמוך על סברא ראשונה לקרוא פרשת שקלים בשבת הסמוכה, שהיא קודם ״שבת זכור״. [ילקוט יוסף מועדים, עמוד רסח. וסיום הסעיף הוא מחזון עובדיה על פורים עמ׳ כא, ואף שבילקו״י נתבאר שאין לזה תשלומין לשבת הבאה, וכ״כ מרן אאמו״ר בירחון קול סיני, מכל מקום בחזו״ע נתבאר שיקראו בשבת הבאה, וכמבואר כאן].

ז אם טעה המפטיר ולאחר שקרא בספר תורה פרשת שקלים הפטיר הפטרת השבוע, אם נזכר באמצע ההפטרה, מפסיק, ומפטיר ויכורות יהוידע ויברך ברכות ההפטרה לאחריה. ואין צריך לחזור ולברך ברכה ראשונה של ההפטרה לפני ויכורות יהוידע. ואם לא נזכר עד שסיים הפטרת השבוע ובירך ברכות שלאחריה, יש אומרים שצריך לחזור ולברך ברכות ההפטרה לפניה ולאחריה כדי להפטיר ויכורות יהוידע כתקנת חז״ל. ויש אומרים שחוזר ומפטיר ויכורות יהוידע בלי ברכות. וספק ברכות להקל. לכן יחזור להפטיר ויכורות יהוידע בלי ברכות. והוא הדין בשאר הפטרות של ארבע פרשיות. [ילקוט יוסף מועדים עמוד רסח]

ח שבת שקלים שמוציאים בה שני ספרי תורה מן ההיכל אל התיבה, ויצא טעות בפרשת השבוע, עדיף לגלול הספר תורה השני לסיים בו פרשת השבוע, ואחר כך יגללנו לפרשת כי תשא, כיון שהפרשיות אינן רחוקות אחת מהשניה. וזה עדיף ממה שיוציאו ספר תורה אחר.

סימן תרפה – פרשת זכור

א בשבת שאחר ראש חודש, מפסיקים מלהוציא שני ספרי תורה, וקוראים בספר תורה אחד בלבד בפרשת השבוע. [מגילה (כט.). וע׳ בפרש״י (מגילה ל:) הכלל של זט״ו ב״ו ד״ד ובי״ו. (וכ״ה בספר האורה סי׳ סו). ובהרי״ף והרא״ש שם. ובסדר רב עמרם גאון ח״ב (דף צד:). ובאו״ז ח״ב (סי׳ שפט). ובספר האשכול ח״ב (עמוד סו). ובספר ארחות חיים בסוה״ס. ובסידור רש״י (סי׳ שכג). ובספר שבולי הלקט (סי׳ קצג). ובטור וש״ע סי׳ תרפה] ואם חל ראש חודש אדר בשבת, קוראים בו ביום פרשת שקלים, ובשבת שאחריו קוראים פרשת זכור. [ילקוט יוסף מועדים עמוד רנז].

ב קריאת פרשת זכור היא בשבת הסמוכה לפורים, שאז מוציאים שני ספרי תורה וקוראים בספר תורה השני בפרשת כי תצא: ״זכור את אשר עשה לך עמלק״. (והטעם כדי להסמיך מעשה המן למעשה עמלק. רש״י מגילה כט.). ויש לדקדק בקריאת פרשת זכור, ולהוציא את הספר תורה הכשר והמהודר ביותר שיש בבית הכנסת, אחר שדעת רוב הפוסקים הראשונים ומרן השלחן ערוך שקריאת פרשת זכור היא מצות עשה מן התורה. [ילקו״י מועדים עמוד רנח].

ג אף על פי שקריאת פרשת זכור היא מצוה מן התורה, אין מברכים על מצוה זו אשר קדשנו במצותיו וצונו, מפני שאין הקב״ה שמח במפלתם של רשעים, ואין מברכים על הקלקלה. [חזון עובדיה פורים עמוד יא].

ד ראוי ונכון להזהר לקרא פרשת זכור מתוך ספר תורה הכתוב על קלף שאינו משוח במשיחה לבנה. ואם אין ספר תורה אחר, יוצאים ידי חובה גם בספר תורה משוח. והוא הדין בזה לפרשת פרה. [ילקוט יוסף על הלכות ספר תורה, מהדורת תשס״ד סימן הערה ירחון קול תורה סיון תשס״ד עמוד סד. יביע אומר חלק א׳ סימן ב׳. ויחוה דעת חלק ו׳ סימן נה].

ה מעיקר הדין אין חובה לבדוק את ספרי התורה במחשב, שאנו סומכים על חזקה שהספר תורה כשר אחר בדיקת סופר, ולא הצריכו חכמים בדיקה במה שלא היה בזמנם. אך ראוי ונכון שיעברו בדיקת מחשב. ובפרשת זכור שהיא מן התורה לדעת רוב הפוסקים ומרן השלחן ערוך, יש להשתדל לקרוא בספר תורה שעבר בדיקת מחשב. [ילקו״י על הלכות קריאת ספר תורה, חלק ב סימן קמ, ושם דחה מי שכתב שאין לברך על ס״ת שלא עבר בדיקת מחשב, דליתא]

ו הואיל והלכה רווחת (בש״ע סימן ס סעיף ד׳) שמצוות צריכות כוונה, לכן יש לשליח צבור הקורא בתורה לעורר דעת הקהל, לפני קריאת המפטיר בספר תורה בפרשת זכור, ולהודיעם שיכוונו לצאת ידי חובת מצות זכירת עמלק ומחייתו שהיא מצות עשה מן התורה, ושגם הוא מצדו מכוין להוציא את השומעים ידי חובתן, שמצוות צריכות כוונה. ומכל מקום אין צריך לומר ״לשם יחוד״. [ילקו״י מועדים, עמו׳ רנח הערה ח. והוא ע״פ מ״ש בש״ע (סי׳ תקפט ס״ט), שצריך הש״צ לכוין להוציא את השומע והשומע יתכוין לצאת. וכ״כ להדיא בספר זר השלחן בהגהות התחתם סופר (סי׳ תרפה) שהיה נוהג להזהיר את הצבור לפני קריאת פרשת זכור ופרשת פרה שכל אחד יכוין לצאת י״ח. (וזה שלא כמ״ש בשו״ת ערוגת הבושם (סי׳ רה), שבדין פרשת זכור אפי׳ בסתם יוצאים י״ח].

ז שליח צבור שקרא פרשת זכור ויצא ידי חובה, רשאי לחזור ולקרות פעם שנית בצבור אחר להוציאם ידי חובה. [ואע״פ שהשאגת אריה (סי׳ יג) כתב, דדוקא במצות דרבנן אע״פ שיצא מוציא, משא״כ במצוה מה״ת. וכ״כ בספרו טורי אבן (ר״ה כט.) אין דבריו מוכרחים, והעיקר שאין לחלק בזה. חזו״ע פורים עמ׳ ה].

ח מן הראוי שהגדולים יזהירו את הקטנים לבל יפריעו בעת קריאת פרשת זכור, על ידי הכאות ברגליהם בעת שמזכירים ״עמלק״ פן יגרמו מכשול שלא ישמעו הקריאה כראוי. [שו״ת בן ימין (דף עז.), והסכים עמו מהר״א פלאג׳י שם (דף עז ע״ד). ע״ש. ילקו״י מועדים עמ׳ רנט. חזו״ע פורים עמ׳ ה]

ט כל הצבור צריכים לשתוק ולהאזין לקריאת פרשת זכור מהשליח צבור הקורא בתורה, ואין להם לקרוא בפיהם מתוך החומש, שהרי צריך לקרוא מתוך ספר תורה כשר. ואף על פי שצריך לזכור מעשה עמלק בפה, מכל מקום כיון ששומע כעונה, נחשב שזכר את עמלק בפה מתוך ספר תורה. [ילקו״י מועדים עמ׳ רנט. שו״ת יחוה דעת ח״ג סי׳ נג. מאור ישראל מגילה יח. חזו״ע פורים עמו׳ ד ובהע׳ י׳].

י העיקר להלכה שאין צריכים להבין את קריאת פרשת זכור, ואף מי שלא מבין את הקריאה יוצא ידי חובת המצוה כשקורא מתוך הספר תורה או כששומע מהשליח צבור, שדי בזה שמבינים את הענין בכללותו. ומכל מקום יש נוהגים לקרוא לפני הצבור את פירוש רש״י על פרשת זכור, קודם הקריאה, ותבוא עליהם ברכה. [ילקוט יוסף מועדים עמוד רנט].

יא אנשים הדרים במושב ובכפר שאין שם מנין שיתאספו בבית הכנסת לשמוע קריאת ספר תורה, צריכים לשבות בעיר במקום שיש שם מנין כדי לשמוע קריאת פרשת זכור שהיא מצוה מן התורה. [שו״ת תרומת הדשן, ומרן בש״ע (סי׳ תרפה ס״ז). ילקו״י מועדים עמ׳ רנט. חזו״ע עמ׳ ו]

יב ספרדי שמתפלל תמיד בבית כנסת של אשכנזים, נכון מאד שיהדר לשמוע קריאת פרשת זכור שהיא מן התורה, מפי שליח צבור הקורא במבטא ספרדי. וכן להיפך. [שו״ת בנין שלמה (סי׳ נד). וע״ע בשו״ת תורת חסד מלובלין (ס״ס לז). ובשו״ת מנחת אלעזר ח״ב (ס״ס א). וע׳ להמהרא״י בספר לקט יושר עמוד קנד]. ונכון שבני הישיבות הספרדים החוסים בצל הישיבות הקדושות של האשכנזים, שבשבת פרשת זכור ילכו לשמוע קריאת הפרשה מפי שליח צבור ספרדי, הקורא בתורה במבטא ספרדי ומתוך ספר תורה בכתב ספרדי, מאחר וקריאת פרשת זכור היא מן התורה וכמבואר. ומכל מקום אם שומע את קריאת פרשת זכור במבטא אשכנזי, ומתוך ספר תורה בכתב אשכנזי, יצאו ידי חובה. ובשאר שבתות השנה יוצאים ידי חובת קריאת ספר תורה במבטא

אשכנזי. ומתוך ספר תורה אשכנזי, אף לכתחלה כיון שהוא מדרבנן. וכן ההיפך, שהכל יוצאים ידי חובה בספר תורה שנכתב בכתב ספרדי, אף שהיו"ד של הצד"י נכתב כיו"ד הפוכה. [ילקוט יוסף מועדים עמוד רס. ילקו"י על הלכות ספר תורה].

יג אין לשנות את המבטא שלנו גם בהזכרת שם ה', בפרט בקריאת פרשת זכור, שמדברי הראשונים מבואר להדיא, שהמבטא שלהם היה כמו המבטא של הספרדים בביטוי שם ה'. אך יש לדקדק להבדיל בין קמ"ץ לפת"ח כפי שהדקדקנים יודעים להדגיש זאת. [כן משמע מרש"י ברכות מז. וכמ"ש בהגהות רבי יעקב עמדין ברכות מז. וכן משמע מהרי"ף המובא בתוס' ברכות טו: וכן מבואר ברמב"ם מורה נבוכים פרק סא. וכן משמע מאזהרות ר"א הקליר, ומדברי רבנו בחיי ר"פ וירא. וע' בילקו"י].

יד יש אומרים שגם הנשים צריכות לבוא לעזרת נשים בשבת זכור כדי לשמוע קריאת פרשת זכור, הואיל ומן התורה אין זמן קבוע למצות זכירת מעשה עמלק. ויש אומרים שהואיל ועיקר מצות זכירת עמלק אינה אלא כדי לבוא לידי מעשה, דהיינו להלחם בעמלק, מלחמה בפועל, ונשים לאו בנות מלחמה הן, לכן פטורות הנשים מקריאת ומשמיעת פרשת זכור. ואף על פי שהנשים שמקילות בזה יש להן על מה שיסמוכו, מכל מקום המחמירות לבוא לעזרת נשים לצאת ידי חובת קריאת פרשת זכור אליבא דכולי עלמא תבא עליהן ברכה. [דעת המצריכים את הנשים לבוא לשמוע קריאת פרשת כור, הם: הגאון ר' נתן אדלר, שו"ת בנין ציון החדשות. שו"ת מהרי"ל דסקין, ובמצות המלך. והגאון מקוטנא בישועות מלכו, והגאון פתחי שערים, ובספר נחל אשכול, והגאון ממונקאטש. ודעת הפוטרים הם: ספר החינוך, ספר לימודי ה'. ובעל זית רענן. וע"ע בשו"ת יביע אומר ח"ח חאו"ח סי' נד אות יט. ובילקו"י מועדים עמ' רנז].

טו מותר להוציא ספר תורה במיוחד לנשים (בשעות שלאחר התפלה) לקרוא להן בפרשת זכור בלי ברכה. ומנהג נכון הוא. [ילקו"י על הלכות קריאת התורה עמוד קלו. חזו"ע על פורים עמוד ט]

טז לכתחלה אין להעלות קטן שלא הגיע למצות, (י"ג שנה ויום אחד) לעליית מפטיר בשבת "זכור", וכן נכון להחמיר גם בפרשת פרה שלדעת מרן גם היא מצוה מן התורה. אלא שאם כבר עלה הקטן למפטיר לא ירד, ויברך הקטן את ברכות התורה בקול רם, והשליח צבור שהוא גדול יקרא בספר תורה להוציא הצבור ידי חובתם. [חזון עובדיה פורים עמוד כז. והאומרים שאין להעלות קטן לפר' זכור הם: ספר המנהיג בשם ר"ת. הריב"ש. התשב"ץ. הרשב"ש. יכין ובועז. המבי"ט. הרדב"ז. אליה רבה. פרח שושן. גנת ורדים. משה ידבר. זבחי צדק. מעשה אליהו מני. ישמח לב פראנג'י. לב אריה. ואמנם דעת המרדכי הובא בב"י (סי' רפב), שקטן עולה לפרשת זכור, וכ"ד: המהרי"ל. הרמ"א. הב"ח. לקט יושר. כנסת הגדולה. דבר משה. גדולת מרדכי. באר המים. וראה בילקו"י מועדים עמ' רסא].

יז מי שנאנס ואינו יכול לבוא לבית הכנסת לשמוע קריאת פרשת זכור בשבת זו, יכוין לצאת ידי חובתו בפרשת כי תצא, כשקוראים בה פרשת זכור, ויאמר להשליח צבור שיכוין להוציאו. ונכון שעל כל פנים יקרא בשבת זכור פרשת זכור בחומש. וצבור ששכחו ולא קראו פרשת זכור בשבת זו, אין להם להשלימה בשבת הבאה, ויסמכו על קריאת פרשת זכור בסדר כי תצא. [ילקוט יוסף מועדים עמוד רסב. חזון עובדיה על פורים עמוד ז]

יח אם אין עשרה בבית הכנסת, ואין בית כנסת אחר בישוב, יש להוציא ספר תורה, ולקרוא פרשת זכור בלי ברכות לפניה ולאחריה. [ילקוט יוסף מועדים עמוד רעב]

יט אם קראו בתורה בפרשת זכור, ונמצא אחרי כן שיש בספר תורה פסול, אפילו אם נתברר כן בשעת מנחה, יש להוציא ספר תורה אחר ולקרוא בו פעם נוספת בלי ברכות.

כ אם קראו בתורה בפרשת זכור, ואחר כמה שבתות מצאו טעות בספר תורה שקראו בו, יכוונו הצבור לצאת ידי חובה בפרשת כי תצא. [ילקוט יוסף מועדים עמוד רעב].

כא מותר להביא ספר תורה ממקום למקום בשביל פרשת זכור ופרשת פרה. [כ"כ המג"א (סי' קלה ס"ק כג), שבפר' זכור מותר להביא ס"ת אצל אדם חולה. וכ"כ הפמ"ג, והחיי אדם. והוסיף שה"ה בפרשת פרה שגם היא מדאורייתא. וראה בשו"ת יביע אומר ח"ט (חאו"ח סי' טו), שכל שמכינים לס"ת ארון ותיבה, אפילו אינו אדם חשוב, מותר. ולאדם חשוב מותר אפילו בלי הכנת ארון ותיבה. ע"ש].

כב נער שהגיע לי"ג שנה, ולא הובהר אם הביא ב' שערות, יש אומרים שאינו מוציא את האחרים ידי חובת פרשת זכור ופרה. שהואיל וקריאות אלו מן התורה אין סומכין על חזקה שהביא ב' שערות. אך דעת הריב"ש ועוד ראשונים דסומכים על חזקה שהביא שתי שערות גם לדברים שהם של תורה. וכן עיקר לדינא, ומכל מקום היכא דאפשר טוב ונכון לכתחלה שאת קריאת פרשת זכור יקרא גדול שידוע לנו בבירור שהביא ב' שערות, כדי לצאת ידי חובת המצוה לכולי עלמא. אך בדיעבד אם אין מי שיקרא להם פרשת זכור אלא הנער הנז', או שעבר וקרא להם פרשת זכור מי שלא נבדק אם הביא ב' שערות, יצאו ידי חובת פרשת זכור מן התורה. [ילקו"י מועדים עמוד רעב. ילקוט יוסף על הלכות ציצית מהדורת תשס"ד. ומרן אאמו"ר הדר ביה בהאי שמעתתא על פי דברי הריב"ש, והמהרי"ק. וכ"ה בחזון עובדיה פורים עמוד כט].

כג בשבת זכור נוהגים לומר פיוט "מי כמוך ואין כמוך" מיסודו של רבי יהודה הלוי. ולא יפסיקו באמירתו בין פסוקי דזמרה לתפלה, לאומרו באמצע "נשמת כל חי", אלא יאמרוהו אחר החזרה וקדיש תתקבל. ובכמה קהלות היו נוהגים להפסיק קודם נשמת לפיוט מי כמוך, וביטלו מנהגם על פי הוראת

רבותינו האחרונים. ולכן אם יש עוד קהלה שנוהגת לאומרו לפני נשמת כל חי, טוב הדבר שיבטלו את מנהגם בהסכמת ראשי הקהל, באופן שלא יבואו לידי מחלוקת, כי דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום [ילקו״י מועדים עמוד רסג. חזו״ע פורים עמוד מו]

כד כשחל י״ג אדר בשבת – שהיא שבת פרשת זכור, אין לומר צדקתך צדק במנחה, שהוא ערב פורים, שאין אומרים בו תחנונים. [ילקו״י מועדים עמ׳ רסג. חזו״ע על פורים עמוד מז]

כה אחר קריאת פרשת זכור מפטירים בשמואל א׳ ט״ו״פקדתי את אשר עשה עמלק״. ומנהג הספרדים להתחיל מויאמר שמואל אל שאול (תחלת פרק טו). [חזון עובדיה שם, עמוד יב]

כו אם שכחו ולא קראו פרשת זכור, יש אומרים שיש לה תשלומים בשבת הבאה, ויש חולקים, והעיקר כסברא ראשונה, ויסמכו על הקריאה בפרשת כי תצא. [ילקו״י שם עמו׳ רסג].

פרשת פרה

א כשחל פורים בשבת, מפסיקים מקריאת ד׳ פרשיות, ובשבת כ״ב אדר קוראים בספר תורה שני פרשת פרה, וכשחל פורים באמצע השבוע, בשבת שאחר הפורים, מוציאים שני ספרי תורה, וקוראים בראשון פרשת השבוע, ובשני פרשת פרה. וקוראים עד ״והנפש הנוגעת תטמא עד הערב״. ולדעת הרבה פוסקים אף קריאת פרשת פרה היא מצות עשה מן התורה. ואף על פי שיש חולקים על זה, יש להחמיר כדברי האומרים שהיא מן התורה. [כן הוא בתוס׳ ר״י החסיד (ברכות יג.). ובתוס׳ הרא״ש וברשב״א (שם). ובתוס׳ שאנץ (סוטה לג.). ובריטב״א (מגילה יז:). ובתרומת הדשן (סי׳ קח). ובש״ע סי׳ קמו ס״ב). ובספר ילקוט הגרשוני (סי׳ תרפה סק״א), הביא בשם הארצות החיים, דהוא מפני שכתוב זכור אל תשכח את אשר הקצפת את ה׳ אלקיך וכו׳, וכיון שפרשת העגל היא גנאי לישראל תקנו לקרות פרשת פרה שבאה לכפר על מעשה העגל, תבא האם ותקנח צואת בנה. וכמ״ש רש״י בר״פ חקת בשם ר׳ משה הדרשן. ע״כ]. ויקראוה בספר תורה היותר כשר. והשליח צבור והקהל יכוונו לצאת ידי חובה מן התורה כפי שנתבאר לעיל לענין פרשת זכור. ומפטירים ביחזקאל (פרק ל״ו) בן אדם בית ישראל יושבים על אדמתם, שכתוב בה: וזרקתי עליכם מים טהורים וכו׳. [ילקוט יוסף מועדים עמוד רסד. חזון עובדיה על פורים עמוד טז]

ב אחר קריאת פרשת פרה מפטירים ביחזקאל ל״ו בן אדם בית ישראל יושבים על אדמתם, שכתוב בה: וזרקתי עליכם מים טהורים וגו׳. [ילקו״י מועדים עמ׳ רסה. חזו״ע פורים עמו׳ יח]

ג אם טעה הקורא בתורה וסיים פרשת פרה בפסוק ״ולגר הגר בתוכם לחקת עולם״ לא יצאו ידי חובתם, ואפילו כבר קראו גם ההפטרה בברכותיה, חוזר ופותח הספר תורה ומתחיל לקרות (בברכות שלפני הספר תורה ולאחריה), מראש הפרשה עד ״והנפש הנוגעת תטמא עד הערב״, הפסוקים שהחסיר. ואפילו הפסיק בפסוק ״מים חיים אל כלי״, גם כן לא יצא ידי חובתו וחוזר וקורא כאמור. ומכל מקום אם כבר בירך על ההפטרה לפניה ולאחריה ואחר כך נזכר, אין צריך לחזור ולברך ברכות ההפטרה כשמפטיר שנית. [ילקוט יוסף מועדים עמוד רסה. חזון עובדיה על פורים עמוד כו].

ד המפטיר המברך עונה אמן אחר ברכת מקדש השבת. ומצוה להדר לקרוא ההפטרות מספר הכתוב על קלף ובכתב יד, אפילו אם הוא רק ליקוט ההפטרות ולא נביא שלם. ואם אין ספר כזה, נכון יותר שיקראו מנביא שלם. ומנהג קדמון לקרוא ההפטרה מתוך החומש. [ילקוט יוסף מועדים עמוד רסה. חזון עובדיה על פורים עמוד כה]

ה צבור ששכחו ולא קראו פרשת פרה, יקראוה בשבת החודש, באופן שלאחר קריאת הפרשיות יקראו בספר שני פרשת פרה בברכותיה, ובספר השלישי יקראו פרשת החודש, ויפטירו הפטרת פרשת החודש. [ילקוט יוסף מועדים עמוד רעא. חזון עובדיה על פורים עמוד כד]

פרשת החודש

א בשבת הסמוכה לחודש ניסן, מוציאים שני ספרי תורה, וקוראים בשני פרשת החודש הזה לכם ראש חדשים. ובראש חודש ניסן שחל להיות בשבת, מוציאים שלשה ספרים, וקוראים ששה אנשים בראשון, בפרשת השבוע, והשביעי משלים חובת היום בספר השני, ומתחיל וביום השבת שני כבשים וכו׳, ובראשי חודשיכם וגו׳. ואומר קדיש. ואחר כך עולה המפטיר וקורא בספר השלישי, בפרשת החודש הזה לכם ראש חודשים, ואומר קדיש, ומפטיר ביחזקאל מ״ה, בראשון באחד לחודש תקח פר בן בקר. [כ״כ ראבי״ה (מגילה סי׳ תקצה) בשם הירושלמי, וסיים ״והכי נהגינן״. וכ״פ הרמב״ם (פי״ג מהלכות תפלה הכ״ג). ועוד. וענין ההפטרה שמפטירין בזה ולא בהשמים כסאי מבואר בספר הפרדס לרש״י (סי׳ כג). ובמחזור ויטרי (עמוד רה ורכא). ובשבולי הלקט (סי׳ קצג). ובאו״ז. ובמרדכי (פרק בני העיר). וכ״פ הרמ״א בהגה (סי׳ תכה ס״א). ילקוט יוסף מועדים עמ׳ רסו].

ב כשחל ראש חודש ניסן בשבת מנהג הספרדים לקרות אחר ההפטרה פסוק ראשון ואחרון של השמים כסאי. ובברכות ההפטרה אין המפטיר מזכיר של ראש חודש, לא באמצע ברכה האחרונה ולא בחתימתה.

ג אם קראו בספר תורה הראשון שבעה עולים או יותר, יאמר קדיש גם אחר הספר תורה הראשון, וקדיש אחר הספר השני, וקדיש אחר הספר השלישי, ובסך הכל יאמרו שלשה קדישים. [ילקוט יוסף מועדים עמ׳ רסו. מבואר הכל בב״י ס״ס רפב. (ויש חילוקי מנהגים בד״ז, וכמ״ש הריב״ש בתשובה). ומנהגינו כמ״ש מרן הב״י, וכמבואר כאן. וכן העלה בשו״ת צדקה ומשפט (או״ח סי׳ ו). ושכן המנהג. וכ״כ בחכמה ומוסר (סי׳ קצא). ובספר מאמר מרדכי (סי׳ רפב סק״ז). וכ״ה בשו״ת יביע אומר ח״ד (חאו״ח סי׳ כב). ע״ש. ומ״ש בשו״ת הלק״ט ח״ב (סי׳ רח) שהעולים הנוספים יחזרו מה שקרא הששי, שאינם עולים מן המנין, אין המנהג כן, אלא קוראים לכל אחד ואחד קריאה חדשה].

ד לעולם אין להפסיק בין פרשת פרה לפרשת החודש, ואם יש שבת בינתים מפסיקים רק בין קריאת שקלים לזכור, ובין זכור לפרה. [ירושלמי פ״ג דמגילה ה״ה. ילקו״י מועדים עמ׳ רסו הער׳ לא].

ה בראש חודש ניסן שחל בשבת, אין למפטיר להזכיר ראש חודש בברכות ההפטרה, לא באמצע הברכה ולא בחתימתה. [ילקוט יוסף מועדים, עמוד רסז. וע׳ תוס׳ (שבת כד:). ושלא כד׳ הרמב״ם (פי״ב מה״ת הט״ו) שסובר שצ״ל ר״ח בברכת הפטרה, וכבר העיד מרן הב״י (סי׳ רפד) שהמנהג כהתוס׳ שלא להזכיר ר״ח כלל בברכות ההפטרה. וכ״פ בש״ע (שם ס״ב). וכ״כ התשב״ץ ח״ב (סי׳ רמח) שכן המנהג. וכ״כ בברכ״י (סי׳ תכה סק״ב) שכן מנהגינו. ושאף בחוה״מ סוכות אין מזכירין סוכות בברכות ההפטרה בשבת. ע״ש]

ו בראש חודש ניסן שחל בשבת, אם טעה הקורא בתורה והתחיל לקרות אחר פרשת השבוע בפרשת החודש, יגמור ויאמר קדיש, והמפטיר יקרא בספר תורה השלישי פרשת ראש חודש, ויפטיר ״השמים כסאי״. [ילקו״י מועדים, עמ׳ רסז. שו״ת נודע ביהודה תנינא חאו״ח סי׳ יא]

ז אם טעו וקראו סדר ארבע פרשיות הנ״ל באדר הראשון של שנה מעוברת, לא יצאו ידי חובתם וחוזרים וקוראים באדר השני. [ילקוט יוסף מועדים, עמוד רסז. והוא כרשב״ג בשם ר׳ יוסי (במגילה ו:) שנפסקה הלכה כמותו. טור (ס״ס תרפח). שערי אפרים (שער ח סי׳ צו). ועוד. ומה שכתב המשנה ברורה (סוף סק״ב) שלד׳ הב״י א״צ לחזור, לא זכר שם מ״ש מרן בבדק הבית דמסיק שצריך לחזור. ע״ש].

ח יש אומרים שאין להעלות קטן למפטיר בארבע פרשיות ויש מתירים להעלות קטן למפטיר גם בארבע פרשיות. ובמקום שנהגו להקל יש להם על מה שיסמוכו, ואין למחות בידם. ובלבד שיהיה הקטן יודע למי מברכים והוא גם כן יותר מבן שש שנים. ומכל מקום בפרשת זכור שהיא מן התורה לכל הדעות, וכן בפרשת פרה, ראוי להחמיר שלא להעלות קטן למפטיר. אלא שאם כבר עלה הקטן למפטיר, לא ירד, אפילו בפרשת זכור ובפרשת פרה. והקטן יברך ברכות התורה, והשליח צבור שהוא גדול יקרא בספר תורה להוציא הצבור ידי חובתם. [ילקוט יוסף מועדים עמ׳ רעא. חזון עובדיה על פורים עמוד כז]

ט בעל תרומת הדשן היה קורא ד׳ הפרשיות שנים מקרא ואחד תרגום, אך לא מצאנו בפוסקים אחרים שהביאו זאת, ולא נהגו כן.

מהלכות חודש אדר

א משנכנס אדר מרבים בשמחה [תענית (כט:). מגן אברהם (סי׳ תרפו סק״ה]. וכמו שנאמר במגילת אסתר: והחודש אשר נהפך להם מיגון לשמחה, לומר שמזל החודש גורם לטובה, [ירושלמי (ריש מגילה). וכן מצינו כיו״ב בחגיגה (ט.) גבי בחודש השביעי תחגו אותו. ע״ש]. ולכן ישראל שיש לו קובלנא משפטית נגד גוי, ישתדל כמיטב יכולתו שהדיון בתביעתו יתקיים בחודש אדר, מפני שיד ישראל על העליונה בחודש אדר, וגבר ישראל. [ילקוט יוסף מועדים, עמוד רעג. חזון עובדיה פורים עמ׳ לא. ועיין בתענית שם: ״ולימצי נפשיה באדר דבריא מזליה״. וכתב בחידושי הריטב״א, ונקשה דאף שאין מזל לישראל. וי״ל דה״מ בשאר ימים, אבל בחודש זה יש מזל שכן נגזר עלינו מן השמים. ואפשר עוד דמזל לאו דוקא אלא על הגזירה קרי מזל בלשון בני אדם.]

ב היוצא בשיירא או מפליג באניה בלב ים, ואינו מוצא מגילה כשרה להוליך עמו כדי שיוכל לקרותה בזמנה כראוי, יכול לקרות המגילה אפילו בתחלת החודש, אך לא יברך ברכות המגילה. אבל סעודת פורים ומשלוח מנות ומתנות לאביונים אינם נוהגים אלא בזמנם. [שם. ועיין בירושלמי (ריש מגילה): כל החודש כשר לקריאת המגילה שנא׳ וההחודש אשר נהפך להם מיגון לשמחה, ובלבד עד חמשה עשר. והובא להלכה בראבי״ה (מגילה סי׳ תקנח). ובאור זרוע ח״ב (סי׳ תלח). ובשבולי הלקט (סי׳ קצה). אולם מרן הב״י (ס״ס תרפח) כתב, שנ״ל דלא סמכינן על הירושלמי בזה אלא בשעה״ד, כיון שלא הובא בש״ס דידן. וכ״פ בש״ע שם שיקראנה בלי ברכה. ויקראנה בלילה וביום].

ג מנהג חסידים ואנשי מעשה (הבריאים) להתענות ביום שבעה באדר שהוא יום פטירת משה רבינו. ונוהגים לעשות לימוד בליל שבעה באדר, ומנהג יפה הוא. [ילקו״י מועדים (עמוד רעד). חזון עובדיה פורים עמ׳ לב. וראה בש״ע (ס״ס תקפ). והוא ע״פ הגמ׳ (קידושין לח.) שפטירת משה בז׳ באדר].

ד כשהשנה מעוברת יש נוהגים להתענות ביום ז׳ באדר א׳, ויש נוהגים להתענות ביום ז׳ באדר ב׳. והמנהג האחרון יותר נכון להתענות באדר ב׳. וכן יש לעשות הלימוד בליל ז׳ באדר ב׳. וטוב לעשות הלימוד גם בז׳ באדר א׳, וגם בז׳ באדר ב׳. [ילקו״י וחזו״ע שם. וע׳ בשלחן גבוה (סי׳ תקסו) שכתב כן גם לענין תענית. וסדר הלימוד נזכר בסידור יעב״ץ (עמוד שעה). וכן בספר רב ברכות (דף קצב.). ושם כתב שבשנה מעוברת יש לעשותו בז׳ באדר ב׳. וע׳ במועד לכל חי (סי׳ לא אות ז). ובכה״ח (ס״ס תקף).]

ה יש נוהגים שאם יש עשרה מתענים בבית הכנסת בשבעה באדר, מוציאים ספר תורה במנחה וקוראים ויחל. וכן השליח צבור אומר ברכת עננו ברכה בפני עצמה בחזרה, כשאר תעניות צבור. ויש אומרים שאין נכון לעשות כן. ולכן שב ואל תעשה עדיף, והשליח צבור לא יאמר עננו בחזרה ברכה בפני עצמה, אלא בשומע תפלה, וכן לא יוציאו ספר תורה במנחה לקריאת ״ויחל״. וכן לענין נשיאות כפים, שב ואל תעשה עדיף. [ילקו״י מועדים עמ׳ רעו. חזו״ע פורים עמ׳ לה. וע׳ ראבי״ה (תענית סי׳ תתסה) שאביו רבינו יואל ורבו הר״א בר שמואל תמהו על מה שנהגו בתענית שגזרו על הצבור, לקרות ויחל בס״ת, ולומר עננו ברכה בפני עצמה. וכ״ד הראב״ד, הובא בהרא״ש (ספ״ק דתענית) על תענית

בה״ב. אבל הרא״ש עצמו כתב ליישב המנהג שהואיל ועשאום קבע והכל מתענין, רבים מקרו ויכולים לקבוע ברכה. ע״ש. וכ״פ מרן בש״ע (סי׳ תקסו ס״ב). וסיים שבתענית של תשובה (כגון שובבי״ם) יש נוהגים לדונו כתענית צבור לענין ויחל ועננו. ויש נוהגים לדונו כתענית יחיד. וע׳ בספר בן ידיד (בפי״ב מהלכות תפלה הט״ז) שכתב דלכ״ע בתענית שובבי״ם כיון שלא הונהג מקדמת דנא, כיחידים דמו, ואין להוציא ס״ת במנחה לקרות ויחל. ולפ״ז ה״ה בתענית ד׳ באדר, שלא נתפשט כל כך, וכמ״ש הב״י (סי׳ תקפ) שמעולם לא שמענו מי שהתענה תעניות אלו. ולכן במקום שאין מנהג ברור, שוא״ת עדיף].

ו מי שנולד בחודש אדר בשנה פשוטה, והשנה שמלאו לו י״ג שנה היא שנה מעוברת, אינו נעשה לבר מצוה להתחייב בכל המצות ולצרפו למנין אלא בחודש אדר שני, כי חודש אדר שני הוא החודש העיקרי, וחודש אדר א׳ אינו אלא כתוספת בלבד לשנה מעוברת. אבל מי שנולד בשנה מעוברת באדר ראשון, וגם השנה שמלאו לו בה י״ג שנה היתה מעוברת, נעשה בר מצוה באדר ראשון. [יחו״ד חלק א׳ סימן פג]

ז מי שנולד בניסן שנה פשוטה, והשנה שבו ימלאו י״ג שנה היתה מעוברת, אינו נעשה בן י״ג עד שיבוא חודש ניסן, ביום לידתו.

ח אדם שנולד באדר ראשון, ואחר נולד באדר השני באותה השנה, אם שנת הי״ג היתה שנה פשוטה, שניהם יהיו גדולים באותו חודש אדר, לפיכך יתכן שמישהו נולד אחר חבירו ובכל זאת יהיה גדול לפניו, כגון, אחד נולד בכ״ט אדר ראשון וחבירו בא׳ אדר שני, הרי אם שנת הי״ג היא שנה פשוטה, אזי השני יהיה גדול בא׳ אדר, וחבירו שנולד ראשון יהיה גדול רק בכ״ט אדר. [שארית יוסף חלק ב׳ דיני קדיש. ילקו״י מהדורת תשס״ד ספר על הלכות פסד״ז]

ט אדם שנולד בל׳ אדר ראשון, ונהיה בן י״ג בשנה פשוטה, שאז אין בשנה פשוטה ל׳ אדר כלל, יש להסתפק אם נהיה גדול רק בא׳ ניסן או כבר מל׳ שבט, ומהמשנה ברורה (סימן תקס״ח ס״ק מ״ב) משמע שנעשה כגדול בא׳ דראש חודש אדר שהוא ל׳ שבט. [שם]

י מי שמת לו מת באדר בשנה פשוטה, ושנה אחריה היא שנה מעוברת, יש לומר קדיש במשך אחד עשר חודש רצופים עד טבת, ובשבוע הראשון של החודש השנים עשר יפסיק לומר קדיש, ויחזור לומר קדיש עד סוף שנים עשר חודש, שהוא חודש שבט. כי בשנה הראשונה הולכים אחר החודשים, ולא אחר תאריך הפטירה. [יחו״ד חלק א׳ סימן פג].

יא בי״ד וט״ו אדר א׳ אין אומרים וידוי ונפילת אפים, ואין מספידין בו אלא לחכם בפניו, ואם חל בשבת אין אומרים צדקתך צדק. ויש אומרים שטוב להרבות בסעודה בימים אלו. [חזון עובדיה על פורים עמוד רח].

יב יש מתענים ביום ט׳ באדר שבו נחלקו בית שמאי ובית הלל. [ילקו״י מועדים עמוד רעו].

סימן תרפו – דין תענית אסתר

א בימי מרדכי ואסתר נקהלו היהודים בי״ג אדר לעמוד על נפשם מפני אויביהם ושונאיהם, והיו צריכים וזקוקים לרחמים לבל יוכלו אויביהם לשלוט בהם, ועמדו בתפלה ובתחנונים וישבו בתענית באותו יום, כשם שמשה רבנו ביום שנלחם עם עמלק עמד בתענית ובתפלה, וגבר ישראל. [כמבואר במכילתא ס״פ בשלח]. והשי״ת אלקי אבותינו שמע תחנתם וקיבל תשובתם ותעניתם ברצון, וביום אשר שברו אויבי היהודים לשלוט בהם, ונהפוך הוא, אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם, והרגו היהודים בשונאיהם שבעים וחמשה אלף איש, מלבד מה שהרגו בשונאיהם בשושן הבירה, ולא נפקד מאתנו איש, כי לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי אמר ה׳ צבאות. ולכן נהגו בכל תפוצות ישראל להתענות ביום זה בכל שנה ושנה זכר לנס שנעשה להם. וצום זה נקרא ״תענית אסתר״. [ילקו״י מועדים עמ׳ רעז. חזו״ע על פורים עמ׳ לז. מדרש תנחומא (פר׳ בראשית). שאילתות דרב אחאי גאון (פר׳ ויקהל סי׳ סו). הרמב״ם (פ״ה מתענית ה״ח). וע״ע בהר״ן (סה״ב דתענית) בשם הראב״ד שכתב, שיש לנו סמך בכתוב, שנאמר (אסתר ט לא), וכאשר קיימו על נפשם ועל זרעם דברי הצומות ותעקתם, כלומר, שכשם שקבלו עליהם לעשות את ימי הפורים, כימים טובים, כך קבלו עליהם דברי הצומות ותעקתם, כלומר לעשות תענית בי״ג באדר בכל שנה ושנה. ע״ש].

ב יום י״ד וט״ו באדר אסורים בהספד ותענית, בכל מקום, בין לבני הכרכים העושים פורים ביום ט״ו לבד, בין לבני עיירות העושים פורים י״ד בלבד.

ג אם חל י״ג באדר ביום שבת מקדימים להתענות ביום חמישי בשבת, שהוא יום י״א באדר. [ילקוט יוסף מועדים עמ׳ רעז. חזון עובדיה על פורים עמוד לז].

ד מעוברות ומניקות פטורות מלהתענות בתענית אסתר. [שהרי אפי׳ מד׳ צומות הנזכרים בדברי קבלה צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי, פטורות מלהתענות חוץ מתשעה באב, וכמבואר בדברי מרן הש״ע (סי׳ תקנד ס״ה), וכ״ש תענית אסתר. וכ״פ להדיא הרמ״א כאן (בסי׳ תרפו ס״ב). ומרן לא הוצרך לכתבו שהוא נלמד יפה מק״ו. וראה בילקו״י מועדים, ובחזו״ע על פורים]. ומעוברת שאמרו היינו כשהוכר עוברה, שהוא משלשה חודשים ומעלה. ומכל מקום אם סובלת מהקאות ומיחושים או חולשה רבה מותר לה לאכול גם בטרם מלאת לה שלשה חודשים להריונה, ובפרט לאחר ארבעים יום ליצירת הולד. [מור וקציעה (סי׳ תקנ). מועד לכל חי (סי׳ ט אות יד). וק״ו לנדון דידן]. ומינקת שאמרו אפילו אם פסקה להניק את בנה, כל שהיא תוך כ״ד חודש ללידתה ומרגישה חולשה יתרה, הרי היא פטורה מלהתענות. וראה בילקו״י מועדים, עמ׳ רעז. ע״פ מה שאמרו בנדה (ס.) איבריה מתפרקין ואין נפשה חזורת עליה עד כ״ד חודש. וכ״כ בכנסת חכמי ישראל (סי׳ נא). ובהגהות המהרש״ם באריחות חיים (סי׳ תקנ״ט), וכן נראה דעת הרב אברהם משה [חי״ד ח״ב ס״ק קי״ז. שכתב, וכי שהוא חלוש בטבעו יותר משאר בני אדם, נחשב כחולה שמותר לאכול ואי״ז להחמרה, ע״ש. ועף הסניף הרי היא חלושה בטבעה יותר משאר בני אדם הבריאים. וכ״כ לענין תענית אסתר ששמו אלא מנהג, ויה״ר ביה״ר ס״ק ח״א ר״ה. וכן למה לי הרמה הפשה, שם הוא בהרמה שלולה להתענות, אמנם הוא בהרמה חלושה יותר מהרמה אמורה, ע״ש].

ה וכן אשה שהפילה פטורה להתענות תוך שלשים יום להפלתה. [אשל אברהם מבוטשאטש מה״ת סי׳ תקנ]. ואם מרגישה חולשה פטורה מתענית זו אפילו עד כ״ד חודש להפלתה. ואין צריך לומר שיולדת תוך שלשים יום פטורה מלהתענות, ואינה רשאית להחמיר על עצמה. [ילקו״י מועדים עמ׳ רעח. ע״פ המבואר (בסי׳ תקנד ס״ה), שיולדת תוך ל׳ פטורה אפי׳ מתענית של ט׳ באב. וכ״כ בתשובת מהר״ם מרוטנבורג האחרונים הובאה בכה״ח שם ס״ק כט].

ו וכן חולה שאין בו סכנה פטור מתענית זה ואינו רשאי להחמיר על עצמו. ע״פ הש״ע (סי׳ תקנד ס״ה)והאחרונים שם. וע״ע באשל אברהם (סי׳ תקנ). ובשו״ת עולת שמואל (סי׳ קח).

ואפילו מי שתקפתו חולשה יתרה אין צריך להתענות. [הגאון יעב״ץ בסידורו (דף שעח: אות כב). והמהר״ח פלאג׳י ברוח חיים ר״ס תקנ]. וכן זקן מופלג שהוא תשוש כח, פטור מלהתענות, ואף אינו רשאי להתענות. [רוח חיים פלאג׳י על פי תשובת הגאונים]. ואפילו מי שאינו אלא מצטער מכאב עינים לא יתענה, וכשיבריא יפרע תעניתו, אלא אם כן אכל על פי פקודת רופא שאז אינו צריך לפרוע התענית. [עיין ברמ״א (סי׳ תרפו ס״ב) ובכף החיים שם ס״ק כבן]. וכן מעוברות ומניקות וחולה אפילו אין בו סכנה אינם צריכים לפרוע התענית. [ע׳ במשנ״ב (סק״ה), לר׳ הישועות יעקב. ובכה״ח (ס״ק כב). ובשו״ת יחוה דעת ח״א ס״ס לה]. אבל הבריאים בין אנשים בין נשים, לא יפרשו מן הצבור. ואפילו מי שבא בדרך וקשה עליו התענית ידחק עצמו ויתענה. [שבולי הלקט (סי׳ קצד). ב״י. ואחרונים. ובשו״ת דברי יציב (חאו״ח סי׳ רצ) שהתריע על קצת נשים שמזלזלות בתענית זו, ואוכלות כהרגלן בשאר ימים, ונעשה להם הדבר כהיתר. שזהו נגד ההלכה, וחייבות להתענות. ילקו״י מועדים עמ׳ רעח. חזו״ע פורים עמ׳ לט].

ז כשחל י״ג אדר בשבת והקדימו התענית ליום חמישי, אם טעו ואכלו ביום ה׳, טוב שיתענו ביום שישי. [שו״ת שבות יעקב ח״ג (סי׳ נ). שו״ת מי באר (סי׳ סג). ובמדרש תנחומא (פר׳ בראשית אות ג) איתא, ואם חל י״ד באדר להיות ביום ראשון בשבת, אסור להתענות אף בער״ש, אלא מקדימים ומתענים בחמישי בשבת, שהוא י״א באדר, שעיקר תענית בסליחות ותחנונים, ואתי לאמנועי מכבוד השבת, וכבוד השבת עדיף יותר מאלף תעניות, דכבוד שבת דאורייתא, ותענית דרבנן, ואתי כבוד שבת דאורייתא ודחי תענית דרבנן. ע״כ. ועיין בשו״ת יביע אומר ח״ג (חאו״ח סי׳ ג׳ אות ו). ודו״ק. וע״ע בילקו״י מועדים עמוד רפ, ובחזון עובדיה פורים עמוד מב].

ח חתן בתוך שבעת ימי המשתה שלו, לא יתענה בצום תענית אסתר. הנה בשו״ת בית דוד (חאו״ח סי׳ תעו)כתב, שחתן לא יתענה לא צום אסתר ולא י׳ בטבת. והעיר ע״ז בברכי יוסף (סי׳ תרפו סק״ו): ״ולעיל סי׳ תקמט סק״ב כתבתי בשם הריטב״א סוף תענית שיתענה ד׳ צומות״. ע״כ. ומבואר בריטב״א שם, דכיון שרגל שלו רגל יחיד מדרבנן, ותעניות אלו דרבים הם, אתי אבלות דרבים ודחי רגל דרבנן. ועוד דמקרא מלא הוא: אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי. ע״כ. ולפ״ז בתענית אסתר שאינו משום אבלות רק משום זכרון לנס, ולא שייך קרא דאעלה את ירושלים וכו׳, אין החתן מתענה בימי הרגל שלו. ומכ״ש שאין צום תענית אסתר אלא מנהג, לדעת רוה״פ. ועיין בשו״ת יביע אומר ח״ה(חאו״ח סי׳ מ אות ח), ובשו״ת יחוה דעת ח״ב (סי׳ עח בהערה). ע״ש].

ט והוא הדין לשלשה בעלי ברית, שהם אבי הבן, הסנדק, והמוהל, ביום המילה, פטורים מלהתענות תענית אסתר, אפילו כשחל בזמנו, ואינם רשאים להחמיר על עצמם ולהתענות, שיום טוב שלהם הוא. [כן מבואר בביאורי הגר״א (סי׳ תרפו סק״ח). ואע״פ שהוא ז״ל מיקל גם בד׳ צומות שלא נדחו, ובזה קי״ל כהריטב״א וסיעתו שבעלי ברית אף שיו״ט שלהם הוא מתענים בהם, משום דהוו אבלות דרבים, מ״מ בתענית אסתר מיהא קי״ל כוותיה. וא״צ להשלים התענית ביום אחר. וכ״כ בשו״ת משיבת נפש, ובמשנ״ב בשעה״צ, ובערך השלחן, ובשואל ונשאל ח״ג, ובחיי אדם, ובקש״ע. ודלא כמ״ש בשלחן גבוה שבעלי ברית יתענו, והסעודה יעשו בלילה. ע״ש. וליתא. ילקו״י מועדים עמ׳ רפ. שו״ת יביע אומר ח״א סימן לד. יחוה דעת ח״ב סי׳ עח]

י יש אומרים שאם אין ״עשרה״ מתענים בבית הכנסת, בצום תענית אסתר, אין להוציא ספר תורה לקרות בפרשת ויחל, והשליח צבור לא יאמר עננו בחזרה, ברכה בפני עצמה, אלא בשומע תפלה, ויש חולקים, והעיקר להלכה שדי בששה מתענים, שהם רוב מנין, שמוציאים ספר תורה וקורין בו בברכות קריאת ויחל, והשליח צבור אומר עננו בחזרה ברכה בפני עצמה. אך אם אין רוב מנין שמתענים בבית הכנסת בצום תענית אסתר, אין להוציא ספר תורה לקרות פרשת ויחל במנחה, והשליח ציבור לא יאמר עננו בחזרה ברכה בפני עצמה אלא בשומע תפלה. (ואם חל התענית בימי ב׳ וה׳, ואין ו׳ מתענים, יקראו בפרשת השבוע). [ילקו״י מועדים (עמ׳ רפא). חזו״ע פורים (עמ׳ מד). ולכאורה היה נראה שאף לדעת המהר״ם בן חביב בשו״ת קול גדול (סי׳ יד), שבד׳ צומות הכתובים במקרא, די בששה מתענים מכלל הצבור, לקריאת ויחל ועננו בחזרת הש״צ, מ״מ בתענית אסתר שהוא מנהג בעלמא, י״ל דיש להקפיד שיהיו עשרה מתענים. כעין מ״ש מרן בש״ע (סי׳ תקסו ס״ג), לענין תענית צבור על כל צרה שלא תבא, ומכ״ש שאפי׳ בד׳ צומות דעת הא״ר והח״א והפמ״ג, שצריך להיות י׳ מתענים, וכמ״ש המשנ״ב (שם ס״ק טו). אולם בשו״ת יגל יעקב (חאו״ח סי׳ סז אות ב), ובערוה״ש (סי׳ תקסו אות ז), כתבו, דתענית אסתר שוה לד׳ צומות דס״ל להחת״ס (סי׳ קנז) שא״צ שיהיו עשרה מתענים וכו׳. ע״ש. ואנכי הרואה שכן המנהג בירושלים, ונראה לקיים המנהג, משום שיש כאן ספק ספיקא, לפי מ״ש בשו״ת גנת ורדים (א״ח כלל א סי׳ מט), שבכל עת וזמן שיסכימו עשרה להוציא ס״ת ולקרות בה בברכות, רשאים לעשות כן, והביא ראיה מדברי הרב תקון יששכר. ואע״פ שיש חולקים ע״ז, מידי ספק לא יצאנו. ועוד ספק, לפי דעת הראב״ד שגם תענית אסתר יש לו סמך מהכתוב דברי הצומות וזעקתם, ולאו מנהגא בעלמא הוא. ולפ״ז דין תענית אסתר כדין ד׳ צומות, שאם יש ששה מתענים, מוציאים ס״ת לקריאת פרשת ויחל בברכות. וגם לענין עננו, שהש״צ אומרה בחזרה ברכה בפ״ע, כתב בערוה״ש (סי׳ תקסו ס״ז), דמ״ש מרן רבינו הב״י בש״ע (בס״ג), שאם אין י׳ מתענים בביהכ״נ אין הש״צ אומר עננו ברכה בפ״ע, נראה ברור שזהו רק בת״צ על כל צרה שלא תבא, אבל ד׳ צומות וכן תענית אסתר הקבועים לכל ישראל, די במקצת מתענים, אף שאין שם י׳ מתענים. ע״ש].

יא כשקוראים בתורה במנחה בתענית אסתר, אין להעלות לתורה אלא מי שצם. ואם הלוי שנמצא בבית הכנסת לא צם, בין אם יצא החוצה בשעת הקריאה, ובין אם נמצא בתוך בית הכנסת, אין להעלותו לתורה, ויש לקרוא לכהן המתענה במקום לוי. [שו״ת יביע אומר ח״ט חאו״ח סי׳ ג אות ג. חזון עובדיה פורים עמוד מה].

סימן תרפח – כרכים המוקפים חומה

א בכרכים המוקפים חומה מימות יהושע בן נון, אף על פי שאינם מוקפים חומה עכשיו, קוראים את המגילה בט״ו באדר. וכן כפרים הנראים עמהם, אפילו אינם סמוכים להם, כגון שהכפרים בראש ההר, או אם סמוכים להם בתוך מיל, (שהוא אלפיים אמה מהבית האחרון שבכרך, והשיעור הוא: 960 מטר). אף על פי שאינם נראים עמהם, כגון שהכפרים בעמק, קוראים בט״ו. ועיירות שאינם מוקפות חומה מימות יהושע בן נון קוראים בארבעה עשר באדר. חוץ משושן הבירה (המאדאן) שקוראים בט״ו, אף על פי שלא היתה מוקפת חומה מימות יהושע בן נון, הואיל ונעשה בה הנס. והטעם שתלו הדבר ביהושע בן נון, הואיל והוא הראשון שנלחם בעמלק, והוא אשר הוציא לפועל עיקר כיבושה של ארץ ישראל. [ארחות חיים (אות ח). והמאירי (ריש מגילה). ילקו״י מועדים].

ב בירושלים קוראים המגילה בט״ו באדר. הואיל והיא עיר המוקפת חומה מימות יהושע בן נון. והמנהג פשוט לקרות בכל ירושלים ״החדשה״ בט״ו, אף בשכונות המרוחקות מהחומה, כל שיש להם רצף בנינים עם חומת ירושלים העתיקה, בלא הפסק של שבעים אמה. [וכגון שכונת בית הכרם, בית וגן, קרית יובל, קרית מנחם, קטמונים, גילה, ארמון הנצי״ב, רמת אשכול, רמת שלמה, גבעה הצרפתית, רוממה, נוה יעקב, ועוד]. [כן מוכח בשו״ת מהרי״ל דסקין (בקו״א סי׳ קג). וכמ״ש לנכון הגרי״מ חרל״פ בקו״א לציץ הקודש (סי׳ נב). ששיעור מיל מתחיל מהבית האחרון, ולא מהחומה. וכ״ד כמה מגדולי תורה בדורותינו, וכמ״ש בשו״ת מנחת יצחק ח״ט (סי׳ ע). וכ״ד החזון איש (הל׳ מגילה סי׳ קנג). ותימה על הגרי״מ טוקצינסקי שבלוח א״י שלו מערער על המנהג שבשכונות החדשות בירושלים הרחוקות יותר ממיל מחומת ירושלים, שקוראים המגילה בט״ו, (בהסכמת גאוני דורינו), שלדעתו צריכים לקרות המגילה בי״ד. אך אין אחר המנהג כלום]. ויש שהנהיגו בירושלים החדשה לקרוא את המגילה גם בי״ד אדר, אך אין כן דעת כל גדולי הדור, ובפרט שבחמלת השי״ת על עמו ישראל, גבר עלינו חסדו ומשנת תשכ״ז דרים ישראל בעיר העתיקה של ירושלים. וממילא לכל הדעות כל השכונות החדשות של ירושלים קוראים בט״ו. וכן המנהג פשוט. והקבלה והמעשה הם עמודי ההוראה. ואין לזוז מהמנהג של ישראל שתורה הוא. ואם הלכה רופפת בידך פוק חזי מאי עמא דבר. [ואמנם י״א שבזמן שירושלים העתיקה היתה תחת שלטון ירדן, ולא היה שם קהל מישראל, (עד שנת תשכ״ז), אין לתושבי ירושלים ״החדשה״ לקרוא בט״ו, שמאחר ואין קהל ועדה מישראל שקוראים בט״ו בכרך, בכפר הסמוך לה קוראים בי״ד. וכ״כ בשו״ת משאת משה ח״ב (סי׳ ג). והברכ״י (סי׳ תרפח סק״ח)

העיר, שכ״ה בירושלמי (פ״ק דמגילה), נחרב הכרך ונעשה של עכו״ם, בו אין קורין, בחוצה לו קורין? אלא שהר״ן בשם הרמב״ן גרס: בו אין קורין בחר״ל קורין; בחוצותא. ופירש שר״ל, שהרי מוקפין בחר״ל קוראים בט״ו אע״פ שלא היה בהן ישראל. וכ״ש כשחרב הכרך מעשרה בטלנים שקוראים בט״ו. ולפ״ז כרך של עכו״ם שאין בו ישראל, הנכנס אליו בפורים קורא בט״ו, וה״ע כפר המסוגר לו. אלא שהר״ן עצמו להלן דחה גירסא זו, ומסיק שקוראים בי״ד. ע״כ. והגר״א (סי׳ תרפח סק״ב) פירש הירושלמי שלא כר׳ הר״ן, אלא בניחותא, בו אין קורין, אבל בחוצה לו קורין; ע״ש. אך י״א שהאיל וירושלים החדשה מחוברת ברצף אחד עם העיר העתיקה, ע״פ מפי מכפר המסוגר לכרך שחרב, שהכל עיר ירושלים היא, שהותיר לנו ה׳ שריד, והיה המחנה הנשאר לפליטה גדולה. ומכ״ש שבודאי שהחומה שבזמן יהושע היתה רחבה יותר מבדי עיר העתיקה. וראה בחזון עובדיה פורים עמ׳ קן).

ג **תושבי שכונת רמות בירושלים, צריכים לקרוא את המגילה בברכה ביום י״ד באדר, כמו תושבי ערי הפרזות.** [ואפנם אם במשך השנים יבנו בתים בין רמות לשכונות הסמוכות לה, ולא יהיה הפסק בין הבתים שיעור של שבעים אמה, יקראו ברמות בט״ו]. וישלחו מנות איש לרעהו ביום י״ד. וכן בסעודת פורים ומתנות לאביונים. הואיל ויש מגרש פנוי יותר ממיל בין ירושלים לשכונת רמות. וממדת חסידות טוב שיחזרו לקרוא את המגילה בלי ברכה גם ביום ט״ו. אך אם תתרחב ירושלים ויבנו את המגרש הפנוי בין ירושלים לשכונת רמות, אז יקראו המגילה בט״ו. [יבי״א ח״ז סי׳ נח-נט. מנחת יצחק ח״ט ס״ס ע, וקנין תורה בהלכה ח״ד (סי׳ פז).].

ד **בן עיר שחיוב קריאתו ביום י״ד, ונאנס ולא קרא בי״ד, קורא בט״ו בלא ברכה. וכן תושבי רמות הנ״ל ששכחו ולא קראו את המגילה ביום י״ד אדר, יקראוה בט״ו בלא ברכה.** [הנה בשבולי הלקט (סי׳ קצה) איתא, וכתב אחי רבי בנימין, שבן עיר שהיה בא בדרך או בספינה ולא היתה עמו מגילה, ונזדמנה לו בט״ו, קורא אותה בט״ו ומברך לפניה ולאחריה, וכדאמרינן בירושלמי כל החודש כשר לקריאת המגילה, שנאמר והחודש אשר נהפך להם מיגון לשמחה. ואם יש שמסתפקים בדבר, מ״מ יקראנה בט״ו בלא ברכה. ע״כ. והובא בב״י (סי׳ תרפח). וז״ל מרן בש״ע (שם ס״ח), בן עיר שבא בספינה ולא היה בידו מגילה, ואח״כ נזדמנה לו בט״ו, קורא אותה בט״ו. וכתב הט״ז (סק״ט), וז״ל שקורא אותה בברכה. וכ״ד הא״ר. ולפ״ז גם כאן שנאנס ולא קראה בי״ד, קורא אותה בט״ו בברכה. אולם המג״א (שם ס״ק יב) כתב, דהיינו בלא ברכה (שה״ל, ב״י). וכ״כ הפר״ח, והפמ״ג, ובנהר שלום, ובשלחן גבוה, ובמטה יהודה, ובזכר יהוסף. וכ״פ המשנ״ב (ס״ק כג), והכה״ח (ס״ק נט). וכן עיקר שסב״ל. חזו״ע פורים עמו׳ קיג]

ה **במושבות ועיירות חדשות קוראים בארבעה עשר בלבד.** [ע׳ בספר ארץ ישראל להרי״מ טוקצינסקי].

ו **תושב ירושלים שעבר וקרא את המגילה בי״ד אדר, יוצא בדיעבד. ואם נודע לו הדבר בט״ו, יחזור ויקרא בט״ו.** [ירושלמי. ילקו״י מועדים עמ׳ שה. ע״פ המבואר בשו״ת יביע אומר ח״א סי׳ מג אות טו. וח״ר סי׳ יב אות ב׳]

ז **תושב ירושלים הנמצא ביום י״ד באדר באחד מערי הפרזות, כמו תל אביב, והיה שם בזמן עמוד השחר של יום י״ד** (כשעה ורבע לפני הזריחה, בשעות זמניות), יש לו לנהוג כל דיני פורים בתל אביב ביום י״ד, וכבר מערב י״ד אדר צריך לקרוא המגילה, כשידוע שדעתו להשאר שם בשעת עמוד השחר. אף אם דעתו לחזור לירושלים ביום י״ד אחר עמוד השחר. וזהו שלמדו בגמרא ד״פרוז בן יומו נקרא פרוז״. וכשיחזור לעירו בירושלים נחלקו הפוסקים אם מחוייב לקיים שוב המצוות בברכה או לא, ולמעשה יש לו לשוב ולחוג את הפורים ככל דיניה. אלא שאין לו לברך על קריאת המגילה בליל ויום ט״ו באדר. וגם נכון שלא יהיה השליח צבור לקרוא את המגילה ברבים להוציאם ידי חובה. ואם נסע לתל אביב לאחר עמוד השחר של יום י״ד אדר, אינו נוהג דיני פורים בתל אביב, מאחר שבעמוד השחר היה בירושלים.

ח **תושב ירושלים שנסע מירושלים לתל אביב ביום י״ד באדר בבוקר, ושהה שם עד יום ט״ו באדר בשעת עמוד השחר, נפטר לגמרי מלחוג את הפורים בכלל, שהרי ביום י״ד אדר בעמוד השחר היה בירושלים, וביום ט״ו אדר בעמוד השחר היה בתל אביב, ולכן נפטר מכל מצוות היום. ולכן החרד לדבר ה׳ עליו להזהר שלא יעשה כן, שלא יפסיד המצוות היקרות של פורים. ובדיעבד שעשה כן, יקרא המגילה ביום ט״ו בלא ברכה, ויאמר ״ועל הנסים״ בתפלה ובברכת המזון, וישלח מנות ביום ט״ו באדר.** [ילקוט יוסף מועדים, עמוד שה]

ט **תושב אחד מערי הפרזות, כגון תל אביב או בני ברק, שבליל י״ד וביום י״ד באדר בבוקר בשעת עמוד השחר היה בעירו, וקיים את כל מצוות הפורים, בליל י״ד וביום י״ד, ובליל ט״ו אדר** [או במשך היום]הגיע לירושלים ושוהה שם עד עמוד השחר של יום ט״ו אדר, דעת הרבה מהפוסקים הראשונים והאחרונים [תוס׳, מאירי, ריטב״א (מגילה יט.), ערך השלחן, הר צבי, חזון איש. אור לציון, וכן משמע קצת ממ״ש באמת ליעקב דיני עלייה לתורה סעיף ה, ומדברי החיד״א בלדוד אמת סימן ה׳ אות ל] שאינו צריך לחזור ולקרוא את המגילה בירושלים, אחר שכבר קיים את כל מצוות הפורים בזמנו כפי מנהג עירו ושער מקומו. וכן אינו צריך לחזור ולקיים מצות משלוח מנות מתנות לאביונים וכו׳. ורק אם עקר דירתו בליל ט״ר אדר ושוהה בירושלים בעמוד השחר של ט״ו אדר, רק אז נחשב כמוקף בן יומו שנחשב כמוקף [ירושלמי]. ויש מי שחולק בזה [הגרש״ז איינערמאן בספרת שלמה ח״א סי כג]. והעיקר לדינא כסברא ראשונה, ומכל מקום הרוצה לחוש ולהחמיר לחזור ולשמוע המגילה ביום ט״ו, תבוא עליו ברכה, אך אינו יכול להוציא אחרים ידי חובת מקרא מגילה. [ילקו״י מועדים שער שז].

י **בן עיר שקרא המגילה בי״ד כמנהג עירו, ובלילה נסע לירושלים, ובבוקר יום ט״ו רוצה לעלות לספר תורה בפרשת ויבא עמלק, לכתחלה לא יעלה, כיון שאין זה יום פורים שלו לקריאת המגילה ושאר מצוות הנוהגות בפורים. ומכל מקום אם קראוהו בשמו כמו שנוהגים האשכנזים יכול לעלות לספר תורה.** [הנה בספר אמת ליעקב (דיני עליית קריאת ס״ת דף יח:) כתב, בן עה״ק חברון שעשה פורים בי״ד כמנהג חברון, ובא בשחרית יום ט״ו לעה״ק ירושלים, וקראוהו לעלות לס״ת לברך הגומל, נראה שמכיון שחל יום ט״ו ביום שני חייב לעלות לס״ת ולברך, שכיון שיום שני הוא יום קריאת התורה מתקנת עזרא, מה לי אם יקרא בסדר זה ומה לי בסדר אחר. ולא עוד אלא שאפילו אם היה יום ט״ו באחד מימי אגד״ו הייתי מתיר ע״פ הוראת כמה אחרונים שהתירו למי שאינו מתענה לעלות לס״ת אע״פ שאינו בר חיובא בפרשה ההיא. ע״כ. והחיד״א בלדוד אמת (סי׳ ה אות ל) כתב, שאפי׳ קראוהו לס״ת לא יעלה, כיון שהמנהג אצלינו שאין קוראים אותו בשם, וכמה פעמים אינו עולה לאיזו סיבה, לכן גם זה לא יעלה לס״ת ביום ט״ו, כיון דלאו בר חיובא הוא. והשבו״י (סי׳ מ) נשאל בבן כרך שהלך לעיר בי״ד, ודעתו לחזור לכרך בו ביום, האם יכול לעלות לס״ת ממנין הקרואים, והשיב, שיכול לעלות לס״ת, שהרי הכל עולים למנין שבעה אפי׳ אשה וקטן, אע״פ שאינם בכלל בר חיובא. ואף למנין שלשה. ומשום דשאני קריאת ס״ת שהיא רק להשמיע לצבור וכו׳. ע״ש. ומשמע מדבריו דה״ה לבן עיר שהלך לכרך. אולם בבית עובד (דף קעה.) הביא דברי השבות יעקב להלכה, וכתב דמ״מ בן עיר שהלך לכרך ביום ט״ו, אינו עולה לס״ת, כיון שאינו יום קריאתו, שכבר עבר זמנו, דהיינו יום י״ד, כשהיה בעירו, ושאני בן כרך שעולה ביום י״ד דאכתי בר חיובא הוא, ויום י״ד זמן קריאה לרוב העולם. וע׳ בשו״ת חיים לעולם (חאו״ח סי׳ ו) שכתב לדחות ראית השבו״י, וכתב שאפי׳ נאמר שדעתו להתיר לכתחלה, וכדעת הרב בני חיי (סי׳ תקסו), שהתיר בתענית צבור להעלות לס״ת למי שאינו מתענה, מ״מ רבו החולקים על דבריהם, כי לדעת מרן בהה״א דמהרי״ק, כפי שהבינו בדבריו בשכנה״ג והט״ז, אף בדיעבד לא יברך. ע״ש. הילכך בן עיר שהלך לכרך אם קראוהו בשם, יעלה לס״ת, אבל אם לא קראוהו בשם, שוא״ת עדיף].

יא בן עיר שטעה בתפלתו או בברכת המזון ואמר ועל הנסים ביום ט״ו, יצא, ואינו חוזר. [כ״פ בספר חכמה ומוסר (אות רמז). וע״ע בכה״ח (סי׳ תרצג אות טו). ובשו״ת קרית חנה דוד (סי׳ קכא). ובשו״ת יוסף אומץ (סי׳ ח). ובשאר אחרונים. וע׳ חלקו של ידיד שם. ומכתב לחזקיהו בתשובה (סי׳ י דף מג ע״ד). ובספר מקראי קודש (פורים, עמ׳ קמז)]. וכן תושב ירושלים שטעה ואמר על הנסים בתפלתו בי״ד אדר, יצא.

יב בן עיר שקרא המגילה ביום י״ד, ועשה את יום הפורים בי״ד, כדת, וביום ט״ו השכים ועלה לירושלים, ונתכבד להיות שליח צבור, צריך לומר ״ועל הנסים״ בחזרת התפלה, שעל כל פנים הימים האלה ימי נסים לכלל ישראל, ולא הוי הפסק. [הנה בארחות חיים (הל׳ פורים אות לב) כתב, ואין אומרים תחנה בי״ד וט״ו, אבל לקרות בתורה ולהזכיר על הנסים בתפלה אסור, כי אם ביום י״ד. והביאו הב״י (סי׳ תרצג), וכתב, ״ואיני יודע מה איסור יש בהזכרת על הנסים בט״ו״. וכיו״ב כתב הרדב״ז ח״א (סי׳ תקח), שאם חל ט״ו אדר בשבת, בני כרכים שאומרים על הנסים בי״ד ובט״ו לא הפסידו, דקושטא הוא שבשני הימים האלה נעשו נסים לישראל. וכ״ד המהרי״ל, והיעב״ץ, ובמשנ״ב, והגאון ממונקאטש, ובס׳ מאורי אור, ובשו״ת קרית חנה דוד, ועוד. חזו״ע פורים עמ׳ ק׳].

יג שליח צבור ירושלמי שהוזמן לקרות המגילה בתל אביב בליל י״ד, אם לן שם וישאר עד למחרת יום י״ד אחר עמוד השחר, רשאי לברך ולקרוא להם המגילה. ואם חוזר באותו ערב אינו רשאי לקרות להם המגילה. ואם אין אחר שיקרא להם המגילה רשאי לקרוא להם, אך טוב יותר שאחד מבני הקהל יברך את הברכות. ושליח צבור שבא מתל אביב, (בליל ט״ו) אינו רשאי לקרות לבני ירושלים ביום ט״ו אדר. [ילקוט יוסף מועדים, עמוד שו]

יד מסורת בידינו שהעיר לוד היתה מוקפת חומה מימות יהושע בן נון, ואף על פי כן תושבי לוד שבזמנינו יקראו המגילה בי״ד בברכה, ויחזרו לקרוא בט״ו בלי ברכה. שדינה כדין עיירות המסופקות. ומדת חסידות נכון לנהוג כל דיני הפורים, במשתה ושמחה משלוח מנות ומתנות לאביונים, גם בט״ו.

[יבי״א חלק ז׳ סימן ס]

טו כבר פשט המנהג שבעיירות המסופקים באיזה יום לקרות המגילה, שקורין המגילה ביום י״ד וביום ט״ו, ומברכים ביום י״ד בלבד, שהוא זמן קריאתה לרוב העולם, ועוד, דאפשר שנבנו רחוק ממקומם הראשון. ולכן אמרו (במגילה ה:) חזקיה קרי בי״ד ובט״ו בטבריא, והיינו טעמא מפני שהיא בספק אם יש לה דין מוקפת חומה. וכן נהגו מכבר לקרות בחברון בי״ד ובט״ו. וכן נהגו כיום בכל העיירות העתיקות שבארצנו הקדושה לקרות בי״ד ובט״ו, כגון ביפו, ועכו וצפת ולוד ובאר שבע,[שבריה], וחיפה.

[ילקרי״ מורדים עמ׳ שו. יביע אומר ח״ו סילואים לסי׳ כח. הליכו״ע ח״א עמ׳ רלא. חזו״ע פורים עמ׳ קיד. ואף שהרדב״ז ח״ב (סי׳ תרפא) הוכיח שחברון אינה מוקפת חומה הואיל והיתה מערי מקלט, וכדאמרינן כיו״ב בסכות (י.). מ״מ כבר כתב בבירך יצחק שם ליישב המנהג, וכן הסכים בחיים שאל ח״ב (סי׳ לח אות צד). ובשו״ת דברי יוסף שוואהרן (סי׳ ב). ובהרש״ש (מגילה ה:) כתב ששמע שהמנהג בחברון לקרות בי״ד ובט״ו, והשיג ע״ז מהגמ׳ (סכות י.). ונעלם מעיני הבדולח שראיה זו של כת הקודמים, ונדחה קראו לה].

טז בעיירות המסופקות ומכל מקום אין להם לקרות בספר תורה ״ויבא עמלק״. אלא אם הוא יום שני יקראו בפרשת השבוע. כי יש חשש ברכה לבטלה אם יקראו בפרשת ״ויבא עמלק״. [כ״כ בסדר רב עמרם גאון (דצ״ד). ובארחות חיים (הל׳ פורים סי׳ לב). ובמחזור ויטרי (סי׳ רמג). ומרן הב״י (סי׳ תרצג) הביא דברי הארחות חיים בשם רע״ג ולא העיר עליו כלל, ומשמע דאודויי קא מודה ליה. ודלא כמ״ש בבן איש חי (פר׳ תצוה אות יד) בשם מו״ז הגרמ״ח ז״ל, שלא רצה לבטל מנהגם, (שהם בכלל עיירות המסופקות), שהיו קוראים בס״ת גם בט״ו, משום שאין בזה חשש ברכה לבטלה. ע״ש. שהרבה חולקים ע״ז וס״ל דהוי ברכה לבטלה. ועיין בהליכות עולם ח״א עמ׳ רלא].

יז אפילו בעיירות המסופקות אם נאנסו ולא קראו בי״ד, לא יברכו על קריאתה בט״ו. לכאורה יש כאן ס״ס, שמא הלכה כמ״ש בשה״ל בשם רבי בנימין שיש לקרותה בט״ו בברכה, ושמא בעיירות המסופקות, דבלא״ה קוראים גם בט״ו, בנ״ד יקראו בט״ו בברכה. אלא שמלבד דלא מהני ס״ס בברכות, וראה בשו״ת חזו״ע (ח״א כרך ב עמ׳ תתסז). וביחוה דעת ח״ה (עמ׳ צד). ועוד, דשמא כדעת הגאונים שסוברים שא״צ לקרוא אלא בי״ד. וע׳ בחזו״ע עמו׳ קיג].

יח בעיירות המסופקות דעת מרן הבית יוסף שמנהג טוב הוא לומר ״ועל הנסים״ בתפלה ובברכת המזון, בשני הימים, ואין בזה חשש הפסק. [כ״כ המשנ״ב (סי׳ תרצג סק״ו), שבערי הספיקות אומרים על הנסים בי״ד וט״ו, ואין לחוש משום הפסק. וכ״כ בספר תיקון ישששכר במנהגים (דף סא.), שמרן הב״י אמר שמנהג טוב לומר בתפלה על הנסים גם בט״ו. וכ״ד היעב״ץ, ובשו״ת הר צבי. הליכו״ע ח״א עמוד רלב, ובחזו״ע פורים עמוד קיד].

יט עיר שיש בה ספק אם היתה מוקפת חומה מימות יהושע בן נון או לאו, צריכים לקיים בה את מצות סעודת פורים ומשלוח מנות ומתנות לאביונים ביום ארבעה עשר באדר, וטוב וראוי להחמיר לנהוג לקיים המצוות הנ״ל גם ביום חמשה עשר באדר, דהיינו שישלחו לכל הפחות משלוח שתי מנות לאיש אחד, ושתי מנות לשני אביונים. ויאכלו סעודה נאה גם ביום חמשה עשר באדר. [כ״כ הריא״ז, שיש לנהוג שמחה ומשלוח מנות ומתנות לאביונים בשניהם. והובא במג״א (סי׳ תרפח סק״ה). וע״ע בשו״ת חתן סופר (סי׳ עג), ובשו״ת בנין שלמה (סי׳ נח דף סה ע״א). ובשו״ת יביע אומר ח״ז (חאו״ח סי׳ ס). ובהליכות עולם ח״א (עמ׳ רלו), ובחזון עובדיה פורים (עמוד קיג, קיד)].

כ עיר שהיא ספק אם היא מוקפת חומה מימות יהושע בן נון או לא, אינם עושים מלאכה בארבעה עשר באדר, אבל בחמשה עשר באדר מותרים בעשיית מלאכה.

כא בעיר בני ברק יע״א מכיון שהיא סמוכה ברצף הבתים לעיר יפו, וכן בעיר תל אביב והסביבה, טוב שיקראו גם ביום ט״ו בלא ברכה. ומכל מקום אין צריך לחייב בזה את הצבור, אחר שמעיקר הדין אין בזה חיוב, דרק סמוך לעיר שהיא בודאי מוקפת חומה קוראים בט״ו, אבל בעיר שהיא סמוכה לעיר שיש בה ספק אם היא מוקפת חומה וכו׳, אין צריך לקרוא גם בט״ו. ובחיפה ראוי לנהוג לקרוא גם בט״ו בלא ברכה, אחר שהיא סמוכה ממש לחיפה העתיקה. וכן נוהגים בזמנינו בטבריה וחברון וצפת ועכו ויפו ולוד ורמלה ובית שאן, לקרות בי״ד בברכה, ובט״ו בלא ברכה. [כ״כ בשו״ת דברי יוסף (די״א.). וכבר כתב הרדב״ז בחדשות (סי׳ רנב) שגם במקומות שא״צ מן הדין לקרות אלא בי״ד בלבד, אין לגעור בהם כשקוראים המגילה גם בט״ו בלא ברכה, שהלואי שיזכרו את נפלאות ה׳ בכל יום. [וזה ושלא כמ״ש בנימוקי או״ח (סי׳ תרפח סק״א)

שיש בזה משום בל תוסיף, וגם עוברים עמ״ש ולא יעבור וכו׳). ובדינים והנהגות החזו״א כתבו, שהחזו״א נהג לקרות המגילה בב״ב בי״ד בברכה, ובט״ו בלא ברכה, מפני שהיא נראית ליפו, שהיא בין ערי הספיקות. אולם בברכי יוסף (סי׳ תרפח סק״ט) כתב בשם משאת משה, שכרך שקוראים בו י״ד וט״ו מספק, כפרים הנראים והסמוכים אליו קוראים בי״ד בלבד, שלא אמרו שהרי הם ככרך אלא כשהכרך ודאי מוקף מימות יהושע בן נון, אבל אם הכרך עצמו ספק, הנראים והסמוכים קוראים בי״ד בלבד. והסכים לזה הברכ״י שם. ואע״פ שהחזו״א (בסי׳ קנג סק״ג) חולק ע״ז, הנה הזבחי צדק בתשו׳ (ח״ג סי׳ י) פסק למעשה כדברי החיד״א. וכן כתבו הזכור לאברהם ובית עובד, והובאו בכף החיים (סי׳ תרפח ס״ק יא). ואמנם בזמנינו שבני ברק סמוכה ברצף בתים ליפו, טוב שיקראו בי״ד ובט״ו. וכן מוכח בתשו׳ זבחי צדק הנ״ל.].

סימן תרפח ס״ו – דיני פורים משולש

א אף על פי שבירושלים שהיא עיר המוקפת חומה, צריך לקרות בה המגילה בט״ו באדר בכל שנה ושנה, מכל מקום בשנה שחל פורים של כרכים המוקפים חומה, דהיינו ט״ו באדר, בשבת, יש להקדים קריאת המגילה ליום ארבעה עשר באדר, דהיינו ביום הששי. שגזרו חז״ל שלא לקרות המגילה בשבת, כי הכל חייבים בקריאתה ואין הכל בקיאים בקריאתה, גזירה שמא יטלנה בידו ויוציאנה מרשות היחיד לרשות הרבים, או שיעבירנה ארבע אמות ברשות הרבים, ויוליכנה אצל בקי לקרות בה. (כמבואר במגילה ד:. וכ״כ הרמב״ם בפ״א מהלכות מגילה הי״ג, והטוש״ע סי׳ תרפ״ח ס״ו). ועוד שעיניהם של עניים נשואות למקרא מגילה, לקבל המתנות לאביונים, וזה אי אפשר בשבת. נמצא שבשנה ההיא תושבי ירושלים שוים בזמן חיוב קריאת המגילה לכל העולם, שקוראים המגילה ביום הששי. [ילקוט יוסף מועדים (עמוד שז). יחוה דעת ח״א (סימן צ׳). חזון עובדיה פורים עמ׳ ריב]

ב מי שנאנס ולא קרא את המגילה ביום ששי, והוא מהמוקפים, אף על פי כן לא יקרא את המגילה בשבת שהוא יום ט״ו. וכן נער שנעשה בר מצוה בשבת שהוא יום ט״ו אדר אינו רשאי לקרוא המגילה בשבת. וטוב שיגמרו את ההלל בשבת בלי ברכה.

ג לכתחלה מצוה מן המובחר לקרות המגילה בעשרה, לפרסומי ניסא. ואם אין שם עשרה, קוראים את המגילה בפחות מעשרה בברכותיה בתחלה, אבל לא יברך ברכה אחרונה אלא בעשרה, שאין ברכה אחרונה אלא מנהג, ולא תיקנו לאומרה אלא בציבור. וכן הקורא את המגילה בביתו להוציא את בני ביתו ידי חובתן, יברך עליה שלשת הברכות שלפני המגילה, אבל לא יברך לאחריה ברכת האל הרב את ריבנו, ואפילו כשקוראים המגילה בזמנה הדין כן. וכן המנהג בירושלים ת״ו. וכן יש להנהיג בכל מקום. ומי שמברך ברכה אחרונה של מגילה כשאין עשרה הוא מכניס עצמו בספק ברכה לבטלה, ואין עונים אחריו אמן. ומכל מקום אם יש שם עשר נשים ששומעות המגילה לצאת ידי חובה רשאי הקורא לברך לאחריה, כיון שעל כל פנים יש בזה פרסומי ניסא. [יחוה דעת ח״א סי׳ צ]. ואפשר שאפילו קטנים וקטנות שהגיעו לחינוך מצטרפים לעשרה לפרסומי ניסא לברכה אחרונה. [חזו״ע פורים (עמוד פט). ומבואר במגילה (כא.) שברכה אחרונה מנהג. ובירושלמי אמרו שאין מברכין לאחריה אלא בצבור. והובא בארחות חיים (הל׳ מגילה אות ז). ובב״י (סי׳ תרצב). וכ״ה בכל-בו (סי׳ מה). וכ״פ הרמ״א].

ד המתנות לאביונים יש לחלקם לעניים ביום הששי, מפני שעיניהם של עניים נשואות למקרא מגילה, כי בשעת הקריאה, מרוב חיבת הנס הלב פתוח לתרום בעין יפה לטובת העניים. [בדין מתנות לאביונים, הדבר ברור שזמנן ביום הששי בעת קריאת המגילה, שעיניהם של עניים נשואות למקרא מגילה, וכמו שפסק מרן בש״ע (סי׳ תרפח ס״ו), ולאפוקי ממ״ש בספר דבר בעתו לבעל לב העברי (דף לה) להצריך לתת מתנות לאביונים גם בשבת, ובספר פורים משולש (פ״ב סעיף כא) כתב, שיש להזהיר לעניים שקיבלו המתנות ביום ששי, להשהותם ליום ראשון. ואין דבריו מוכרחים]. וכל המרבה במתנות לאביונים הרי זה משובח, שאין לך שמחה גדולה ומפוארה כאדם המשמח לב עניים יתומים ואלמנות וגרים, שהמשמח לב האומללים האלה דומה לשכינה, שנאמר להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים (הרמב״ם פרק ב׳ דמגילה הלכה י״ז). וחובת מתנות לאביונים, שתי מתנות שיחולקו לשני עניים. ואף על פי שמצד עיקר הדין די בנתינת פרוטה לכל עני, טוב ונכון לנהוג עין יפה ביום זה במצוה יקרה זו, כמו שכתבו כמה אחרונים, ששיעור מתנה לאביון יהיה כשיעור סעודה של פת במשקל שלש ביצים, או שווי סעודה כזאת. [ילקוט יוסף מועדים עמוד שז. חזון עובדיה פורים עמר רטז]

ה יום הששי שהוא י״ד באדר, מותר בעשיית מלאכה לבני ירושלים, שלא נהגו איסור בעשיית מלאכה בפורים אלא בזמנו, דהיינו ביום ט״ו, אבל כשמקדימים קריאת המגילה לערב שבת, לא נהגו איסור כלל. ומכל שכן שמותר להסתפר לכבוד שבת. ואמנם יש מרבני ירושלים שפסקו להחמיר בזה, אבל אין דבריהם מחוורים להלכה. והעיקר להקל בזה. והמחמיר תבוא עליו ברכה. אולם ביתר ערי הארץ המנהג שלא לעשות מלאכה בערב שבת, הואיל והוא פורים שלהם בזמנו. ורק להסתפר לכבוד שבת מותר. [ילקוט יוסף מועדים עמוד שז. שו״ת יביע אומר חלק ו׳ סימן מז. חזון עובדיה פורים עמוד רטז]

ו ביום השבת בירושלים יש לומר ועל הנסים בכל תפלות השבת, שהרי הוא יום ט״ו באדר, שהוא פורים של כרכים המוקפים חומה, שירושלים נמנית עליהם. [ראה בב״י ובש״ע סי׳ תרפ״ח ס״ו, ובשו״ת הרדב״ז ח״א סי׳ תק״ח). וכן יש לומר ועל הנסים בברכת המזון של סעודות שבת. [כמבואר בספר האשכול חלק ב׳ (עמוד כ״ט). וכן הסכימו האחרונים].

ז בשבת שהוא ט״ו באדר, בירושלים מוציאים שני ספרי תורה, וכשמסיים המשלים קריאת פרשת השבוע, ואומר קדיש, קורא המפטיר בספר שני פרשת ויבוא עמלק עד סופה. ואין צריך לכפול הפסוק האחרון. ואומר קדיש, ומפטיר פקדתי את אשר עשה עמלק, כהפטרת שבת זכור. וביתר ערי הארץ מוציאים ספר תורה אחד וקוראים בפרשת השבוע, ומפטירים גם כן הפטרת השבוע. [א״ר סי׳ תרפ״ח ס״ק י״ג. ילקו״י שם עמ׳ שז. חזו״ע פורים עמ׳ ריז]

ח בשבת שהוא ט״ו אדר, בירושלים שואלין ודורשין בענינו של יום הפורים. [חזו״ע שם].

ט אף על פי שאין עושים סעודת פורים בשבת בירושלים, כשחל אז ט״ו אדר, אלא ביום ראשון שהוא ט״ז באדר, מכל מקום נכון לעשות עוד מנה מיוחדת לכבוד פורים ולצרפה לסעודות שבת, ולשתות יין או שכר ויתר משקאות, לזכר הנס. [ילקו״י שם. חזון עובדיה שם עמ׳ רכ]

י יום ט״ו באדר שחל בשבת, אסור למוקפין לטלטל מגילת אסתר, שכיון שגזרו חז״ל שלא לקרות מגילת אסתר בשבת בפורים לצאת בה ידי חובה, משום שלא יעבירנה ד׳ אמות ברשות הרבים, יש עליה תורת מוקצה, הילכך אין לטלטלה. אבל בשאר שבתות השנה מותר לטלטלה, שהיא ראויה לקרות בה. [הליכות עולם ג׳ עמוד קצה והלאה. וחזון עובדיה ח״א כרך ב׳ עמוד תקפט].

יא קטן תושב ירושלים, הנעשה בר-מצוה ביום שבת ט״ו באדר, יוצא ידי חובת מגילה בקריאתה שבערב שבת, ואינו רשאי לקרותה בשבת. וטוב שיאמר הלל בלי ברכה. [ילקוט יוסף מועדים עמוד שח. שו״ת יחוה דעת חלק א׳ עמוד רסז].

יב ביום ראשון שהוא ט״ז באדר, עושים סעודת פורים, על פי האמור בירושלמי (פרק א׳ דמגילה הלכה ד׳), שהטעם שאין לעשות סעודת פורים בשבת, משום שנאמר (במגילת אסתר ט׳ כ״ב) לעשות אותם ימי משתה ושמחה, את ששמחתו תלויה בבית דין, יצא שבת ששמחתו תלויה בידי שמים. כלומר, ששמחת שבת אינה מתקנתם של מרדכי ואנשי כנסת הגדולה, אלא הלכה קדומה בידי שמים, וכמו שאמרו בספרי(פרשת בהעלותך) וביום שמחכם, אלו השבתות. ועל זה סמכו לומר בתפלות שבת ישמחו במלכותך שומרי שבת וקוראי עונג. ולכן יש לעשות הסעודה ביום ראשון. וכמכל מקום נכון לעשות עוד סנה מיוחדת לכבוד פורים ולצרפה לסעודות שבת, ולשתות יין או שכר ויהר משקאות, לזכר הנס. [שתוציר כיבורי הירושלמי, וכמו שספסו הריף והרין האחרות חיים, וסרן חש״ע, והרדב״ז, והמב״ח, והגר״א, והגר״ב, ושאת השלחן, וסחרי״ שיאש, וסחרי״ קלוגר, וכשו״ת אבני נזר, וכתב סחרי״ אלטאי (והובא בספר שם חדש דקב״ן), שהבא לשאול איסתי יעשה הסעודה, בדאי שלא נהן להזהות לו שיעשנה בשבת, כדי שהחלב״ת, היסך הוראה סרן, כי בירושלים כולנו קבלנו הוראותיו של סרן. ראה בילקוי״ מועדים. ובחודש פורים עמ׳ רכ].

יג ביום ראשון שולחים מנות איש לרעהו, שתי מנות לאיש אחד. וכל המרבה לשלוח לרעים הרי זה משובח. ויש מחמירים לשלוח מנות גם בשבת. (במקום שיש עירוב). והמחמיר תבוא עליו ברכה. ואין בזה כל איסור. ובדיעבד כשכבר שלח מנות לרעהו בי״ד, יצא ידי חובה. ומכל מקום טוב ונכון לחזור ולשלוח מנות ביום א׳ ט״ז באדר. [ילקו״י שם. יחוה דעת ח״א סימן צ]

יד ביום ראשון ט״ז אדר בירושלים אין לומר וידוי ונפילת אפים, כיון שהוא יום משתה ושמחה. ואם חל יום פקודת השנה של אביו או אמו בט״ז אדר, ורגיל להתענות בו, לא יתענה כלל בשנה זו, כיון שעליו לקיים מצות סעודת פורים, ואינו צריך לעשות התרה לשם כך. [ילקוט יוסף מועדים עמוד של. חזון עובדיה על פורים עמוד רכז]

טו כשעושים סעודת פורים ביום ראשון, אין לומר ״ועל הנסים״ בברכת המזון, כיון שאינו יום פורים ממש, והוא רק תשלומין לסעודת פורים. ונכון לנהוג לומר ועל הנסים באמצע הרחמן. ואם עשה סעודת פורים במוצאי שבת לא יצא ידי חובה. [ילקוט יוסף מועדים עמוד שח. יחו״ד א/צ]

טז דיני אבלות נוהגים ביום ראשון ט״ז אדר, אף על פי שמקיימים בו ביום סעודת פורים. ואע״פ שבפורים משולש קוראים את המגילה ביום י״ד אדר, ואין בו מצות עודת פורים, אלא הסעודה לבני ירושלים היא ביום ראשון, מכל מקום אין אבלות נוהגת גם ביום ששי י״ד בו. [שכן פסק מרן ביו״ד (סי׳ תא ס״ז), שאין אבלות נוהגת לא בי״ד ולא בט״ו. וכמו שאמרו במגילה (ה:), שאסורים בהספד ובתענית, לא צריכא אלא לאסור של זה בזה. ואין מספידים גם בי״ד, וה״ה שאין אבלות נוהגת בו. [חזו״ע פורים].

סימן תרפט – שהכל חייבים בקריאת המגילה

א חייב אדם לקרוא את המגילה בלילה ולחזור ולשנותה ביום, ושל לילה זמנה כל הלילה מצאת הכוכבים עד עלות השחר. (שהוא שעה וחומש לפני הנץ החמה בשעות זמניות). [לפי מה שאמרו במגילה (ד.) חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולחזור ולשנותה ביום, דכתיב אקרא יומם ולא תענה ״ולילה״ ולא דומיה לי. לפ״ז מקרא מגילה של הלילה אינה אלא עד עמוה״ש, דלבתר עמוה״ש יממא הוא, כמ״ש במגילה (כ:). ולא דמי למאי דקי״ל בברכות (ח:) שאם היה אנוס ולא קרא ק״ש בלילה קוראה אף אחר עמוה״ש לפני הנץ, דשאני התם דלא כתיב לילה, רק ובשכבך, ואיכא אינשי דגני בההוא שעתא (ברכות ט.). וכ״כ המג״א (ר״ס תרפז)]. וזמני עמוד השחר שברוב הלוחות בארץ אינם נכונים להלכה. [ילקו״י שם עמר רפב]

ב במקום שיש אונס גמור, שאי אפשר לקרוא את המגילה בצבור אלא מבעוד יום, אחר פלג המנחה, וכגון בזמן שהשלטונות מטילים עוצר כללי בשעות הלילה, מותר לקרוא את המגילה בשעה זו, ואין לדחות קריאתה לקוראה ביחיד אחר צאת הכוכבים. והיכא דאפשר טוב ונכון לחוש להחמיר ולקרוא את המגילה לאחר שהגיע זמן רבינו תם. [ילקו״י מועדים עמ׳ רפג. יביע אומר חלק א׳ סימן מג]

ג קריאת המגילה של היום זמנה כל היום, מהזריחה ועד השקיעה. ובדיעבד אם קראה קודם הזריחה, אחר עמוד השחר, יצא. [מגילה (כ.). טור וש״ע סי׳ תרפז ס״א]. וכן מי שאנוס ואינו יכול לקרותה אחר הזריחה, רשאי לקוראה אחר שעלה עמוד השחר אפילו לכתחלה. ואם לא קרא כל היום, ונזכר סמוך לשקיעה, אם ברור לו שיוכל לסיים קריאתה בתוך י״ג דקות וחצי שלאחר השקיעה, יברך על המגילה ויקרא. וכן הדין כשרוצה להוציא ידי חובה את בני ביתו. ואם נזכר אחר השקיעה, בתוך זמן בין השמשות, יקרא המגילה בלי ברכות. [ילקוט יוסף מועדים (עמוד רפג). שו״ת יביע אומר חלק י׳ או״ח סימן נב עמוד פו].

ד אם נאנס ולא קרא המגילה בלילה אין לה תשלומין ביום לקוראה פעמיים. [ילקו״י מועדים, עמ׳ רפג. שו״ת קול גדול (סי׳ מח). ברכי יוסף (סי׳ תרפז סק״א), בשם מהר״י מולכו. תשובה מאהבה ח״ב (דף מה). שו״ת מי באר (ס״ס סג). וכיו״ב כתב בשו״ת שואל ומשיב תנינא (ח״ג ס״ס קלה) שאם שכח לומר הלל אין לו תשלומין למחר. דדמי למוסף דעבר יומו בטל קרבנו. וא״כ ה״נ לגבי מגילה דקריאתה זו הלילא. וע׳ בחי׳ הריטב״א (סוכה כז.) ובפני יהושע שם].

ה מצוה מן המובחר לקוראה ברוב עם, ולכן מבטלים תלמוד תורה לשמוע מקרא מגילה, ואפילו יש בבית המדרש מאה איש מצוה שילכו לבית הכנסת לקוראה בצבור, שברוב עם הדרת מלך. [מגילה (ג.). הרשב״א והר״ן (מגילה ה.). ב״ח (ס״ס תרצ). שו״ת הלק״ט ח״א (סי׳ רפז). ביאור הלכה (ס״ס תרצ). ועפ״ז ניחא מה שהק׳ המהר״ץ חיות (מגילה ג.) שאיך שייך לומר מבטלין ת״ת ובאים לשמוע מגילה. והרי קריאת המגילה בכלל ת״ת היא, שי״ל, שההליכה מביהמ״ד אל ביהכ״נ הגדול, חשיבא ביטול תורה. ועוד י״ל שהעוסקים במקרא מדה ואינה מדה (ב״מ לג.). ואע״פ שצריך לשלש שנותיו

שליש במקרא וכו׳ (קידושין ל׳), הכא מיירי במי שבקי במקרא, וכמ״ש הרמב״ם וטור וש״ע יו״ד (סי׳ רמו ס״ד). וע׳ בשו״ת יביע אומר ח״ה (חאו״ח סי׳ ו אות ה). ובמאור ישראל מגילה שם]. **ואפילו כהנים בעבודתם ולויים בדוכנם וישראל במעמדם, היו מבטלים העבודה של בית המקדש, והולכים לשמוע מקרא מגילה עם הצבור, משום פרסומי ניסא.** [מגילה (ג.) ותוס׳ שם. וע׳ בתקנות המהרח״א בסו״ס חיים וחסד (אות כב), שתיקן וגזר שלא יתפללו יחידי ביהכ״נ בבתים וחצרות אלא כולם יבואו לביהכ״נ לקרוא המגילה ברוב עם משום פרסומי ניסא, וכדילפינן מדכתיב ״משפחה ומשפחה״, מכאן סמכו של בית רבי שמבטלין ת״ת לשמוע מקרא מגילה]. ומכל מקום אם יש הפרעות בבית הכנסת שאי אפשר לו להתגבר עליהם וכתוצאה מהם אינו יכול לשמוע קריאת כל המגילה כראוי, יכול לקרותה בעשרה. [בית יהודה ח״א (דף קט אות סה). ילקו״י מועדים, עמוד רפד].

ו הכל חייבים בקריאתה אנשים ונשים וגרים. ולכן הנשים שאינן יכולות לבוא לבית הכנסת לשמוע מגילה מהשליח צבור, או שאינן יכולות לשמוע קריאתה היטב מפי הקורא, מפני ההפרעות שבבית הכנסת במקום שמכים המן, חייבות לשמוע קריאתה מפי אדם הבקי בקריאתה. וכן אמרו חז״ל: נשים חייבות במקרא מגילה שאף הן היו באותו הנס. ורבי יהושע בן לוי היה מכנס כל אנשי ביתו וקורא לפניהם. ורבי יונה היה מתכוין לקרותה לפני הנשים שבביתו, שהכל היו בספק והכל חייבים בשמיעה. [ילקו״י מועדים עמ׳ רפד. וע׳ במגילה (ד.). ובתוס׳ (ערכין ג.) מהירושלמי (פ״ב דמגילה ה״ה). ולכאורה לפי מ״ש הרא״ש פ״ג דברכות (כ:), שהנשים אינן בכלל ערבות, וא״כ אחר שקרא האיש המגילה בביהכ״נ ויצא י״ח, איך יכול להוציא את אשתו ובני ביתו י״ח, והרי בר״ה (כט.) גבי אע״פ שיצא מוציא, פי׳ רש״י, שהוא משום שכל ישראל ערבים זה בזה (שבועות לט.), וזה לא שייך בנשים שאינן בכלל ערבות. אולם באמת שהעיקר בזה כמ״ש רעק״א (סי׳ ז), שלא כתב כן הרא״ש אלא לפי הצד של האיבעיא, שאין הנשים חייבות בברהמ״ז מה״ת, שאינן בכלל ערבות על מצות בהמ״ז, אבל במצוה שהנשים חייבות בה, כגון קידוש, [ומקרא מגילה], גם הן ישנן בכלל ערבות, ושייך בהן הדין שאם יצא מוציא. וע״ע בחזון עובדיה פורים עמ׳ נא. ובלוית חן סי׳ יד].

ז אין הנשים צריכות לבא לבית הכנסת לשמוע המגילה ברוב עם. [ע׳ בשו״ת חלקת יעקב ח״ג סי׳ קמד]. **ויישוב קטן שאין שם איש שיודע לקרוא את המגילה כהלכה, ויש שם אשה שיודעת לקרות המגילה, יכולים להתאסף באחד הבתים והאשה תעמוד בצד בצניעות, ותקרא להם המגילה בטעמיה.** [חזון עובדיה פורים שם].

ח אף על פי שכבר יצא האיש ידי חובת קריאת המגילה בקריאה שבבית הכנסת, חוזר וקורא המגילה בביתו להוציא את הנשים ידי חובתן. ואין הנשים צריכות לבא לבית הכנסת לשומעה ברוב עם. והקורא את המגילה בביתו להוציא את אשתו ובני ביתו מברך כל הברכות שלפניה. כשם שהאנשים מברכים בבית הכנסת. ואפילו אם הנשים יודעות לברך בעצמן, אם קשה להן לברך כל הברכות, יברך הוא את כל הברכות כולל ברכת שהחיינו. ויענו אמן, ויצאו ידי חובה מדין שומע כעונה. וכן המנהג פשוט בעיה״ק ירושלים ת״ו. וכן יש להנהיג בכל מקום. [הנה הגם שבספר תפלה לדוד (דפ״ה:) כתב שהקורא לנשים מקרא מגילה לא יברך, מפני שא״א שיכוונו לשמוע הקריאה היטב מבלי לדלג אפי׳ תיבה אחת. וכ״כ בעל כנה״ג, ובפלא יועץ, וביפה ללב, ובבן איש חי, ובפקודת אלעזר, והרב טהרת המים, ובשו״ת שושנים לדוד, מ״מ בזה״ז העיקר שיש לברך גם לנשים ולעמי הארץ, וכדמוכח להדיא במגילה יט. ואין לנו לחשוש למה שלא חששו רבותינו חכמי הש״ס והפוסקים. וכ״כ התשב״ץ (סי׳ קנו), שהקורא את המגילה לחולה או ״ליולדת״ צריך לברך וכו׳. ע״ש. (ומכ״ש לדעת הריא״ז שאם דילג תיבה או יותר באופן שאינו מפסיד ענין הקריאה יצא, אף דלא קי״ל הכי), וע׳ בשו״ת יביע אומר ח״א (סי׳ טז אות א). ובפרט כיום שרוב הנשים מבינות יפה לשון הקודש, ואם יתנו את דעתם יוכלו לכוין ולשמוע כל תיבה מפי הקורא, ולכן אין להפסידם בחנם ברכת המצות, ובפרט שבירושלים המנהג פשוט לברך, כמו שהעידו האחרונים. וראה בילקו״י מועדים. ובחזו״ע פורים עמוד נג, ובשו״ת יביע אומר ח״א (חאו״ח סי׳ מד). ע״ש].

ט יש מהאשכנזים שנוהגים שנשים מברכות קודם המגילה ״לשמוע מגילה״ במקום ״על מקרא מגילה״. אולם מנהג כל קהלות הספרדים שאף בקריאת המגילה לנשים יש לברך על מקרא מגילה. וכן מנהג כמה מקהלות האשכנזים. [ילקו״י מועדים עמ׳ רפד. וכ״כ מהר״י אלגאזי בקונט׳ חוג הארץ (דף ה). ובשו״ת קול אליהו ח״ב (סי׳ כח). ואע״פ שהרמ״א בהגה (ר״ס תרפט) כתב שהנשים מברכות ״לשמוע מגילה״. מ״מ מנהגינו כמ״ש הפר״ח לברך ״על מקרא מגילה״. וכ״כ בשלחן גבוה. והגר״א, ובמחזיק ברכה. ונודע מ״ש הרד״א (דף נה) דה״ט שתיקנו לברך ״על מקרא מגילה״, ולא ״לשמוע״ מקרא מגילה, ״לפי שאין השמיעה מעכבת, שכל שקרא ולא השמיע לאוזני יצא״. וא״כ לכאורה גם לנשים א״א לתקן הנוסח על השמיעה. וע׳ בחזו״ע פורים עמוד נג].

י יש אומרים שאף על פי שהנשים חייבות במקרא מגילה, אינן מוציאות את האנשים ידי חובתם. וכן מנהג האשכנזים. [כ״ה דעת בה״ג, ובסדר רע״ג, ובתשובת הגאונים, והגמ״י, והעיטור, ועוד. ובארחות חיים (הל׳ מגילה אות ב) כתב בשם העיטור, שאין הנשים מוציאות האנשים בקריאתן, דקול באשה ערוה. ע״כ. אלא דקי״ל כד׳ הרשב״א בחי׳ (ברכות כד.) שאין דין קול באשה ערוה אלא בקול שיר, או בשאלת שלום שיש בו חיבה, אבל קול דיבורה שרי, ה״נ אין לאסור מטעם זה. ואף אם נאמר שיש קצת להקפיד במקרא מגילה כשאשה קוראתה בטעמיה, דהוי כקול זמר ושיר. מ״מ הרי אין הטעמים לעיכובא. ועוד דבדיעבד אם קראה יצא י״ח. וע׳ בשו״ת יביע אומר ח״ו במילואים דף שנה.]. **ויש אומרים שהנשים יכולות להוציא את האנשים ידי חובה, וכן דעת מרן השלחן ערוך. וכן עיקר למנהג הספרדים.** [כ״ד רש״י, והרי״ף, והאר״ז, ובספר המאורות, והרמב״ם, והרב המגיד, והגמ״י, והמאירי, והרשב״א והריטב״א, והאשכול]. ומכל מקום נכון לחוש לדעת המחמירים דלכתחלה לא תוציא האשה את האיש ידי חובה אלא אם כן בשעת הדחק. [ע״פ דברי ערך השלחן (סי׳ תרפט סק״ג), והחקרי לב (תאו״ח ס״ס סה). ע״ש].

ובדיעבד מיהא השומע קריאתה מאשה בודאי שיצא ידי חובתו, ואין צריך לחזור ולקרותה. (ילקו״י מועדים, עמ׳ רפו, והליכות שלום ח״א (עמ׳ רכח). שהרי דעת רוה״פ שהנשים מוציאות את האנשים י״ח. וכן מרן הש״ע (סי׳ תרפט ס״א) כתב מתחלה בסתם: שהכל חייבים במקרא מגילה אנשים ונשים וגרים וכו׳, ואחר הקורא ואחר השומע כן הקורא יצא י״ח, והוא שישמע מפי החייב בקריאתה, לפיכך אם היה הקורא חש״ו השומע מכוון לא יצא. ופיס אח״כ: וי״א שהנשים אין מוציאות את האנשים. ע״כ. ומתם ויש הלכה כסתם. ואמנם הפר״ח הסכים לכה״נ שאין הנשים מוציאות האנשים י״ח. כ״ם במקראי קדש (דקמ״ד), והשיגו בזה, והסכים שהעיקר כד׳ רש״י, וכסתם מרן. ע״ש. וכ״כ בכנסת יחזקאל (ר״ס תרפט). ע׳ בחזו״ע פורים עמ׳ נט].

יא אשה שיצאה ידי חובת מקרא מגילה, יש אומרים שמאחר ואין הנשים בכלל ערבות, אינן בדין אף על פי שיצא מוציא. ויש חולקים ואומרים שיכולה להוציא אנשים ידי חובתם, דבמצוה שהיא חייבת יש לה דין ערבות גם כן. [ע׳ בלוית חן (עמוד טז). וע׳ בשו״ת מהר״ש ענגיל ח״ג (סי׳ מה).].

יב צריך לשמוע קריאתה מפי אדם שחייב במקרא מגילה, ולכן קטן אינו מוציא אחרים ידי חובתם, ואפילו הגיע לחינוך. [ע״פ דברי התוס׳ (מגילה יט:) דלא אתי תרי דרבנן ומפיק חד דרבנן. א״נ כפי טעם רש״י (ברכות מח.) דקטן אפי׳ מדרבנן לא מחייב, ורק על אביו מוטל לחנכו למצות. וכ״כ הרמב״ן, והרמב״ם, והר״ן, והריטב״א והמאירי, וכן נראה דעת מרן להלכה בש״ע (ר״ס תרפט). ובשעת הדחק הגדול כשאין שם גדול שיקרא את המגילה, יכול הקטן שהגיע לחינוך להוציאם ידי חובה, ונכון שבשעת קריאת המגילה יקראו אחריו מתוך מגילה כשרה מלה במלה. [ילקו״י מועדים עמ׳ רצ. כדעת בעל העיטור (הובא בטור סי׳ תרפט) שקטן שהגיע לחינוך מוציא את אחרים י״ח מגילה. וכ״כ האגודה בשם התוס׳, והריא״ז, וכן מוכח מדברי הרשב״א בתשו׳ (סי׳ רלט) בשם הראב״ד, שאם הצבור מוחלים על כבודם יכול הקטן להוציאם י״ח בדרבנן. וכמ״ש מרן הב״י (סי׳ נג). וכ״ה בשו״ת סמא דחיי, ובשו״ת קול גדול. ובשו״ת שדה יצחק חיות (סי׳ מג) כתב, דבשעה״ד יגמרו ההלל בלי ברכה ואח״כ יקרא להם קטן. (וע׳ בשו״ת יביע אומר ח״ג חאו״ח סי׳ כז). ובפרט כשיש צורך להוציא נשים בשעה״ד. וע׳ ראבי״ה (מגילה עמוד רצג). ומרדכי (סי׳ תשעט). חזו״ע עמ׳ סא].

יג **מחנכים את הקטנים לשמוע מקרא מגילה.** [רמב״ם פ״א מהלכות מגילה ה״א]. וקטנים שלא הגיעו לחינוך אין להביאם לבית הכנסת, שהם רק מבלבלים את השומעים החייבים בקריאתה. והמביאם לבית הכנסת, חטא רבים נשא. ולכן על גבאי בתי הכנסת לעמוד על המשמר להשגיח שלא יפריעו הקטנים בהכאות המן ברעשנים ובאקדחי-פורים, ופיצוצים אחרים, הגורמים להפרעת הסדר בבית מקדש מעט, וגרימת מניעת שמיעת מקרא מגילה כהלכה לאנשים המחוייבים בה. [ילקו״י מועדים עמ׳ רצ. שאע״פ שאמרו במסכת סופרים (פי״ח ה״ו) להביא סמך על מה שנהגו להביא קטנים לבהכ״נ. וכ״כ התוס׳ (חגיגה ג.). וכ״כ הטוש״ע (ס״ס תרפט). אין זה אלא בקטנים שהגיעו לחינוך, משא״כ קטנים ביותר שמבלבלים דעת השומעים. וכ״כ המג״א, והמשנ״ב, ובמועד לכל חי. ומיהו אפי׳ לא הגיעו לחינוך אם הם ילדים שקטים ודעתנים אפשר להביאם, והמביאים אותם מצוה קא עבדי].

יד **חרש** (המדבר ואינו שומע) שאינו יכול להשמיע לאזנו, אינו חשוב כל כך בר חיובא, הילכך אף על פי שהוא צריך לקרותה, כיון שאף הוא היה באותו הנס, מכל מקום אינו יכול להוציא את אחרים ידי חובתם. [בב״י (סי׳ תרפט ס״ב) כתב, שלד׳ הרי״ף והרמב״ם אע״פ שבק״ש ובשאר מצות אם לא השמיע לאזנו יצא, שאני מקרא מגילה דבעינן פרסומי ניסא. ולכן חרש אינו מוציא י״ח. וכ״פ בש״ע. ואע״פ שראבי״ה (מגילה רצד), והרד״א (דף נה) כתבו, דה״ט שתיקנו לברך על ״מקרא מגילה, ולא תיקנו לומר לשמוע מקרא מגילה (כמו לשמוע קול שופר), לפי שאין השמיעה של המגילה מעכבת, שכל שקרא ולא השמיע לאזנו יצא. מ״מ לדידן אין לנו אלא דברי מרן. וע׳ בב״ח ומג״א ופר״ח ובביאוה״ל. ובחזון עובדיה פורים עמ׳ נח]. אבל מי שכבדו אזניו משמוע וצריכים לצעוק אליו בקול רם כדי שישמע, חייב בקריאתה לכל הדיעות, ומוציא אחרים ידי חובתם. [ילקו״י מועדים, עמ׳ רפו. וע׳ בשו״ת הרא״ש (סוף כלל פה), ובבית יוסף (אה״ע ס״ס קכא). ובש״ע חר״כ (סי׳ רלה סי״ט), ובשבות יעקב ח״ב (סי׳ לג).]

טו **מי שיכול לשמוע על ידי חצוצרות, אינו נקרא חרש לענין זה, ומוציא אחרים ידי חובה.** [שו״ת קול גדול (סי׳ נ). שו״ת הלק״ט ח״ב (סי׳ מה). פר״ח (אהע״ז סי׳ קכא). ושו״ת נודע ביהודה קמא (חאה״ע סי׳ נג). חתם סופר חאה״ע ח״ב (סי׳ צב). שו״ת הגרע״א תנינא (סי׳ סד). ועוד]. וכן בזמנינו שכבדי השמע מניחים סמוך לאזניהם מכונת שמיעה חשמלית, השומע על ידי המכונה הזאת אינו נקרא חרש, ומוציא אחרים ידי חובתם. [ילקו״י מועדים עמוד רפו. דדמי לשומע ע״י חצוצרות הנ״ל, כי חרש גמור שנשתתק חוש השמע אצלו מכל וכל, אינו יכול לשמוע גם ע״י מכונה זו. וכן מצדד להלכה מהרצ״פ פראנק במקראי קדש על חנוכה ופורים (עמ׳ צה) שבקול שופר אם יש תערובת של קול אחר עם השופר, הדבר מעכב, משא״כ במקרא מגילה או בקריאת התורה, הרי הוא שומע קול הקורא, אלא שמעורב בו גם קול אחר, ובזה יש לדון שיוצא י״ח אפי׳ אם נתערב עמו קול אחר, שעכ״פ הכל הוא מכח הקורא, וכל הקולות כשרים, רק שיהיה מכח בר חיובא והא איכא. חזו״ע עמוד נה]

טז **השומע מקרא מגילה ברדיו אינו יוצא ידי חובתו, אפילו כששומע על ידי שידור חי.** [ע׳ בשו״ת מנחת אלעזר ח״ב (סי׳ עב). ועוד אחרונים. וע׳ בשו״ת יביע אומר ח״א (חאו״ח סי׳ יט אות יח) בשם הגרש״ז אוירבך, שהקול הנשמע דרך הרדיו איננו הקול של האדם המדבר עצמו, אלא הוא קול אחר המשודר על ידי זרם חשמלי באמצעות ממברנא שקולטת הקול ומשדרתו. ועיין בשו״ת מנחת שלמה ח״א (סי׳ ט), ובמ״ש בהערה שם (עמוד סו), בשם החזון איש. ואפילו אם מהרהר בזה מתוך מגילה כשרה. ילקו״י מועדים עמ׳ רפז. חזו״ע עמ׳ נו]. והשומע ברכות המגילה ברדיו אינו עונה אמן, אבל אם שומע הברכות בשידור חי, עונה אמן. וכן השומע ברכות דרך הטלפון עונה אמן. אבל אינו יוצא ידי חובה, שאין האדם שומע את הקול ממש, אלא תנודות ממברנא שנוצרו על ידי המדבר למכשירים אלו, והתנודות מועברות באמצעות זרם חשמלי. [ילקוט יוסף מועדים, עמ׳ רפז]

יז **כשאולם בית הכנסת רחב מאד, ובו קהל גדול לשמוע המגילה, ומשמיעים מקרא המגילה על ידי רם-קול, היושבים סמוך לשליח צבור באופן שגם אם ינטל הרם-קול יוכלו לשמוע מהשליח צבור, ואין הרם-קול אלא מסייע להגברת קול השליח צבור, יוצאים ידי חובתם.** [וישתדלו להתקרב לשליח צבור לשמוע גם את קולו ממש]. אבל היושבים רחוק מהשליח צבור שבלעדי הרם קול לא היו יכולים לשמוע את הקריאה מהשליח צבור, לא יצאו ידי חובתם. ובאופן כזה אין להשמיע קריאת המגילה על ידי רמקול. [ילקו״י מועדים עמ׳ רפז. חזו״ע עמ׳ נו. וע׳ בשו״ת אגרות משה (חאו״ח ח״ב סי׳ קח) שכתב, שאפי׳ אם נאמר שהאמת כדברי המומחים שע״י המיקרופון לא נשמע קול האדם, אלא קול אחר שנעשה מחמת קולו, מ״מ מן הדין יש להחשיב זאת כשמיעת קולו ממש, שכל מה שנשמע הוא מכח קולו ממש, ומנין לנו עצם כח השמיעה איך הוא, שאולי הוא ג״כ באופן כזה שנבראים גלי קול באויר ומגיעים לאזנו. וכן מסתבר לפי מה שאומרים חכמי הטבע, שהקול יש לו הילוך עד האזן, וגם יש קצת שיהוי זמן בהילוכו עד שיגיע לאזן, ובכ״ז נחשב שהוא קול האדם. ולכן אפשר שגם הקול שנעשה ע״י המיקרופון ששומעים אותו בעת שמדבר הוא נחשב קולו ממש, וכן מסתבר יותר, וגם מה שאומרים שהוא קול אחר אינו ברור, ולכן מצד ההלכה אין למחות בידי הרוצים לקרוא המגילה ע״י מיקרופון וכו׳. ע״ש. וע״ע בשו״ת אגרות משה ח״ד (בהשמטות לחאו״ח סי׳ קח). ובשו״ת שבט הלוי ח״ה (סי׳ פד) כתב שבעיקר דין הקריאה ברם קול דעתו נוטה למ״ש באג״מ הנ״ל. ע״ש. וע״ע במנחת יצחק ח״ג (ס״ס לח). ובספר לקט הקמח החדש (עמוד קלט). ובציץ אליעזר ח״ח (סי׳ יא) וביחוה דעת ח״ג (סי׳ נד).]

יח **סומא ואילם** (שאינו מדבר) חייבים לשמוע מקרא מגילה מאחר. [ילקוט יוסף מועדים עמ׳ רצה. חזון עובדיה פורים עמוד נו. ע׳ שמחת יהודה מסכת סופרים (פי״ד הט״ז). ושו״ת פני מבין (חאו״ח סי׳ רל).]

סימן תרצ – דיני קריאת המגילה

א **השליח צבור צריך לברך ולקרות המגילה מעומד מפני כבוד הצבור.** [ילקוט יוסף מועדים עמ׳ רצד. חזון עובדיה על פורים עמוד סט]

ב **יש נוהגים שכל הקהל הנמצא בבית הכנסת עומד על רגליו בשעת הברכות של המגילה, ואחר כך יושבים וקוראים המגילה. ויש נוהגים שהקהל יושב בין בשעת קריאת המגילה בין בברכותיה.** [כנה״ג (בהגה״ט סי׳ תרצב). תפלה לדוד (דפ״ו ע״א). יפה ללב (סי׳ תרצ סק״ב). וע׳ בשו״ת רב פעלים ח״ד חאו״ח ר״ס לג]. וכל מקום יעשו כמנהגם. [כ״פ בשו״ת הרמ״ע מפאנו (סי׳ קב), ושכן עמא דבר. וכ״כ המג״א, ועוד. אולם הרד״א (דף טו) כתב, שאין לחוש לעמוד בברכות מקרא מגילה. וכ״כ הכנה״ג, פני יהושע, היעב״ץ, הגר״ש קלוגר, מועד לכל חי, בספר תפלה לדוד, ובספר אורה ושמחה, ובהר צבי. וע״ע בשו״ת יחוה דעת (ח״ה סי׳ ד), הילכך יפה נהגו אצלינו לברך על מקרא מגילה כשהקהל כולו יושב, חוץ מהש״ץ. ואף שבשו״ת זבחי צדק, ובשו״ת רב פעלים כתבו שמנהגם בבגדאד שכל הקהל עומד בשעת ברכות המגילה, אחרא דנהוג נהוג. ואנו שלא נהגנו לעמוד, נאה לנו לברך ברכות המגילה כשהקהל יושב]. והנוהגים לעמוד בברכות, גם כשקוראים בבית להוציא את הנשים ידי חובה, טוב שיעמדו בעת הברכות. [כן איש חי פרשת תצוה אות ד]. אבל קריאתה בבית אינה צריכה מעומד. [ילקו״י מועדים עמ׳ רצד. הליכ״ע ח״א עמ׳ רכח].

ג **טוב ששני אנשים יעמדו מימין ומשמאל השליח צבור בעת הברכות ובקריאת המגילה.** [ילקוט יוסף מועדים עמ׳ רצד. חזון עובדיה על פורים עמוד ע. הגאון בעל חות יאיר בספר מקור חיים (סי׳ תרצב). וכ״כ בספר אורה ושמחה (דף כה). מועד לכל חי (סי׳ לא אות קד). מעם לועז (עמוד רנו).]

ד **יש אומרים שכשם שאסור לאחוז ספר תורה ערום בלי מטפחת כן אסור לאחוז מגילת אסתר בלי מטפחת.** [תשו׳ הגאונים (ליק סי׳ פא) בשם רה״ג ורב נטרונאי גאון. וכ״ד התוס׳ (שבת יד.) והמאירי (מגילה ו:). ובשו״ת הרשב״ש (סי׳ תקעט) כתב, דבסנהדרין (ק.) מוכח שהיו נוהגים לעשות מטפחת למגילה. ובהגהות החתם סופר כתב: שהגאון רבי נתן אדלר היה נזהר בשעת קריאתה שלא לנגוע בה אלא ע״י מטפחת]. **ויש מתירים לאחוז המגילה בלי מטפחת.** [ע׳ תוס׳ (חגיגה כד:) לענין תפלין. וכ״פ בשו״ת הרדב״ז, שכן נהגו להקל לאחוז המגילה בלי מטפחת. ״ולא ראינו מימינו מי שהיה נזהר בזה״. וע׳ בדרשות מהרי״ל (הלכות פורים דקי״ח). שכתב, אין אנו נזהרין

מליגע במגילה בלי מטפחת כמו שנזהרים בס״ח, משום דאיכא למ״ד דלא ניתנה ליכתב (מגילה ז.). ע״כ. [וע׳ במאור ישראל חגיגה כד:]. וגם הרמ״א בהגה (בסי׳ קמז ס״א) העיד שלא נהגו להחמיר.]. וטוב להחמיר ליטול הידים קודם שיאחז במגילה. כי יש סברא להקל בזה, וראוי לצרפה לענין מגילה. [ע׳ בב״י או״ח (סי׳ קמז) בשם המרדכי ובאחרונים שם. וכ״ד הראבי״ה (במגילה ס״ס תקנה). ובספר בתי כנסיות כתב שיש להחמיר שלא לאחוז מגילת אסתר בלי מטפחת, ולפחות יטול ידיו לפני שיגע בגוף המגילה. וראה בילקו״י מועדים, עמוד רצז].

ה מי שנפלה מידו המגילה לארץ, אין צריך להתענות על כך, ומ״מ יתן פדיון תענית לצדקה. [כעין מ״ש בשו״ת לב חיים ח״ג (סי׳ קלא), שאם נפלה מזוזה מידו א״צ להתענות, שאין קדושת המזוזה חמורה כמו התפלין, וכמו שאמרו במנחות (לב.) תפלין שבלו אין עושים מהם מזוזה, שאין מורידים מקדושה חמורה לקדושה קלה, ומכיון שאפילו בתפלין שנפלו מידו שנוהגים להתענות, אין לזה יסוד בש״ס ובראשונים, וכמ״ש בשו״ת חיים שאל ח״א (סי׳ יב), הילכך הבו דלא להוסיף עלה, ודי לתת מעות לצדקה. ע״ש. וכ״ש מגילת אסתר שאין בה אזכרות כלל. וכ״כ בשו״ת אפרקסתא דעניא (סי׳ כד). וראה בחזון עובדיה פורים עמוד עח].

ו מי שיש בידו מגילה כשרה וקוראה יחד עם הש״צ, רשאי לברך בעצמו בלחש עם הש״צ, ואין לחוש בזה לברכה שאינה צריכה. ומכל מקום עדיף יותר לשמוע הברכות מפי השליח צבור, שמכוין להוציא את כל השומעים ידי חובתם, משום שברוב עם הדרת מלך (ברכות נג.), ויענה אחריו אמן. [וכ״כ בברכי יוסף (סי׳ רצה סק״ה) שאין בזה חשש ברכה שא״צ כיון שמכוין שלא לצאת בברכת הש״צ. וכ״כ כיו״ב בספר שמן המאור (סי׳ תריט) לגבי ברכת שהחיינו בליל כפור. וכ״ד הרמ״ע מפאנו בתשובה (סי׳ קט). וכ״פ בשו״ת כלמד להועיל (תאר״ח סי׳ כד). וכ״פ בנ״ד בבן איש חי (פר׳ תצוה אות יא). וע׳ בשו״ת זבחי צדק ח״ג (סי׳ קנח) שכתב, מי שאין לו מגילה כשרה בידו, יכוין לצאת בברכת הש״צ, ולא יברך בעצמו, אבל אם יש לו מגילה כשרה בידו, יברך עם הש״צ, ויקרא את המגילה מלה במלה אחר הש״צ. וע״ע בילקו״י מועדים עמ׳ רצה. ובהליכו״ע ח״א עמ׳ רכו. ובספר חזון עובדיה (עמוד רפח). ובחזון עובדיה פורים עמ׳ סט].

ז יש מי שכתב שנכון שכל אחד מהקהל שיש בידו מגילה כשרה יברך על המגילה, ויסיים הברכה בעוד שהשליח צבור מנגן בברכה ״כדי שיוכל לענות אמן אחר הש״צ״. אולם למעשה אין לנהוג כן, דכל כהאי גוונא לכתחלה הוי הפסק בין הברכה למצוה. ומכל מקום בדיעבד אם עבר וענה אמן, לא יחזור לברך על המגילה. [בספר יסוד ושורש העבודה (שער יב ספ״ד) כתב, שנכון שכל אחד ואחד מהקהל יברך על המגילה ויסיים הברכה בעוד שהש״צ מנגן בברכה כדי שיוכל לענות אמן אחר הש״צ. ויש להעיר, דכל כה״ג הוי הפסק בין הברכה למצוה. וכמ״ש הפנים מאירות ח״ב (סי׳ ה) שהמקדש ובירך בפה״ג, וענה אמן אחר בפה״ג של חבירו הוי הפסק. וכ״כ עוד הרבה אחרונים. ילקו״י מועדים. חזו״ע פורים עמ׳ ע].

ח קודם הקריאה יאמר השליח צבור שהוא מכוין להוציא את הקהל ידי חובת הקריאה, ויעורר את תשומת לב הקהל שגם הם יכוונו לצאת ידי חובת מקרא מגילה, שגם במצוות דרבנן נקטינן לכתחלה דמצוות צריכות כוונה. ובפרט במקרא מגילה שהיא מדברי קבלה, ודמיא לדברי תורה. ויזהירם שאם לא ישמעו תיבה אחת, יקראו רק תיבה זו מתוך החומש. ויודיעם שלא יענו ברוך הוא וברוך שמו בהזכרת שם ה׳ בברכות. [במשנה (מגילה יז.) היה כותבה דורשה ומגיהה אם כיון לבו יצא, ואם לאו לא יצא. וכ״פ הרמב״ם (פ״ב ה״ה) וז״ל: הקורא את המגילה בלא כוונה [לצאת ידי חובה] לא יצא. וכתב ה״ה, שרבינו פסק כן לפי שטתו בפ״ב מהל׳ שופר, שמצות צריכות כוונה, ״ואולי שהכל מודים במגילה״. ע״כ. והטור (סי׳ תרצ סי״ד) פסק ג״כ שצריך שיכוין הקורא לצאת י״ח בקריאתו, וגם יכוין להוציא את כל השומעים. וגם השומע צריך שיכוין לצאת. וכתב ע״ז הב״י, רבינו סתם דבריו כדעת הרא״ש (ר״ה פ״ג סי׳ יא), דס״ל מצות צריכות כוונה. וכ״פ מרן בש״ע (סעיף יג). וראה בילקו״י, תשס״ד, ספר על פסוקי דזמרה, עמוד תקכז. ובילקו״י מועדים עמוד רצד].

ט הקורא את המגילה אינו צריך לפושטה תחלה, אלא רשאי לברך ולהתחיל בקריאת המגילה כשעודנה גלולה כספר תורה. ומברך וקורא וכשמסיים העמוד הראשון אינו גולל כספר תורה אלא מניחו פתוח, וכן הלאה בכל עמוד ועמוד, עד שכאשר מסיים הקריאה תהיה כל המגילה פתוחה לפניו כאגרת. [הרי״ף והרא״ש (פ״ק דמגילה סי׳ ז), בשם רב האי גאון, וכ״ה במחזור ויטרי, ובראבי״ה, וברמב״ם, והאו״ז, והריטב״א, וכ״פ מרן הש״ע (סימן תרצ סט״ז).]. ויש אומרים שצריך לפשוט המגילה כאגרת קודם הברכות. [תוס׳ (מגילה ד. ד״ה פסק) ע״פ גירסתם בדברי רב האי גאון. וכשו״ת מהרי״ל סי׳ נז]. והעיקר כדעה ראשונה. [כ״כ בשו״ת בית דוד (תאר״ח סי׳ תפה) שלענין מעשה אין לשנות מן המנהג שנהגו שלא לפשוט את כל המגילה קודם הקריאה, אלא פושט עמוד אחד וקוראו, וממשיך להיות פושט והולך מעט מעט כדרך קריאתו. וכמ״ש הרמב״ם. וכ״כ בשלחן גבוה, ובספר חכמה ומוסר, ובספר יפה ללב, ובספר נהר מצרים]. ומכל מקום טוב שהשליח צבור לבדו שינהג כן, וקודם הקריאה יפשוט את המגילה כולה לפניו כאגרת, להראות הנס, ואחר כך יברך ויקרא. [ילקו״י מועדים עמוד רצה. שכל המחלוקת היא לגבי הקורא בציבור. וכמ״ש הב״ח ושאר אחרונים. ומכיון שאצל הש״ץ יש חיבה וחכת יתיס טוב לחוש למהרי״ל ושיטתו, כהיות טוב אל הקרי רע. וכ״כ ברוח חיים (סי׳ תרצ סק״ח) שהש״ץ יפשוט אותה כולה ויקרא, אבל שאר היחידים לא יעשו כן, פן תגרר על הארץ. אלא קורא מעט ופושט וחוזר. וע״ע בהר מצרים שם].

י לכתחלה יש לקרוא המגילה בטעמיה, אך אם אין שם מי שיודע הטעמים, יקראו המגילה בלי טעמים. [יחוה דעת חלק ג׳ סימן נא].

יא הקורא לעצמו יזהר להשמיע לאזנו, שלדעת הרי״ף הרא״ש והרמב״ם אם לא השמיע לאזנו לא יצא. אך בדיעבד אם לא השמיע לאזנו, אך ביטא בשפתיו, יצא. [ילקו״י מועדים עמ׳ רצו. ועיין בב״י סי׳ תרפט, שתמה על הרי״ף הרא״ש והרמב״ם בד״ז, וכתב שיש לומר דמגילה שאני דבעינא בה פרסומי ניסא, וכל שלא השמיע לאזניו ליכא פרסומי ניסא. ע״ש. ועכ״פ לכתחלה יש להזהר בזה].

יב אם דילג פסוק, ואחר כמה פסוקים קרא הפסוק שדילג, והמשיך משם, לא יצא, אלא חוזר לאותו פסוק שדילג, וממשיך משם על הסדר. (מגילה יז.)

יג צריך לדקדק היטב בקריאת המגילה לבל ידלג אף תיבה אחת ממנה, כי רבו הפוסקים הסוברים שאם חיסר אפילו תיבה אחת מהמגילה לא יצא ידי חובתו. ועל כן ישתדל הקורא לבטאת היטב כל מלה כדי שכל הצבור ישמעו ויצאו ידי חובת מקרא מגילה. [הרשב״א בתשובה (סי׳ תסז), שאם חיסר תיבה אחת מהמגילה לא יצא, וכ״ש אם דילג פסוק אחד. וכ״כ הר״ן (במגילה יח.). ואע״פ שהריא״ז מחלק בין תיבות ואותיות שמפסידות הקריאה שאז דוקא לא יצא י״ח, אבל בתיבות שאין מפסידים ענין הקריאה יצא, כבר כתב המג״א (סי׳ תרצ), דלא משמע הכי בש״ע (סי׳ תרצ סי״ד). וע׳ בילקו״י מועדים, עמו׳ רצז].

יד במקום שהתינוקות מרעישים באמירת המן וכדומה, על הש״ץ להמתין עד שיעבור הרעש, ולחזור התיבה ההיא כדי להוציא מי שלא שמע התיבה כראוי. [ואע״פ שלכתחלה אין להפסיק במגילה יותר מכדי נשימה, כיון שנקראת אגרת, וכמ״ש בספר הרוקח (ס״ס רלו), ובארחות חיים (הלכות מגילה אות יח). וכ״כ האבן עזרא, מ״מ אין מדמין היכא דא״א מהיכא דאפשר ובדלית ברירה ימתין כנ״ל. חזו״ע שם].

טו עניים וכן גבאי צדקה לא יסתובבו בקופותיהם לקבל צדקה בעת מקרא מגילה שמבלבלין השומעים. [ק"ו ממ"ש הפמ"ג (משז"ז סי' תקסו סק"ג) לענין קריאת ס"ת במנחת תענית שאל יעשו כן שמבלבלים את השומעים מקריאת ס"ת. וכן הזהיר בקצות השלחן ח"ח בראש הספר (בהערות לפורים אות א). ע"ש].

טז נכון שכל אדם יחזיק בידו מגילה כשרה, שבמקרה שלא שמע איזו תיבה מהשליח צבור יוכל לקרותה בעצמו במגילה כשרה. ואם אין ידו משגת, לכל הפחות יקח בידו מגילה שאינה כשרה, שאם לא שמע איזה תיבות יוכל לאומרם מתוך הכתב. [פרי מגדים. והובא במשנה ברורה (סי' תרפט ס"ק יט). רוח חיים (סי' תרצ סק"ו). ילקו"י מועדים, עמוד רצח. חזו"ע פורים עמוד עט]

יז מי שאוחז בידו מגילה שאינה כשרה (כגון המגילות המודפסות בדפוס, ולא בכתב יד, או שנכתבו על נייר ולא על קלף), יזהר שלא יקרא עם השליח צבור, אלא שומע מהשליח צבור בשתיקה ויוצא ידי חובה. [סי' תרצ ס"ד. אחרונים שם. מועד לכל חי (סי' לא אות צ). וע' בשו"ת שערי עזרה (תאו"ח סי' כו). ובספר טהרת המים בשיורי טהרה (מע' ב אות עט). ילקו"י מועדים עמ' רצח. חזו"ע פורים עמ' עט]

יח אין מדקדקים בטעויות מקרא מגילה, שאם קרא יהודיים במקום יהודים או להיפך, יצא, שהכל ענין אחד. אבל טעות אחרת, כגון שאמר ומרדכי ישב במקום יושב, והמן נפל במקום נופל וכדומה, לא יצא. [סי' תרצ סי"ד. וכן יש לדייק בתיבות בערב היא "באה" מלרע, שלא ישנה מהוה לעבר, ע' רש"י פרשת ויגש כל הנפש וכו']. וצריך לחזור למקום הטעות ולקרוא כראוי משם ולהלן, שחשוב כאילו דילג אותה תיבה שטעה בה. [פמ"ג. ילקוט יוסף מועדים, עמוד רצח]

יט ספרדי השומע קריאת המגילה מפי אשכנזי הקורא אותה כמבטא אשכנז, יוצא ידי חובתו. וכן להיפך, אשכנזי ששומע מקרא מגילה מספרדי במבטא ספרדי, יצא.

כ יש נוהגים כשמגיעים לפרק ח' פסוק יא, כופלים: להשמיד "להרוג", "ולהרוג". כי ישנם ב' נוסחאות בזה. ובפסוק: ואיש לא עמד "בפניהם" כופלים אותו ואומרים ואיש לא עמד "לפניהם" בפעם השניה. [ראה במנחת שי בפסוקים הנ"ל. ובמעשה רב (אות רלה). ובקסת הסופר ח"ב. וכן נהג החתם סופר. חוט המשולש (דל"ו.).]. ובדיעבד אם לא חזר לומר "ולהרוג", וסיים המגילה, יצא, ואין צריך לחזור לקרוא המגילה. [כ"כ בשו"ת השבי"ט ח"ו סי' קנב. ילקו"י מועדים, עמ' ש].

כא ומיהו לענין ויהי "כאומרם" אליו יום ויום, שהכתיב הוא באמרם, והקרי כאומרם, וכמ"ש המנחת שי, אין צורך לקרוא שניהם, אלא קוראים "כאומרם" בכ"ף בלבד. ככל קרי וכתיב שבתורה. שאין החזן קורא אלא הקריאה בלבד, [כמ"ש מרן הש"ע (סי' קמא ס"ה)"וכל תיבה שהיא קרי וכתיב, הלכה למשה מסיני שתהיה נכתבת כמו שנמסר לכתוב בתורה, ולקרותה בענין אחר, כמו שנמסר לקרותה. ומעשה בחזן אחד שקרא בתורה כפי שהיא כתובה בפני רבינו יצחק אבוהב ורבינו אברהם ואלאנסי, והתרו בו שיקרא כפי המסורה לקריאה, וסירב ולא רצה לעשות כן, ונידוהו והוורידוהו מן התיבה". וה"ע צריך לקרוא "כאומרם"].

כב יש לקרוא כל איש "שורר" בביתו, בשין שמאלית, לשון שררה. [כמו שאמרו במגילה (יב:) אפי' קרחא בביתיה פרדשכא (פרש"י, נגיד) להוי]. וכן המנהג פשוט. [ובליקוטי מהרי"ח (ח"ג דף קיז:) שכתב בשם האדמו"ר מבלז שהיה קורא שורר בשין ימנית, מלשון אשורנו ולא קרוב, ולפע"ד אינו נכון. חזו"ע פורים עמוד פח].

כג צריך לומר עשרת בני המן, ותיבת "עשרת" בנשימה אחת, להודיע שכולם נהרגו ונתלו כאחד.[מגילה (טז:). טוש"ע (סי' תרצ סט"ו). ובספר עמר נקא (דף כז.) כתב שזה קשה במציאות, לכן פירש שכוונתם שלא יפסיק ביניהם בענין אחר, אבל א"צ לומר בנשימה אחת ממש, כמו שפירשו כן בשבחים של ישתבח. וליתא, שמפורש בפוסקים דלכתחלה צריך לאומרם בנשימה אחת ממש, ורק בדיעבד אם לא אמרם בנשימה אחת יצא. חזו"ע פורים עמ' פה]. וטוב לנהוג לומר בנשימה אחת החל מתיבות "חמש מאות איש" וכו', עד "עשרת". והטעם כי עשרת בני המן היו שרי חמשים על אותם חמש מאות איש. דרשות מהרי"ל בשם הרוקח. הרמ"א שם. מטה משה (סי' תתרב). יוסף אומץ יוזפא (ילקו"י מועדים עמ' רצט. תוס' כנגילה טז:). והרי"ב בביי. וכ"פ הרס"א. ובספר יוסף אומץ יוזפא (סי' תתרנג). איברא דראב"ה (כגילה סי' תקפו) כתב, וכמסקנא לי אם דין זה (לומר עשרת בני המן בנשימה אחת), חני למצוה או לעיכובא. אך הראב"ד עצמו (ס"ס תקכב) פסיק דבריעבד יצא, וכ"כ הרד"א (דף נז). והמאירי (כגילה טז:) כתב: "עשרת בני המן ועשרת, צריך לאומרם כולם בנשימה אחת, ואם לא עשה כן לא הפסיד". וכ' במאור ישראל (כגילה טז:).

כד בין פסוק לפסוק אנו נוהגים לפסוק כדי נשימה ולא יותר. [כמ"ש הטור (סי' תרצ). והמחזור ויטרי (סי' רמז). והמג"א (סי' תרצ ס"ק יז), בשם מטה משה. וראה בחזון עובדיה פורים עמוד פה ד"ה ודע].

כה אין הקהל צריכים לומר עם החזן את עשרת בני המן בנשימה אחת, שגם בזה יוצאים ידי חובה מהשליח צבור מדין שומע כעונה. [ודלא כמ"ש הרגאצ'ובי. דמאחר ויוצא י"ח מדין שומע כעונה, גם הקריאה של עשרת בני המן בנשימה אחת מתייחסת לשומע. כמו שהקריאה מתוך הקלף מתייחסת לשומע. וראה בכיו"ב בילקו"י מועדים עמ' תיט. ובספר מועדים בהלכה, ובמקראי קודש, פורים]

כו לכתחלה נכון להזהר כשקורא עשרת בני המן לקרות התיבות "ואת" של כל אחד מעשרת בני המן מתוך המגילה כראוי. [בן איש חי (תצוה אות ט). ילקו"י מועדים עמוד ש. חזו"ע פורים עמ' פז]

כז נוהגים לומר ארבעה פסוקים של גאולה כל הקהל ביחד בקול רם, והם: איש יהודי היה בשושן הבירה, בלילה ההוא נדדה שינת המלך, ומרדכי יצא מלפני המלך, ליהודים היתה אורה ושמחה. ובירושלים מוסיפים עוד פסוק: כי מרדכי היהודי משנה למלך אחשורוש. ובכל אלה צריך השליח צבור לחזור ולקוראם לבדו מתוך המגילה. [ע' בספר האשכול ח"ב (עמ' סה). ובסדר רע"ג (דפ"ט:). ובספר הפרדס (סי' רה). ובספר המנהיג (דמ"ב:). ובארחות חיים (הל' קס"ת אות מא. ובהל' מגילה אות ל). ובדברי הר"ד אבודרהם (דנ"ר.). ועוד. ילקו"י מועדים, עמוד רצט].

כח כשהשליח צבור קורא לקרוא את הפסוק בלילה ההוא נדדה שנת "המלך", יטעים תיבת "המלך". כי שם רמז למלכו של עולם (מגילה טו:). וכל זה אינו אלא לענין תיבת המלך הראשונה, ולא לענין תיבת המלך שבסוף הפסוק ויהיו נקראים לפני המלך. [חזון עובדיה פורים עמוד פה הערה סג].

כט כשמסיים קריאת המגילה גולל המגילה מסופה לתחלתה, ולא יברך ברכה אחרונה עד שיסיים לגלול את כל המגילה. [שו"ת מהרי"ל (סי' נו). וכן פסק מרן בש"ע סי' תרצ סעיף יז]. ולכן על השליח צבור להמתין לצבור כדי שהצבור יספיקו לגללה קודם ברכה אחרונה, שגנאי הוא למגילה שתהיה מונחת פתוחה כך שלא לצורך. [ילקוט יוסף מועדים עמוד ש"].

ל אם טעה החזן והתחיל הברכה האחרונה קודם שגללו המגילה, והזכיר שם ה', אין להפסיקו באמצע הברכה, אלא יסיים הברכה ואחר כך יגללו המגילה. [במטה משה (סי' תתרה) כתב: פעם אחת התחיל החזן הברכה קודם שגללו המגילה, וגער בו מהרי"ל, והמתין עד אשר כרכו את כולה והניחוה על התיבה, ואז הצריכו לחזור להתחיל ולברך. ע"כ. וכתב האליה רבה (סי' תרצ ס"ק טו) ונראה שהמעשה של מהרי"ל מיירי שרק התחיל בברכה ומיד גער בו, אבל אם הזכיר השם בוראי שאין סברא להשתיקו, שהרי אין הטעם בזה אלא משום שגנאי שתהיה המגילה פתוחה כך בלי צורך אחר גמר קריאתה. וכמ"ש מהרי"ל בתשובה, ומשום גנאי אין לגרום איסור ברכה לבטלה. ע"כ. וראה בילקו"י מועדים שם. ובחזון עובדיה פורים עמוד ען].

לא אין לגלול את המגילה בשעת הברכה, שלכתחלה ראוי שלא להתעסק בשום דבר גם בעת שמברכים ברכות דרבנן, [ולא רק בברכת המזון]. [פר"ח (סי' תרצב ס"א). תפלה לדוד (דפ"ו). ע"פ המבואר בירושלמי (ברכות פ"ב ה"ח), הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל בעה"ב, הרי אלו מברכים ברכה ראשונה, וכוללין ירושלים ושל ארץ וחותמין בשל ארץ וכו', א"ר מונא זאת אומרת אסור לעשות מלאכה בשעה שיברך. ע"כ. והיינו שלא היו רשאים לברך ד' ברכות ולעסוק במלאכתן, ומשום כך הוצרכו לקצר בברהמ"ז. וכ"ה בש"ע (סי' קפג סעיף ב): אסור לברך והוא עוסק במלאכתו. וכתב המג"א שם, דאפילו תשמיש קל אסור לעשות. ודעת הט"ז (ס"ס קצא), שה"ה בזה גם לברכות דרבנן. ויש שהעירו מדברי הרמב"ם (פ"ב מהל' ק"ש ה"ד) מי שהיה עוסק במלאכה, מפסיק לק"ש עד שיקרא פרשה ראשונה כולה, והשאר קורא כדרכו ועוסק במלאכתו. ומשמע דבדרבנן ליכא איסור. וראה מה שכתבנו בזה בילקו"י על הלכות השכמת הבוקר מהדורת תשס"ד, עמוד תקו. ועכ"פ לכתחלה ראוי להחמיר בזה].

לב נוסח הברכה האחרונה הוא: ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם האל הרב את ריבנו וכו', וחותמים: ברוך אתה ה' הנפרע לעמו ישראל מכל צריהם האל המושיע. [חזון עובדיה על פורים עמוד עה. ילקוט יוסף מועדים, עמוד ש]

לג בחתימת הברכה אין לומר "האל" הנפרע. [כמ"ש בחי' הריטב"א שם שהאומר כן טועה הוא. וכ"כ האחרונים]. אבל בתחלתה צ"ל"האל" הרב את ריבנו. [כן הוא הנוסח בגמ' (מגילה כא:). וכ"ה במס' סופרים, ובפסיקתא, ור"ח, ובסידור רס"ג, ורש"י, ורמב"ם, ומחזור ויטרי, והרוקח, והסמ"ג, והראב"ח, והאו"ז, ובתוס' ר"י שירליאון, ור' ישעיה מטראני, והרשב"א, והריטב"א, והפרנס, ובספר המחכים, ובדרשות מהרי"ל. ואמנם בעל העיטור כתב, ולאחריה מברך האל הרב את ריבנו, ובמתיבתא לא אמרו "האל", שכבר אמרנו בא"י "אלהינו". וזוהי סברת רב עמרם גאון, והביאו הטור, והרד"א, והנימוקי יוסף בשם בה"ג, והרי"ף והרא"ש, והמאירי. ויש לעיין שהרי אנו אומרים בברכת ברוך שאמר בא"י אמ"ה האל אב הרחמן המהולל וכו'. ורב עמרם גאון עצמו (דף עב.) הביא הנוסח כן בברוך שאמר. וכ"כ עוד ראשונים שהנוסח הוא האל הרב את ריבנו. ויש שאין מזכירים "האל", אבל הנוהגים לאומרו, כדין נהגו, וכמו שכתוב (בראשית לג יג) האל בית אל, והוא הנוקם, שנאמר, אל נקמות ה'. ע"כ. וכ"כ היעב"ץ, דהא אשכחן קראי טובא כה"ג, כמו שנאמר, (דברים ז לט), ויודעת כי ה' אלהיך הוא האלהים האל הנאמן. ובתהלים (נ, א), אל אלהים דיבר, [ובנחמיה (ט. לב), ועתה אלהינו האל הגדול הגבור וכו'], וא"כ אין ממש בטעמו של רב עמרם וכו'. ע"ש. וגם יש טעם לאומרו ע"פ הסוד, וכמ"ש בסידור הרש"ש. ועוד שגם בברכה רביעית של ברהמ"ז המנהג לומר, בא"י אמ"ה האל אבינו מלכנו. וכמ"ש בספר "פת לחם" בנוסח ברהמ"ז. ע"ש. (או: לעד האל. וכ"ה בבית מנוחה, וחזון עובדיה). ואמנם בב"י (סי' קפט) הביא מ"ש הרד"א שאין לומר "האל" שכבר אמר "אלהינו", ושכ"כ רב עמרם בברכה שלאחר המגילה, וכתב עליו מרן, ומיהו בנוסח הרמב"ם כתב האל בברכה רביעית. עכ"ל. וא"כ גם כאן י"ל תיבת האל דמ"ש. ומ"ש בפתח עינים (מגילה כא:), שהנכון שלא לומר תיבת "האל", שכבר אמר אלהינו, אינו מוכרח].

לד לכתחלה לא ידבר עד שיברך ברכה אחרונה, אבל אם שח בין המגילה לברכה אחרונה, אפילו שח הרבה, מברך אחר כך. [ראה במשנה ברורה בשער הציון סי' תרצב אות יב].

לה אם לא בירך לא לפני קריאת המגילה ולא לאחריה יצא ידי חובת מקרא מגילה, שאין הברכות מעכבות. [תוספתא. טור ושלחן ריש סימן תרצב].

לו רשאי כל אחד מהקהל לברך ברכה אחרונה של המגילה בלחש עם השליח צבור, ואין בזה חשש ברכה שאינה צריכה. [ילקוט יוסף מועדים עמוד שא. חזון עובדיה על פורים עמוד צד].

לז הקורא ביחיד, אף על פי שמברך לפניה כל הברכות, מכל מקום לאחריה אינו מברך, שאין ברכה אחרונה אלא בצבור. [ילקוט יוסף מועדים עמוד ש'. יביע אומר חלק ח' סימן נו]

לח כבר נתבאר לעיל שהקורא את המגילה בביתו להוציא את הנשים מברך ברכות המגילה, כשם שמברכים האנשים בבית הכנסת. וכן המנהג פשוט. אבל ברכה אחרונה שהיא ברכת "האל הרב את ריבנו" אין לברך אלא בעשרה. והשומע ברכה אחרונה כשאין עשרה, אין לו לענות "אמן" דשב ואל תעשה עדיף. ואם ישנן עשר נשים שהתאספו לשמוע מקרא מגילה, מברכים גם ברכה אחרונה. [חזון עובדיה על פורים עמוד פט]

לט נוהגים לומר אחר קריאת המגילה וברכתה האחרונה, ארור המן, ברוך מרדכי, ארורה זרש, ברוכה אסתר, ארורים הרשעים שונאי ה', ברוכים כל הצדיקים המאמינים בה'. וגם חרבונה זכור לטוב. [במסכת סופרים (פי"ד ה"ז), לאחר שהזכירו שם ברכת המגילה האחרונה, ושצ"ל ארור המן וארורים בניו וכו' ירושלמי (ס"פ בני העיר). תוס' (מגילה ז:). טור ושלחן ערוך (סי' תרצ סט"ז).]. ומנהגינו לכופלו שלש פעמים. [כ"כ בספר ויקרא אברהם (דקכ"ג ע"ג). וע' ברוח חיים פלאג"י (סי' תרצ סק"ה), שהביא כן מהחמדת ימים בשם רבו, ושבספר אורה ושמחה (רכ"ג:) דחה דבריו, ושל"נ שיש בזה טורח צבור, ורק השרידים אשר ה' קורא יאמרוהו ביחידות ג"פ. ושכן הוא נוהג. ע"ש. ולכאורה י"ל כוונתו על מקומות שיושבים בתענית בערב פורים שאז יש טורח צבור לכפלו ג' פעמים בלילה, משא"כ בפורים דמוקפים חומה, או בשנה שמקדימים התענית ליום ה', וכן ביום פורים עצמו אין להקפיד לטורח צבור משום רגע קט לכפול מספר מלים הללו ג"פ. ואע"פ שאינו מוכרח בכוונתו, נראה שהכופלו ג"פ יש לו על מה לסמוך, וזה כדי לחזק הדבר, וכמ"ש לענין כל נדרי ג' פעמים וכיו"ב. ילקו"י מועדים עמ' שא. חזו"ע פורים עמ' צד].

מ יש מי שכתב שבשעה שאומר הקורא במגילה שם "המן", יאמר השומע "ושם רשעים ירקב". [כ"כ הלבוש סי' תרצ, והמג"א, ובשלמי צבור דף שכח ע"ג]. אולם לא נהגו כן, שחששו להפסק, ועוד שיש לחוש פן לא ישמע איזה תיבות מפי השליח צבור בעת אמירתו שם רשעים ירקב. ושב ואל תעשה עדיף. ודי במה שאומרים אחר המגילה ארור המן וארורה זרש

וכו׳. [שנות חיים סי׳ לב הערה טז. כף החיים (סי׳ תרצ ס״ק קיא). חזון עובדיה פורים עמוד צג].

מנהגי פורים

א מה שנוהגים להתחפש וללבוש מסיכות בפורים, אין כל איסור בדבר. [ילקוט יוסף מועדים עמוד שמג. חזון עובדיה על פורים עמוד קצט].

ב אסור באיסור מוחלט לאיש ללבוש בגדי אשה, וכן לא תלבש אשה בגדי איש, גם ביום הפורים. וגם לילדים נכון שלא לעשות כן. [הנה בשו״ת מהר״י מינץ (בסוף הספר דף לא:) כתב, בדבר מה שנהגו במקומו שאיש לובש בגדי אשה, ואשה לובשת בגדי איש בפורים, שיש בזה איסור תורה, שנאמר, לא יהיה כלי גבר על אשה וגו׳, מ״מ כמה גדולים ראו מנהג זה בפורים, ולא מיחו, שכיון שנוהגים כן לשמחת פורים מותר. וכעין מ״ש הריב״א שמה שחוטפים הבחורים דברי מאכל זה מזה, משום שמחת הפורים, אין בו משום גזל, וה״ה בנידון זה, כיון שאין מכוונים לשם ניאוף אלא לשמחת פורים. ע״כ. והרמ״א (סי׳ תרצו) הביא דברי המהר״י מינץ, וכתב, שמזה נתפשט המנהג במדינתם ללבוש כלאים דרבנן וכו׳. אולם נראה דאשתמטיתיה להרמ״א מ״ש בספר יראים (ס״ס צו), שאפי׳ דרך עראי ושחוק בעלמא אסור לאיש ללבוש מלבושי אשה. שהרי לא חילקה התורה בין קבע לעראי. גם הרמב״ם בתשובה (שהובאה בראש ספר מעשה רוקח דף א.) כתב, בדבר מה שיש נוהגים שהכלה תצנוף מצנפת או כובע ולוקחת בידה סיף ויוצאת במחול לפני האנשים והנשים, לא יעלה על הדעת שמפני היותה כלה הותר לה איסור תורה בתועבה זו וכו׳, וראוי להזהר מזה וכו׳. ע״ש. הרי שאע״פ שעושים כן רק לשמחת חתן וכלה אסור. וראה בשו״ת יביע אומר ח״ה (חיו״ד סי׳ יד אות ג), ובשו״ת יחוה דעת ח״ה (סי׳ נ). ובחזון עובדיה פורים עמ׳ קצט].

ג וכן אסור להזמין קוסם ביום פורים שעל ידי זריזות תנועותיו נראה כעושה מעשה להטים, לשעשע את הרואים, אף על פי שאינו עושה שום פעולה של כישוף. אלא שיש מקום להתיר בקוסם גוי, שאינו אלא אוחז העינים. [שו״ת יביע אומר ח״ה חיו״ד סי׳ יד].

ד מה שיש נוהגים בישיבות לאחרונה, לבחור להם ״רב״ פורים, אשר משמיע במרום קולו בדברי ליצנות והיתול על ראש הישיבה ורמ״י הישיבה, בדברי בקורת בבדיחות הדעת, לא תהא כזאת בישראל, כי אין שום היתר בדבר, והמבדח הזה על חשבון חכמי ישראל גדול עונו מנשוא. עליו נאמר שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ. והוא בכלל מבזה תלמידי חכמים שאין לו חלק לעולם הבא(כמבואר בסנהדרין צט: והרמב״ם פ״ג מהל׳ תשובה הלכה יד), ועליו אמר שלמה בחכמתו (משלי כו יח) כמתלהלה היורה זיקים חצים ומות, ואמר הלא משחק אני. וכל הישב שם ואינו מוחה על כבוד התורה נלכד גם הוא בשחיתותם. ומאד יפלא על בני תורה אשר ירהיבו עוז לעשות כן, האם שכחו מה ששנו חכמים: והוי זהיר בגחלתם שלא תכוה. וכל מי שיש בידו יכולת לבטל המנהג הרע הזה, עליו לשנס מתניו, לבער הרע מקרבנו, ולא ישמע ולא יפקד ולא יזכר עוד כדבר הרע הזה. ולשומעים ינעם ועליהם תבא ברכת טוב. [הנה אין ספק שהעושים כן נכשלים באיסור חמור, וכבר אמרו חז״ל (שבת קיט:); לא חרבה ירושלים אלא על שביזו בה תלמידי חכמים, שנאמר ויהיו מלעיבים במלאכי האלקים ובוזים דבריו ומתעתעים בנביאיו עד עלות חמת ה׳ בעמו עד לאין מרפא. מאי עד לאין מרפא? אמר רב, כל המבזה תלמידי חכמים אין לו רפואה לפכתו. וגם השומעים לא ינוקו מעון חמור זה, וכמו שאמרו בב״מ (פד:), במעשה של ר״א בר״ש שנענש על ששמע ולמוד ת״ח ושתק. ומכ״ש אלה השומעים ומתבדחים מבזיון של ת״ח שענגש גדול. ואף בסתם לה״ר, שהוא גם כשהדברים נכונים (כמבואר בפסחים קיג:), יש עתש חמור לאומרו ולמקבלו, והמקבלו יותר חמור מן האומרו, כמבואר בערכין (טז:). וכ״פ הרמב״ם (בפ״ו מהל׳ דעות ה״ג). וסיים הרמב״ם, שאסור לדור בשכונתו של בעל לה״ר, וכ״ש לשבת עמו ולשמוע דבריו. ולכן חלילה להשתתף בכושב לצים זה, כי אין להעלות על הדעת שבשביל שמחת פורים יהיה מותר לעבור על איסורים חמורים, וכמ״ש במשה משה (סי׳ תתריב), שאף שנדמה לרוב ההמון שהותר לבני אדם בפורים לפרוק עול תורה ומצות מעליהם, וכל הסרבה בשחוק והיתול הרי זה משובח, אבל בלי ספק ענין זה הוא רע ומר, ועון פלילי הוא, שלא הותר לנו בפורים אלא שמחה של מצוה, ולא שחוק וקלות ראש. וכ״כ המאירי (מגילה ז:) שלא נצטוינו בפורים על שמחה של הוללות ושל שטות, אלא על שמחה שמגיעים מהם לאהבת ה׳. ועי׳ בחזו״ע פורים עמוד רא].

סימן תרצא – דיני כתיבת המגילה

א הגויל או הקלף של המגילה, דעת הרמב״ם (פ״ב מהל׳ מגילה ה״ט) שאין צריכים עיבוד ״לשם מגילה״, ודעת רבינו תם שצריכים עיבוד לשמה. ופסק מרן בשלחן ערוך (סי׳ תרצא ס״א) בסתם כדעת הרמב״ם, ודעת ר״ת הביא בשם יש אומרים, וקיימא לן הלכה כסתם. [חזו״ע פורים עמוד רלג].

ב סופר שכתב מגילת אסתר ושכח לומר שהוא כותבה לשמה, ורק במחשבתו חשב קודם הכתיבה שהוא כותב המגילה למצותה לצאת בה ידי חובת מקרא מגילה, מגילה זו כשרה לצאת בה ידי חובת מקרא מגילה, ויכולים לברך עליה כל ברכות המגילה לפניה ולאחריה ככל המגילות הכשרות. ואפילו לא חשב הסופר כלל כנ״ל, אלא כתב המגילה בסתם, מגילה כשרה היא לדעת מרן שקבלנו הוראותיו, ויוצאים בה ידי חובה. ואם יש לו מגילה אחרת שנכתבה לשמה, יש להעדיף אותה על פני מגילה זו, כדי שיהיה למצוה מן המובחר לכל הדעות. [ילקוט יוסף מועדים עמוד שג. על פי המבואר בשו״ת יביע אומר חלק ח׳ סימן נה.]

ג מגילה שנכתבה על ידי אשה, יוצאים במגילה זו ידי חובה אף לכתחלה, כיון שגם האשה חייבת בקריאתה. וקטן שהגיע לחינוך שכתב מגילה, אם אין לו מגילה אחרת כשרה, בדיעבד יוצאים במגילה זו ידי חובה. ואם נכתבה על ידי נער בר מצוה ולא נבדק אם הביא שתי שערות, כשרה לקרות בה אף לכתחלה. [יביע אומר חלק ח׳ סימן נה. חזון עובדיה פורים עמ׳ רלה].

ד אין כותבים את המגילה אלא בדיו שחור על גויל או קלף כדין הספר תורה. ואם כתבה על נייר פסולה. ואם כתבה בשאר מיני צבעונים או באותיות מוזהבות פסולה. ואם אחר שכתב בדיו פיזר על האותיות עפרות זהב, יעביר עפרות הזהב מעל האותיות ותחזור המגילה להכשרה. [חזון עובדיה פורים עמוד רכט].

ה העיקר לדינא להצריך שרטוט במגילה בכל שיטה ושיטה, כדין ספר תורה. ואם לא שירטט בכל שורה ושורה אף בדיעבד המגילה פסולה. ומגילה שנכתבה בלא שירטוט, אף אם ישרטט אותה אחר הכתיבה, לא מהני, ונשארה בפיסולה. [ילקוט יוסף מועדים עמוד שה. והוא ע״פ המבואר בשו״ת יביע אומר ח״א חיו״ד סי׳ כ׳ אות י׳.

חזו״ע פורים עמוד רלב]

ו קטן שהגיע לחינוך שכתב מגילה לשמה, אם אין שם מגילה אחרת, בדיעבד המגילה כשרה, ויוצאים בה ידי חובה. (שו״ת יביע אומר חלק ח חאו״ח סוף סי׳ נה).

ז מגילה שנכתבה ביד שמאל, בדיעבד כשרה. [חזון עובדיה פורים עמוד רלח].

ח מן הדין אין המגילה צריכה תגין, אפילו על אותיות שעטנז גץ, ומכל מקום רבים נוהגים לעשות לה תגין, לצאת ידי חובת כל הפוסקים. [חזון עובדיה פורים עמוד רלט]

ט מגילה שהסופר ניקד בה האותיות, נקודות הקריאה, כשרה לקרות בה. ומכל מקום לכתחלה אין לנקד המגילה. וכן אם כתב הסופר טעמי המקרא לקריאת המגילה בטעמיה, המגילה כשרה לקרות בה ולצאת ידי חובה. וכן הדין אם כתב הסופר הברכות של המגילה בראש המגילה כשרה בדיעבד, ומותר לקרות בה לצאת ידי חובה. [חזון עובדיה פורים עמו׳ רמ].

י המגילה צריכה עמוד בסופה וחלק בראשה כשיעור להקיף המגילה בו. ואם לא עשה לה עמוד בסופה, בדיעבד כשרה. ולכתחלה יש לתפור את העמוד עם המגילה בחוטי גידין של בהמה טהורה, ובדיעבד אם נתפר בחוטי פשתן וכיו״ב כשרה וקוראים בה בברכותיה. [חזון עובדיה פורים עמוד רמב].

יא מגילה שהשמיט בה הסופר באמצעה תיבות או פסוקים, אפילו עד חציה, וקראם הקורא על פה, יצא. (מגילה יח: הרמב״ם פ״ב מהל׳ מגילה ה״י, טוש״ע סי׳ תרצ ס״ג). וכן מגילה שהיו רוב אותיותיה מטושטשות או מקורעות, אם רישומן ניכר, כשרה. ואם אין רישומן ניכר, אם היה רובה שלם כשרה. (שם). וכן מגילה שנפלו בה טעויות בחסרות ויתרות כשרה. ואפילו נפל בה טעות שמשנה את הענין, או שטעה הסופר ותיקנה על ידי ״חק תוכות״, כשרה בדיעבד. ויכולים לברך עליה ולצאת בה ידי חובה. ולכתחלה יש לתקן המגילה שתהיה כתובה כדת. [חזון עובדיה פורים עמוד רנח].

יב המגילה נקראת ספר ונקראת איגרת, נקראת ספר, שאם תפרה בחוטי פשתן פסולה, ונקראת איגרת שאם הטיל בה שלשה חוטי גידים כשרה, ובלבד שיהיו משולשים [מגילה יט. וע׳ בפרש״י ובתוס׳ ובמ״ש הרי״ף והרא״ש]. וצריך לצאת ידי כולם, וכמו שכתב מרן בש״ע (סי׳ תרצא ס״ו). ואשה שתפרה את הגידים במגילה, המגילה כשרה. [חזון עובדיה פורים עמוד רסח].

יג מגילה שכתבה הסופר למפרע, שכתב תחלה הפרקים האחרונים של המגילה קודם שיכתוב את הפרקים הראשונים שלה, יש אומרים שדינה כדין הקורא את המגילה למפרע, שלא יצא, מפני שכתוב ככתבם וכזמנם, שתהיה הכתיבה כסדרה. במה דברים אמורים שתפר יריעות המגילה כסדר שכתב למפרע, אבל אם תפר המגילה כסדרה וכהלכתה, כשרה, אף על פי שנכתבה למפרע. וכן עיקר.[בספר מרכבת המשנה כתב לדון לפסול מגילה שנכתבה למפרע, כדין הקורא את המגילה למפרע שלא יצא. אבל לעומתו הגאון רבי בנימין הלוי (רבו של המחבר), דחה ראיות מהר״ם דאנון, ואין ולאו ורפיא בידיה. והחקרי לב (חאו״ח סי׳ קלג) כתב, שהואיל ונתבאר שגדולי עולם פירשו דמה שכתוב במגילה ״ככתבם״ על כתיבת המגילה קאי, מכאן ראיה לעיקר החקירה שכתיבה למפרע פוסלת במגילה. הילכך נקטינן שכתיבה למפרע פוסלת במגילה וכדעת מהר״ם דאנון, ובספר שרשי הים ח״א פליג עליו והכשיר כתיבה למפרע. ובאמת שמעשים בכל יום אצל הסופרים שמתחילים ללמוד לכתוב סתו״מ, לחנכם בכתיבת מגילת אסתר, שאין בה שם שמים, ונותנים להם לכתוב מאמצע המגילה עד שתתישר כתיבתם, ואח״כ נותנים להם לכתוב תחלת המגילה, ולא מצינו מי שיערער על זה, ואין פוצה פה ומצפצף. ובעל כרחך שהעיקר לדינא כדברי הגאון בעל שרשי הים, שאין קפידא בזה. ובודאי שיש להקפיד שיתפור את יריעותיה כסדרה הנכון. ונראה שאפילו מגילה שנכתבה למפרע, וגם תפירת היריעות היו מהופכות, ושלא כסדרה, אלא שהקורא את המגילה שיכל את ידיו וקראה כהוגן, כסדרה, שבודאי צריך לחזור ולקרוא מתוך מגילה כשרה, אע״פ כן לא יברך על קריאתו השניה, כיון שלא נתבאר דין זה בראשונים. חזון עובדיה פורים עמוד רמט].

יד מותר לסופרים כותבי המגילה להעתיק מתוך מגילה כשרה ומסודרת, באופן שכל עמוד מתחיל בתיבת ״המלך״, כדרך המגילה הכתובה לפניהם. ויש אומרים שראוי לסופרים להמנע מלהתחיל כל עמוד של המגילה בתיבת ״המלך״, כמו שנהגו קצת סופרים, מפני שעל ידי כך מקצרים האותיות שבסוף העמוד או מאריכים אותן, כדי שיגיעו לתיבת ״המלך״ בתחלת העמוד, והוא שלא כדין. (מלאכת שמים כלל כד, בחכמה סוף אות ב). אך עתה נהגו הסופרים שלא לחוש לזה, מפני שהם מעתיקים ממגילות שמסודרות כן, ואינם מקצרים ולא מאריכים אותיות שלפני כן, שהכל ערוך לפניהם כהוגן. [כ״כ בקול יעקב סי׳ תרצא כח].

טו מגילות אסתר אשר חדשים מקרוב באו שלוקחים טבלאות של משי שחקוקים בהם עמודים שלמים של מגילות אסתר, ומניחים קלף מתחת לטבלאות המשי, ושופכים דיו על הטבלא וממרחים אותו הלוך ושוב במגב, והדיו יורד דרך נקבי המשי על הקלף, וכהרף עין נדפסים עמודים שלמים על הקלף, מגילות אסתר אלה פסולים אפילו בדיעבד, וגרע מדפוס שהוא פסול במגילה, כמו בספר תורה. [שהרי אמרו בירושלמי (גיטין פ״ב ה״ג) וכתב ולא וחקק, לא המטיף. שהמטיף נקודות בצורת האותיות, ולא השופך, וכתב הרשב״א דהיינו טעמא דבעינן כתיבה כדרך הכותבים, ובנ״ד לא הוי כתיבה כדרך הכותבים]. והמברכים עליהם ברכתם ברכה לבטלה, והוא מכשול חמור מאד, שמכשיל את הרבים באיסור ברכה לבטלה ובביטול מצות מקרא מגילה.[ילקו״י הלכות תפילין מהדורת תשס״ד, סי׳ לב הערה כו. חזו״ע פורים עמ׳ רנח]. ומיהו אם חלק מועט מהמגילה נעשה בדפוס כנז׳, והרוב נכתב בכתב יד סופר כתיבה ממש, לא גרע מדקיימא לן שאם השמיט בה הסופר פסוקים וקראם הקורא בעל פה יצא. והוא הדין לכאן.

טז מותר לעשות לכתחלה יריעה של המגילה, אפילו פחות משלשה עמודים, ובלבד שיתפרנה בגידים כדינה. ולכתחלה יש לעשות גליון המגילה למעלה ג׳ אצבעות, ולמטה ד׳ אצבעות, ובין דף לדף ב׳ אצבעות, כדין ספר תורה. ובדיעבד די למעלה ב׳ אצבעות ולמטה ג׳ אצבעות, ובין דף לדף **אצבע.** [ואע״פ שבס״ת קי״ל במנחות (ל.) שאין עושים יריעה פחותה משלשה עמודים. [וכן פסק הרמב״ם (פ״ט מהל׳ ס״ת הל׳ יב), ובטוש״ע יו״ד (סי׳ עבר ס״ג). מכל מקום במגילה א״צ להקפיד על זה, ויכולים לעשות יריעה של דף אחד או שנים, שמכיון שאף בס״ת אינו אלא למצוה ולא לעכב, וכדמוכח מדברי הרמב״ם (פ״י מהל׳ ס״ת), וכ״כ הב״י והרמ״א בהגה (סי׳ רעג ס״ה), שכל זה רק למצוה מן המובחר, ואם שינה כשר. וע״ע בשו״ת יביע אומר ח״ז (חיו״ד סי׳ כו). ממילא במגילה יש להתיר לעשות כן אפילו לכתחלה, שהרי נקראת אגרת. וכמ״ש כיו״ב הא״ר (סי׳ תרצא סק״ז), שכל שכשר בס״ת בדיעבד, מותר לכתחלה במגילה. חזון עובדיה פורים עמ׳ רנ].

יז לכתחלה יש לעשות כל פרשיות המגילה סתומות, ובדיעבד אם עשה כל פרשיותיה או מקצתן פתוחות כשרה, ויכולים לברך עליה. [חזון עובדיה פורים עמוד רנב].

יח מגילה שרובה נעשית בדפוס, ומיעוטה בכתב יד הסופר, פסולה. אפילו אם האותיות שבדפוס דומות מאד לאותיות של הסופר. וכל שכן צילום מכתב יד של המגילה שהוא עוד יותר גרוע מן הדפוס כמו שכתבו הפוסקים. אבל אם היה רובה בכתב יד, ומיעוטה בדפוס, כשרה. ואפילו אם המיעוט המודפס הוא בתחלתה או בסופה, כשרה. ומכל מקום מי שאין בידו מגילה כשרה כדת, טוב שיקח בידו מגילה מודפסת בחומש וכיו״ב, שאם לא ישמע איזו תיבה מפי הקורא, יקראנה מתוך המגילה שבידו. [חזון עובדיה פורים עמוד רנג].

יט עשרת בני המן צריך לכתבם בצורת שירה, שמניח כשיעור ט׳ אותיות חלק בין כתיבת שמותם, לבין כתיבת ״ואת״, ואם לא עשה ריוח בינתים פסולה. [חזון עובדיה פורים עמ׳ רנה].

כ מה שיש נוהגים לכתוב הדף של עשרת בני המן באותיות גדולות, הוא מפני שהמגילה שלהם היא של עמודים ארוכים עם שורות רבות, והדף של עשרת בני המן אינו אלא אחת עשרה שורות, וצריך למלאת את כל הדף, שלא ישאר חלק בסוף הדף, לכן כותבים אותיות גדולות למלאת את כל הדף, ואע״פ שאין לכתוב אותיות גדולות או קטנות משאר האותיות, אלא על פי המסורת, באותיות מסויימות, מ״מ כיון שעשרת בני המן כתובים בדף מיוחד בפני עצמו, אין להקפיד על כך. [וכמ״ש בשערי אפרים שער ו סעיף נה]. ואם הרחיב בין השורות בין שיטה לשיטה כמלא שיטה מאותו כתב יש להכשיר, ולא חשיב כמו שעשה פרשה בין השטין. שכן דרך הסופר כשכותב אותיות גדולות בעמוד כזה כדי למלאתו, להניח ריוח בין שיטה לשיטה. [כן מוכח מדברי מרן החיד״א בספר כסא רחמים (מס׳ סופרים פ״א, דף יז ע״ב), וכן פסק בשו״ת שבט הקהתי ח״ד סי׳ קפו. חזון עובדיה פורים עמוד רנט].

כא יש להקפיד לכתחלה לעשות אורך המגילה מלמעלה למטה י״א שורות בכל עמוד, כדי שהעמוד של עשרת בני המן יהיה שוה בכתיבתו לכל העמודים. מיהו אם היתה המגילה ארוכה יותר, והוצרך הסופר לכתוב הדף של עשרת בני המן באותיות גדולות על פני כל אורך העמוד, אין להקפיד על כך, והמגילה כשרה. ויש להקפיד לכתוב תיבת ״איש״ בראש הדף, ותיבת ״עשרת״ בסוף הדף. [חזון עובדיה פורים עמוד רנה].

כב סופר שהשמיט כתיבת עשרת בני המן במגילת אסתר, המגילה פסולה אף בדיעבד. [חזון עובדיה פורים עמוד רנז].

סימן תרצב – דיני ברכות המגילה

א הקורא את המגילה בלילה מברך לפניה שלש ברכות, על מקרא מגילה, שעשה נסים, ושהחיינו. וביום אינו חוזר לברך שהחיינו. [ילקו״י מועדים עמוד רצא. ואע״פ שדעת ר״ת בתוס׳ (מגילה ד.) שצריך לברך שהחיינו גם במקרא מגילה של היום, כיון שעיקר קריאתה ביום. וכ״ד האו״ז, והאשכול, והרא״ש, והרשב״א, והריטב״א, והמאירי. וכן מנהג הרבה מאחינו האשכנזים, וכד׳ הרמ״א (ר״ס תרצב). מ״מ מנהגינו כד׳ הרמב״ם (פ״א ה״ג), ומרן בש״ע (סי׳ תרצב ס״א), שביום אינו חוזר לברך שהחיינו. והיינו טעמא דלא עדיף מדקי״ל (סוכה מו.) שאם בירך שהחיינו בעת עשיית הסוכה א״צ לחזור ולברך בכניסתו לסוכה. וכמ״ש ג״כ התוס׳ שם ד״ה נכנס. וכל שכן כאן דמשבירך בלילה שהחיינו על מקרא מגילה שהיא חובה, ששוב אינו חוזר לברך שהחיינו ביום].

ב אם שכח ולא בירך שהחיינו או אחת משאר הברכות, מברך במקום שנזכר כל עוד לא סיים קריאת המגילה כולה. ואפילו אם נזכר בפסוק האחרון, יברך שם שהחיינו. [נהר שלום (סי׳ תרצב סק״א). מועד לכל חי (סי׳ לא אות עד). בית עובד (דף קעד.). והנה בבן איש חי (פר׳ תצוה אות ה) כתב שלאחר קריאת פסוקי עשרת בני המן לא יברך שהחיינו. אך אין דבריו מוכרחים, שמכיון שעדיין לא יצא י״ח מגילה עד אם סיים פסוק אחרון, נמצא שעדיין המצוה נמשכת, לכן יוכל לברך גם שהחיינו אף אחר קריאת תוקפו של נס בעשרת בני המן, שהשמחה שעליה נתקנה ברכת שהחיינו תלויה במצוה עצמה. וה״נ קי״ל בלולב שמברך כל זמן שלא עשה הנענוע. וראה בילקו״י מועדים. ובחזון עובדיה פורים עמוד סד]. אבל אם סיים קריאת המגילה כולה [בלילה], ונזכר שלא בירך שהחיינו, יברך שהחיינו על מקרא מגילה של היום. [ילקו״י מועדים עמ׳ רצב. נהר שלום סי׳ תרצב].

ג אף מי שבירך כל הברכות וקרא המגילה בבית הכנסת, יכול לחזור ולברך הברכות כולם, לרבות שהחיינו, להוציא את הנשים בביתו וכיוצא בזה. [ילקו״י מועדים עמ׳ רצב. הנה הרמב״ם (פי״א מהל׳ ברכות ה״י) כתב, אחד העושה מצוה לעצמו ואחד העושה אותה לאחרים מברך קודם עשייתה אקב״ו לעשות, אבל אינו מברך שהחיינו אלא על מצוה שעושה אותה לעצמו. וכתב בכס״מ, בשם הרמ״ך, נראה מדבריו שהמקדש (בליל יו״ט) בבית אחר להוציא הנשים אינו מברך שהחיינו, ומנהגנו לברך, וכן ראוי לעשות, שכיון שחובה הוא לאשה לברך זמן, אותה ברכה מברך בעבורה, וחשבינן נמי שמברכת היא דשומע כעונה. ע״כ. ומ״ש״וכן ראוי לעשות״, דבר פשוט הוא, וגם רבינו יסבור כן. והניף ידו שנית בב״י (סי׳ תקפה) דאפשר דלא כתב הרמב״ם כן אלא במצוה שיש בה מעשה, אבל מצוה שאין בה מעשה אלא דיבור או קול מברך שהחיינו אף לאחרים. עכ״ד. וע״ע בחזו״ע עמ׳ סה].

ד אבל בתוך י״ב חודש לאב או לאם, ובתוך שלשים לשאר קרובים, מותר לו לקרוא המגילה בצבור, אף שברכת שהחיינו נאמרת בשמחה. ואפילו למחמירים אם האבל הנ״ל הוא שליח צבור קבוע בבית הכנסת ואין בבית הכנסת בקי בקריאת המגילה כמוהו, יכול לקרות המגילה בצבור עם כל הברכות. [ילקו״י מועדים עמ׳ רצב. ע׳ בשו״ת מהרי״ל (סי׳ כב) שכתב שאבל לא יעבור לפני התיבה בהלל מפני שהקהל בשמחה, וכן במגילה מה״ט. וכיו״ב כ׳ מהר״ם מינץ (סי׳ מג) שאין לאבל להדליק נרות חנוכה בלילה הא׳ בבהכ״נ משום שהחיינו הנאמרת בשמחה. ע״ש. אולם בגשר החיים (פכ״ג ס״ד) כתב בשם האדר״ת, שטעות לדמות מגילה לנ״ח בבהכ״נ, דשאני התם שהברכה רק לקהל, לפרסומי ניסא, שהרי אין יוצאים שם י״ח. אבל כאן הרי הוא

פוטר גם את עצמו בזה. וע״ע בחזו״ע פורים עמ׳ סו]. ואמנם כשקורא האבל לעצמו, או שקוראה בביתו להוציא הנשים ידי חובה לכל הדעות רשאי לברך גם שהחיינו בקריאתו. [שאף בנידון מהר״ם מינץ בחנוכה חילקו האחרונים דהיינו דוקא כשמדליק בצבור בבהכ״נ שהקהל שרויים בשמחה. משא״כ כשמדליק בביתו שבודאי שמברך שהחיינו. וכמ״ש הנודע ביהודה תנינא (חאו״ח סי׳ קמא). ועוד].

ה מי שאין לו מגילה כשרה ונמצא בספינה או במדבר, לא יברך ברכת שהחיינו בפורים על סעודת פורים, שלא תיקנו שהחיינו אלא על מקרא מגילה, ולא על עצם יום הפורים. [ע׳ במג״א ובא״ר וברכ״י (ר״ס תרצב). ועי׳ במאירי (מגילה ד.) שכתב, שאין לומר ״זמן אומרו אפילו בשוק״ אלא לגבי רגלים. ולא בחנוכה ופורים. [אלא שהמאירי (שבת כג:) סותר את עצמו בזה]. וכ״כ הפר״ח (ר״ס תרעו). ובשו״ת קול גדול (סי׳ מח), והנצי״ב בהעמק שאלה (סי׳ כו אות י), ובשו״ת יביע אומר ח״ו (חאו״ח סי׳ מב אות ב). ובילקו״י מועדים עמוד שג].

ו מי שאין לו מגילה כשרה ונמצא במדבר או בספינה, אין לו לומר את ההלל בברכות. אלא יקרא ההלל כולו בלי ברכות. ומכל מקום אם יש בידו מגילה שאינה כשרה יקראנה על כל פנים בלי ברכות בלילה וביום. [בגמ׳ מגילה (יד.) מבואר, שהטעם שאין אומרים הלל בפורים משום דקריאת המגילה זו היא ההלל. וכן אמר רב נחמן. ולדעת רבא משום שעדיין אנו עבדי אחשורוש. ונפקא מינה לענין קריאת ההלל, לטעם רב נחמן כשאין לו מגילה לקרוא בה, יברך על ההלל. ולדעת רבא בכל אופן אין לומר הלל בפורים. ונחלקו הראשונים אם תפסינן עיקר כטעם רב נחמן, או כטעמו של רבא. שדעת הבה״ג, הרמב״ם, רבינו יצחק בן גיאת, והמנהיג, תפסו עיקר כטעם רב נחמן. ולדעתם כשאין לו מגילה יקרא הלל בברכות. אך לדעת המחזור ויטרי (עמ׳ ריח) העיקר כטעמו של רבא, דאין אומרים הלל בפורים משום דאכתי עבדי אחשורוש אנן. ודעת רב עמרם גאון שא״א הלל לפי שהוא נס של חו״ל. ולכן סב״ל. וראה בילקו״י מועדים עמ׳ שג. חזו״ע פורים עמ׳ צו]

ז אסור לדבר בעת קריאת המגילה עד לאחר הברכה האחרונה. [הנה דעת ספר העיטור, שכיון שברכה אחרונה של המגילה תלויה במנהג, אין לגעור במי ששח בקריאתה. ודעת הטור (סי׳ תרצב) שכיון שסוף סוף מברך צריך שלא יפסיק באמצע קריאתה. וכתב הב״י, דהיינו בש״צ הקורא בעצמו, אבל השומע אין לו להפסיק מטעם אחר, שהרי בעודו שח אינו שומע את הקריאה מפי הקורא, ונמצא שלא שמעה כולה. ומרן בש״ע (סי׳ תרצב ס״ב) פסק: ״אין לשוח בעוד שקוראים אותה״. והיינו גם הקורא, וגם השומע, והטעם, שהרי כתב הרשב״א בתשו׳ ח״א (סי׳ רמד), שאף שמן הדין אין השיחה באמצע המגילה מפסקת, שהרי כבר התחיל במצוה, מ״מ ראוי שלא לשוח עד גמר המצוה, והשח גוערים בו, כדי שיכוין לבו למצוה. ואם שח אינו חוזר. וראה בילקו״י מועדים עמ׳ רצח. ובחזו״ע פורים עמ׳ פ]. ואם עבר השומע ודיבר דברים אחרים בעוד שהקורא ממשיך בקריאתו לא יצא, וצריך לחזור ולקרות מאותו פסוק והלאה. ויכול לומר כמה תיבות וכדומה מתוך החומש כשאין בידו מגילה כשרה. [לבוש (סי׳ תרצב), שבשעה שדיבר לא שמע הקריאה ולא יצא י״ח. [וכן מבואר בב״י]. והלבוש לשיטתו שהתופס בידו מגילה שאינה כשרה לא יקרא עם הש״צ, מפני שנותן דעתו על קריאתו והרי הוא כקורא על פה].

ח הקורא את המגילה לא יפסיק באמצע הקריאה, אלא באמצע הפרק שואל מפני היראה, ומשיב מפני הכבוד, ובבין הפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם, כדרך שהוא מפסיק בקריאת שמע וברכותיה, וכמו שפסק בשלחן ערוך (סי׳ סו ס״א). ואם שמע קדיש או קדושה יפסיק ויענה ואפילו באמצע הפסוק. [ע״ בברכות (יד.). וכ״כ הז״ה (פ״ג מהל׳ חנוכה ה״ט) בשם רוב המפרשים. וכן מוכח מדברי הר״ן פ״ב דמגילה (יח:) דבהלל ובמגילה פוסק מפני היראה והכבוד]. ונראה שאפילו אמן דברכות עונה כדין פסוקי דזמרה. [שדין מגילה כדין הלל, כראפרינן במגילה (יד.) קראתה וזהי הלילא. ובהלל מפסיק לענות אפי׳ אמן דברכות. וכ״ש קדיש וקדושה. ע׳ שו״ת יביע אומר ח״ב סי׳ לב]. אבל אם אין בידו מגילה כשרה ושמע קדיש או קדושה בעת שמיעת מקרא המגילה מהשליח צבור, לא יפסיק לענות, כדי שלא יפסיד מצות קריאת מגילה על ידי כך. והעוסק במצוה פטור מן המצוה. [ילקו״י מועדים עמ׳ שא. יביע״א שם. וח״ה סי׳ יג, וסי׳ טז סק״ב. וח״א סי׳ ה סק״ח]

ט הקורא את המגילה ונודע לו שזרחה הלבנה, וחושש שאם ימתין מלברך עליה עד שיסיים קריאת המגילה, תתכסה הלבנה בעבים, יפסיק באמצע קריאת המגילה ויברך ברכת הלבנה, ולאחר מכן ימשיך קריאת המגילה ממקום שפסק, ולא יפסיק אלא לברכה עצמה. [כ״כ בשו״ת נודע ביהודה קמא סי׳ מא]. וברור דמכל שכן לפני מקרא מגילה אם רואה את הלבנה מקדים ומברך פן תתכסה בעבים אחר כך. [דלא כהגרש״ק בקנאת סופרים שאף אם נדחית ברכת הלבנה לגמרי מגילה קודמת. ע״ש. ואין דבריו מוכרחים. ועי׳ בשו״ת אמרי נועם ח״א תאו״ח סי׳ לא].

י הקורא את המגילה כשהוא מתנמנם, הואיל ולא נרדם בשינה, יצא. אבל השומע את המגילה והוא מתנמנם לא יצא. [שהעוסק במצוה פטור מהמצוה. ועי׳ בשו״ת יביע אומר ח״א סי׳ ה אות ז].

יא השומע שנרדם בשינה או שנתנמנם באמצע קריאת המגילה, והתעורר בתוך כדי קריאתה, צריך לחזור ולקרות מהפסוק שנרדם או נתנמנם בו, וימשיך הלאה עד סוף המגילה, ולא יועיל שיקרא רק את הפסוקים שנרדם בהם, דהא קי״ל בש״ע (סי׳ תרצ ס״ו), הקורא את המגילה למפרע לא יצא. [חזון עובדיה פורים עמוד פד].

יב שהה כדי לגמור את כולה בין בעשרת בני המן, בין בשאר המגילה, חוזר למקום שפסק. [מגילה (יח:). טוש״ע (סי׳ תרצ ס״ה). (וע״ע בתשו׳ הרשב״א שבב״י סי׳ תרצב). וכ״פ הפמ״ג (א״א סי׳ תרצ אות יז) לענין שהה כ״כ בעשרת בני המן. וראה בילקו״י מועדים עמוד ש׳. ובילקו״י על הלכות פסוד״ז. חזו״ע פורים עמוד פז]

יג אסור לאכול קודם קריאת המגילה, ואין חילוק בזה בין קריאת המגילה של לילה לקריאת המגילה של יום. [סי׳ תרצב ס״ד ומשנ״ב שם]. ולכן יזהרו הנשים שלא לאכול ביום פורים עד שיבואו בעליהן מבית הכנסת לקרות להן המגילה ולצאת ידי חובתן. [כי הדבר ברור שהנשים חייבות ג״כ לשנות קריאת המגילה ביום, כדקי״ל במגילה (ד.) לגבי אנשים. והפוטרות עצמן בטענה שהן עסוקות במצות משלוח מנות וכו׳, לא יפה עושות, וצריך ללמדן שעיקר המצוה של מקרא מגילה ביום, ואין פוטר אותן. ואע״פ שבספר מאורי אור, עוד למועד (דקט״ו:), כתב להביא סמך לנשים אלו. מ״מ המעיין ישר יחזו פנימו שהעיקר שיש לחייבן גם במקרא מגילה של יום]. ומכל מקום מותר לטעום פירות קודם קריאתה, וכן פחות מכביצה פת או עוגה, ולשתות תה או קפה. והמחמיר שלא לטעום כלום תבוא עליו ברכה. [ע׳ בכל זה בשו״ת בשמים ראש (סי׳ עד). ובשו״ת שואל ומשיב תליתאה (ח״א ס״ס קכ). ובספר רוח חיים פלאגי (סי׳ תרנב). ובשו״ת יביע אומר ח״ט (חאו״ח סי׳ סז). ילקו״י מועדים עמ׳ שב. חזון עובדיה פורים עמ׳ צה]

יד ומכל מקום אם הוא לצורך, כגון מי שיושב בתענית (בפורים דפרזים), וקשה לו להשאר בתענית עד אחר קריאת המגילה, אין צריך להחמיר, ורשאי לטעום פחות מכביצה פת או עוגה, או יטעם פירות הרבה, כפי עיקר הדין. ואם ביקש מאחד שיזכירהו לקריאת המגילה בצבור מותר באכילה. [ילקוט יוסף מועדים עמוד שב. חזון עובדיה על פורים עמוד צה]

זכר למחצית השקל

א יש נוהגים לגבות לפני מקרא המגילה מעות "זכר למחצית השקל", וכל מי שלא הספיק לתת המעות הללו לפני פורים יתנם אז לפני המגילה, וכמו שאמרו (במגילה יג:), גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל, לפיכך הקדים שקליהן לשקליו. [במסכת סופרים (פכ"א ה"ד) איתא "שצריכים ישראל לתת שקליהן לפני שבת זכור". ומ"מ מנהגינו לעורר העם לתת זכר למחצית השקל בליל פורים קודם מקרא מגילה. וכ"כ מהרי"ל והרמ"א בהגה (סי' תרצד ס"א) (אך לא נהגנו כמ"ש שם דהיינו לפני מנחה). והמג"א שם כתב שבמדינתו נהגו ליתנו קודם מקרא מגילה של היום. ועי' בפמ"ג שם]. ויזהרו שלא לקרות המעות הללו "מחצית השקל", רק "זכר למחצית השקל". [בפמ' סופרים שם איתא "ואסור לומר עליהם לשם כופר אלא לשם נדבה". ובשו"ת הגאונים (סי' מ) איתא, "מה שמכריזים על השקלים במקומכם, לא יפה הם עושים שקוראים אותם שקלים ונאסרו איסור הנאה". ע"ש. ומ"מ אם נותן המעות "זכר למחצית השקל" אין קפידא, בפרט כשמפרשים הגבאים כוונתם לשם איזה מוסדות תורה נוהים המעות. ונותן לנבאי על דעתו. (וכ"ש כשנותן מעות של נייר, ולא מטבעות כסף ממש, שניכר שאינו עושה לשם מחצית השקל ממש). ועי' בילקו"י מועדים עמ' שי, ובחוו"ע פורים עמ' קא].

ב צריך לתת סכום השוה לערך שלשה דרהם כסף טהור, שהם תשעה גרם כסף טהור מזוקק לפי מחיר הכסף הגולמי מדי שנה בשנה. [הנה בשו"ת בית דוד (חיו"ד סי' קיח) האריך בדבר מצות מחצית השקל, ושם (דף עד) כתב, שאדם שרוצה לקיים זכר למחצית השקל, כדי שתהיה כפרה לנפשו, צריך שיתן לפחות עשרה גרה. ע"ש. והנה מחצית השקל בשקל הקודש הוא שני דינרים, והדינר הוא שיעור מיתקאל, דהיינו דרהם וחצי, וכמ"ש בכס"מ (פ"ב מכלי המקדש ה"ג), ובב"י אה"ע (סי' סו). נמצא ששיעור מחצית השקל הוא שלשה דרהם. וכל דרהם הוא שלשה גרם. ונמצא שהמחצית השקל הוא תשעה גרם כסף טהור. ועי' בילקו"י מועדים עמ' שי. ובחזו"ע פורים עמ' קב]

ג טוב שיתן שלשה מטבעות מתכת לזכר מה שנאמר בפרשת מחצית השקל ג' פעמים תרומת ה'. [כמ"ש הרמ"א בהגה (סי' תרצד). ואף שבמטה יהודה כתב, שאין לזה טעם, שהרי תרומת המשכן לא היתה מחצית השקל אלא כל איש אשר נדבו לבו וכו'. וכ"ד הגר"א במעשה רב דסגי במטבע אחד. מ"מ מהיות טוב נכון לעשות כד' הרמ"א. וכ"כ במועד לכל חי סי' לא אות נא]. ומכל מקום גם שוה כסף או שטר כסף יספיקו לקיום מצוה זו. [כי בכל מקום קי"ל שוה כסף ככסף, וכמ"ש התוס' (קידושין ב.). ומטבע של נייר הגם שהחתם סופר (חיו"ד סי' קלד) מצדד בזה אם מותר לפדות בהם בחם, כיון שאין גופם שוה כלום, ורק משום דינא דמלכותא יוצאים בהוצאה. ע"ש. ועי"ע בשו"ת עונג יום טוב (סי' קב). אולם בשו"ת חסד לאברהם תאומים ח"א (סי' צה) העלה להקל. וכן דעת הג"ר יצחק אלחנן בשו"ת עין יצחק (חיו"ד סי' ל), וראה בילקו"י מועדים, עמ' שיא, ובחזון עובדיה פורים עמוד קג]

ד מי שמצבו הכלכלי קשה, די שיתן מטבע של חצי שקל לזכר מחצית השקל. [ע"פ מ"ש המטה יהודה עייאש (סי' תרצד). ושכ"ד הגר"א כיו"ב. וע"ע בשו"ת בית דוד (חיו"ד סי' קיח). וע"ע בשו"ת מנחת אלעזר ח"א (סי' ל). ובביאור הלכה. וכ"כ בשו"ת גאוני מזרח ומערב (סי' מ) שאין קצבה לזה, שאינו אלא לצדקה בעלמא. וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר חלק יג (סי' עב), ובילקוט יוסף מועדים עמוד שיב. ובחזון עובדיה על פורים עמוד קד].

ה כל מי שהוא למעלה מגיל עשרים שנה צריך לתת "זכר למחצית השקל" הסכום הנ"ל. [הרמ"א סי' תרצד עפ"ד הרע"ב פ"א דשקלים]. ויש אומרים שאף מי שהוא למעלה מבר מצוה, מבן י"ג שנה ומעלה, צריך לתת זכר למחצית השקל. וטוב להחמיר כדעה זו. [עיין בתוס' יום טוב (פ"א דשקלים מ"ד) שתמה על הרע"ב בזה, והביא דעת הרמב"ם והרמב"ן ושאר פוסקים שמבן י"ג ומעלה חייב בשקלים. ושכ"ה בירושלמי שם. גם בשו"ת בית דוד תמה על הרמ"א, שהרי מה שנאמר מבן עשרים שנה ומעלה, אינו אלא לתרומת אדנים. אבל בתרומת הקרבנות החיוב הוא מבן י"ג. וכ"כ הרמב"ם והרמב"ן והסמ"ג. ע"ש. אולם בחזקוני (ר"פ כי תשא) מבואר שא"צ לתת אלא מבן כ' ומעלה. וכ"כ מהראנ"ח, והב"ח, ובשו"ת שער אפרים. ועכ"פ י"ל דס"ל להרמ"א שהואיל ואין זה אלא למנהג בעלמא זכר למחצית השקל דיו במה שמפורש בתרומת אדנים מבן כ' שנה ומעלה. שנאמר בה: "לכפר על נפשותיכם". וכ"כ במטה יהודה שם, ובשו"ת מנחת אלעזר שם. ומ"מ טוב להחמיר עפ"ד הרב בית דוד והרב מטה יהודה שיש לתת מבן י"ג שנה ומעלה. וע"ע בשו"ת יחוה דעת ח"א (סי' פו). ובילקוט יוסף מועדים שם].

ו גם הנשים יתנו מעות "זכר למחצית השקל". וטוב לתת גם עבור ילדיו הקטנים. ולכן כל איש אשר יש יכולת בידו יתן בעדו ובעד אשתו ובניו הקטנים הסמוכים על שלחנו סך הנ"ל לכל אחד. ואם אין ידו משגת כל כך, יתן חצי שקל בעדו, ובעד כל אחד מבני ביתו מטבע יותר קטן כפי כוחו, כי כאיש גבורתו. [המג"א (סי' תרצד סק"ג) העיר עמ"ש בהגהות מנהגים דנשים וילדים חייבים במחצית השקל, שלא ידע מנא ליה. ובתורה תמימה (ר"פ כי תשא) כתב, ונראה דהכא שנותנים המחצית השקל לצדקה להקדים שקליהם לשקלי המן, כיון שאף הנשים והילדים היו באותו הנס לכן גם הם חייבים. וכ"כ בכה"ח, ובספר לקט יושר. אולם בתשו' הגאונים ליק (סי' קכ) כתב בשם רב סעדיה גאון ששלשים מצות שהאנשים חייבים ונשים פטורות, ופירש הרי"ץ גיאת שאלו הן: מילה, ראיה, שקלים כל העובר על הפקודים וכו'. ע"ש. נמצא שנשים פטורות מן השקלים. אך יש לחלק בין תרומת המשכן למחצית השקל. וראה בילקוט יוסף מועדים עמ' שיג, ובחזו"ע פורים עמ' קה]

ז מעות הללו שהם זכר למחצית השקל ינתנו לטובת מוסדות של תורה ולישיבות שמגדלים בהם תלמידי חכמים, שמיום שחרב בית המקדש אין להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה (ברכות ח.). וכל המשתדל להיות עושה ומעשה להרים קרן התורה ולומדיה יזכה לראות בהרמת קרן ישראל. וכמו שאמרו (בבא בתרא י:) במה תרום קרנם של ישראל ב"כי תשא". [במסכת סופרים (פכ"א ה"ד) איתא שנותנים בזה לחם וכוס לעניים. וברוח חיים (סי' תרצד) כתב שיתנו לטובת תלמידי חכמים עניים, וכמ"ש אם בקשת לעשות צדקה עשה עם עמלי תורה. ע"כ. וכבר אמרו במדרש תנחומא (פרשת צו), שהתורה מכפרת על ענותיהם של ישראל, נמצא שהתורה משמשת תחליף לכפרת הקרבנות הבאות מתרומות "מחצית השקל". ואדרבה מעלת התורה גדולה ממעלת הקרבנות, וכמו שאמרו בר"ה (יח.) על הפסוק לכן נשבעתי לבית עלי אם יכופר עון בית עלי בזבח ובמנחה. בזבח ובמנחה אינו מתכפר, אבל מתכפר הוא בת"ת. וכן אמרו במגילה (ג.), גדול ת"ת יותר מן הקרבנות. ע"ש. ובילקוט שמעוני (הושע סי' תקכב), איתא, מעשה ברבן יוחנן בן זכאי שהיה מהלך בירושלים, ורבי יהושע מהלך אחריו, וראה את בית המקדש כשהוא חרב, אמר ר' יהושע, אוי לנו על ביהמ"ק שהוא חרב, שהיו מתכפרים בו עונותינו. אמר לו ריב"ז, בני אל ירע בעינך, יש לנו כפרה אחרת שהיא כמותה, והיא ת"ח וגמילות חסדים, לכן נאמר: כי חסד חפצתי ולא זבח ודעת אלהים מעולות. וראה בילקו"י מועדים עמוד שיג. וביחוה דעת ח"א סי' פו, ובחזו"ע פורים עמ' קח].

ח הנוהגים להפריש מעשר כספים ממשכורתם ומרווחיהם מדי חודש בחודשו, אינם רשאים לתת ממעשר זה לחובת המצוה של מתנות לאביונים של יום הפורים, או לתרומת זכר למחצית השקל. אולם אם רצה להוסיף על חובתו ולתת עוד מתנות לאביונים יותר משני עניים, וכן אם רצה להוסיף על חובתו בתוספת מרובה בתרומת זכר למחצית השקל רשאי לתת התוספת ממעות מעשר. ורק אם אמר בפירוש בשעה שהתחיל להפריש מעות מעשר בלי נדר והשעה דחוקה לו, רשאי לתת ממעות אלה למתנות לאביונים, וכן לזכר למחצית השקל. [ילקוט יוסף מועדים עמוד שיד. יחוה דעת חלק א' סימן פז]

סימן תרצג – סדר תפלות פורים

א **בליל פורים נכנסים לבית הכנסת בבגדי יום טוב,** [מהרי״ל. הרמ״א בהגה (סי׳ תרצה ס״ב). וכתב החיד״א במחז״ב (קו״א סי׳ תרפז סק״ב), שכן נהגו בירושלים ת״ו שלמים וכן רבים. ע״ש. וכ״כ מהר״ח אבולעפייא. (ורמזו בזה על מה שנאמר ותלבש אסתר מלכות). וכ״כ במועד לכל חי (סי׳ לא אות יח). ועוד]. **ואומרים מזמור ״על אילת השחר״ לפני תפלת ערבית שהוא מענין היום.** [הנה במס׳ סופרים (פי״ח ה״ב) איתא, בפורים אומרים ״שגיון לדוד״. וכתב היעב״ץ, משום דכתיב ביה על דברי כוש בן ימיני, הוא שאול (מ״ק טז:) שיצא ממנו מרדכי. וכתיב ביה בור כרה ויחפרהו ויפול בשחת יפעל, הנדרש על המן. ע״ש. אולם יש שכתבו לומר ״למנצח על אילת השחר״. וכ״ה בארחות חיים, וכ״ה ברד״א (דנ״ו:): שמדבר על אסתר, כדאמרינן ביומא כט. למה נמשלה אסתר לאילת השחר וכו׳. וגם יש בו רמז לשם המן, הצילה מחרב נפשי, ר״ת המן וכו׳. ע״כ. וכן יש לנהוג. שידוע מ״ש בב״י (סי׳ תכה) שראוי לסמוך על הרד״א שבקי במנהגים. וכ״כ הכנה״ג (סי׳ תרצג סק״ג), ושכ״כ הכל-בו]. **ובתפלת ערבית יאמרו ״ועל הנסים״ אף על פי שעדיין לא קראו המגילה.** [כן העלה בב״י (סי׳ תרצג) בשם הגמ״י, והלא בסדר רב עמרם שכתב שאין לאומרו עד לאחר המגילה. וכ״כ הרוקח (סי׳ רלח) ועוד פוסקים לאומרו גם בלילה. ובילקו״י מועדים, עמ׳ שט, ובחזו״ע פורים עמ׳ צט]. ויש לומר בתפלה ובברכת המזון, ועל הנסים בתוספת ר׳. [שו״ת יביע אומר ח״ח סי׳ יא אות כו].

ב **מי ששכח לומר ״ועל הנסים״ בתפלה, ונזכר אחר שסיים הברכה, קודם ״שים שלום״, אינו רשאי לומר שם ״ועל הנסים״ אפילו בלא חתימה, אלא כשיסיים אלהי נצור שבסוף התפלה, יאמר: ״מודים אנחנו לך על הנסים ועל הפרקן וכו׳, עד ונודה לשמך הגדול סלה״, יהיו לרצון וכו׳, עושה שלום וכו׳.**[אליה רבה (סי׳ תרפב סק״ב). ומאמר מרדכי שם סק״ג]. והוא הדין למי ששכח ״ועל הנסים״ בברכת המזון, ונזכר לאחר שחתם ״על הארץ ועל המזון״, שאינו רשאי לומר שם ״ועל הנסים״ אפילו בלא חתימה, אלא אם ירצה יאמרנו בתוך הרחמן, בנוסח זה: ״הרחמן הוא יעשה עמנו נסים ונפלאות כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, בימי וכו׳״. ואם נזכר בסיום הברכה כשחתם ברוך אתה ה׳, בין בתפלה בין בברכת המזון, אינו רשאי לסיים ״למדני חקיך״, כדי לחזור לומר ״ועל הנסים״, אלא יסיים הברכה כנ״ל. אבל אם נזכר קודם שאמר ברוך אתה ה׳, אף שהזכיר שם שמים, שאמר ״האל ישועתנו ועזרתנו סלה האל הטוב״, וכן בברכת המזון אם הזכיר שם שמים, שאמר. ״ועל הכל ה׳ אלהינו אנחנו מודים לך״, אין בכך כלום, ורשאי לחזור לומר ״ועל הנסים״, ואחר כך ימשיך בתפלה ״ועל כולם יתברך וכו׳״, ובברכת המזון ״ועל הכל״, ויסיים משם והלאה. [ילקוט יוסף מועדים עמוד שט. שו״ת יחוה דעת חלק ה סימן מט]

ג **אין לדלג אמירת ״ועל הנסים״ כדי להספיק לעניית קדיש או קדושה עם הצבור.** [ילקוט יוסף מועדים עמוד שי. שו״ת יביע אומר חלק ב׳ סימן לד. יחוה דעת חלק א׳ סימן עז].

ד **אחר העמידה יאמר חצי קדיש ולא יאמר קדיש תתקבל עד לאחר סדר קדושה שאומרים לאחר מקרא מגילה.** [כן מנהגינו ע״פ הרד״א (דנ״ה ע״ג). (ושלא כד׳ התוס׳ מגילה (ד.) שכתבו שאומר קדיש שלם לפני מקרא מגילה. וכ״כ מהרי״ל (סי׳ נו). ונהרא נהרא ופשטיה. ילקו״י מועדים עמ׳ שי. חזון עובדיה על פורים עמוד קח]

ה **אחר קריאת המגילה בברכותיה בלילה, מתחילים ואתה קדוש יושב תהלות ישראל, וסדר קדושה,**[אין מתחילים ובא לציון גואל מפני שאין גאולה בלילה. טור, וארחות חיים. וכל בו, והגמ״י. והטעם שסומכים ואתה קדוש למקרא מגילה, מפני שדין מקרא מגילה בלילה וביום, למדוהו חז״ל מהפסוק: אלהי אקרא יומם ולא תענה ולילה ולא דומיה לי. וסמיך ליה ואתה קדוש יושב תהלות ישראל. רש״י בספר הפרדס (סי׳ רה). ומטעם זה נהגו שגם ביום אומרים אשרי ובא לציון גואל עד ואתה קדוש. ואחר קריאת המגילה בברכותיה מתחיל ואתה קדוש כמו בערבית. וכ״כ המהריק״ש בערך לחם כאן. וכן המנהג במצרים. וכ״כ בערך השלחן (סי׳ תרצג סק״ד).]. **ואחר כך אומר השליח צבור קדיש תתקבל, שיר למעלות אשא עיני, יהא שלמא, ועלינו לשבח. והטעם לאמירת קדושת ובא לציון בליל פורים, מפני שבמזמור כ״ב של תהלים,** (למנצח על אילת השחר, שהיא אסתר, וכמו שאמרו חז״ל (ביומא כט.) למה נמשלה אסתר לאילת השחר, לומר לך מה השחר סוף לכל הלילה, אף אסתר סוף לכל הנסים שניתנו להכתב. וכן נדרש במגילה (טו:). וראה בתוס׳ מגילה (ד.) בד״ה פסק, ובגליון שם.) **נאמר: אלהי אקרא יומם ולא תענה ולילה ולא דומיה לי, ומכאן למדו חז״ל** (במגילה ד.) **שחייב אדם לקרוא את המגילה בלילה ולחזור ולשנותה ביום.** (ופירש רש״י, שמקרא המגילה זכר לנס שהיו דעקים ביני צותם יומם ולילה). **ונאמר אחריו: ואתה קדוש יושב תהלות ישראל.** ויראה מהני פוסקי שנה. ד״ה אם, לפיכך צריך לומר פסוק זה שהוא הקדמה לסדר קדושה, כיד לאחר מקרא מגילה. (ילקוט יוסף מועדים שנה שי.

חזון עובדיה על פורים עמוד קח-קיט

ו **אין אומרים וידוי בשני ימי הפורים, לפי שנאמר בהם ימי משתה ושמחה. ואין אומרים למנצח יענך וכו׳ ותפלה לדוד.** [ילקו״י שם. חזון עובדיה על פורים עמוד קז]

ז **בשחרית יאמרו בתפלה ״ועל הנסים״, ואחר כך אומר חצי קדיש. ואין נופלין על פניהם בארבעה עשר ובחמשה עשר.** [ואף שלדעת רב עמרם גאון בסידורו ח״ב (דצ״ב ע״ב) נופלים על פניהם בפורים, מ״מ לדינא קי״ל כמ״ש רש״י בספר הפרדס (סי׳ רג) שאין נופלים על פניהם. וכ״כ התוס׳ מגילה (ד.), ושם (ה:) בד״ה שאסורים בהספד. וכן פסקו הטוש״ע סי׳ תרצג ס״ג]. **ומוציאים ספר תורה וקוראים בו ג׳ עולים בפרשת ויבוא עמלק, וכופלים הפסוק האחרון להשלים למנין עשרה פסוקים. ואם לא כפל הפסוק אין בכך כלום, ואף על פי שאין בכל פסוקי הקריאה בפרשה זו עשרה פסוקים, אלא תשעה פסוקים בלבד, הואיל ונשלמה הפרשה.** [ע׳ תוס׳ (מגילה כא:) ד״ה אין, דשאני פרשת עמלק דסליק ענינא בתשעה פסוקים. ומ״מ כתב מרן הב״י שנהגו לכפול הפסוק האחרון להשלים לי׳ פסוקים. וכ״פ בש״ע (סי׳ תרצג ס״ד). ובב״י (סי׳ קלז) הביא מ״ש בארחות חיים, שאע״פ שפרשת ויבא עמלק אין בה י׳ פסוקים לא יוסיף לקרוא מלמעלה ממנה כי אמר הקב״ה, עמלק הרשע גרם לשמי ולכסאי שיהיו חסרים, שנאמר, כי יד על כס יה, כך תהיה פרשת עמלק חסרה, ובירושלמי אמרו, הוא עשה מעשה קטרוג כך פרשתו קטועה. ע״ש]. **ואחר כך אומר חצי קדיש. ואומרים אשרי ישבי ביתך, ומדלגים יענך ה׳ ביום צרה, לפי שהוא יום משתה ושמחה ואין להזכיר בו צרה.** [תוס׳ מגילה (ד.) ד״ה פסק, וכ״פ הרמ״א (סי׳ תרצג ס״ג).]. **ומתחילים ובא לציון גואל עד ואתה קדוש, וקוראים המגילה בברכותיה, חוץ מברכת שהחיינו שכבר בירך בלילה ואינו חוזר לברך ביום. וכשמסיים קריאת המגילה גולל המגילה מסופה לתחלתה ומברך ברכה אחרונה. ויאמר: ארור המן ברוך מרדכי וכו׳ ג׳ פעמים, ואחר כך יאמר ואתה קדוש וכו׳. ואומרים קדיש תתקבל, ומחזירים הספר תורה למקומו. ומדלגים תפלה לדוד, שאין לומר וביום צרתי אקראך ביום פורים. ואחר כך אומרים בית יעקב, ושיר המעלות לולי ה׳ שהיה לנו בקום עלינו אדם, שנדרש על המן.** [ע׳ סנהדרין (צא.) בקום עלינו אדם ולא פלך. ובברכות (סב:) על הפסוק ואתן אדם תחתיך, אל תקרי אדם, אלא אדום. וכתבו הספרשים, שאם הגזרה באה ע״י פלך, בטל תתבטל, כי לב פלך ביד ה׳, ואל כל אשר יחפוץ יעשו, וכיוצ״ב יתברך להשות לבבו לבטל הגזרה, אבל כשהגזרה היא ביד אדם הדיוט, שהוא בחיר, קשה מאד לבטל הגזרה, כי אם בתשובה שלימה וזכות גדולה, כמו ע״י מרדכי בשעתו, וזכות תעניתו של בית רבן אשר חסו בצלו ביומים ההם, ותעניתה של רחם בת מרת הרחמנים). **ואומר היום כך וכך בשבת קודש, ולא יסיים: ״השיר שהיו הלויים אומרים על הדוכן״ כמו שאומר בכל יום.** וכ״כ בשו״ת חקרי לב (מהדו״ת ס״ס לב), ובספר שית שתין למהרי״א מגן. **ואחר מזמור שיר של יום יאמר למנצח על אילת השחר. ואחר כך קדיש יהא שלמא. קדה אל ה׳ וכו׳, ואחר כך יאמר קדיש על ישראל, ועלינו לשבח.** ילקו״י מועדים שנה שנו. חזון עובדיה מועדים עמ׳ קח.

ח **כשאומר ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ״ויקר״, ימשמש בתפלין של יד ושל ראש וינשקם.** [ע׳ מגילה (טז:) ויקר אלו תפלין. ובפרש״י שם. וכן מבואר במועד לכל חי (סי׳ לא אות פח).]. **וכשמגיע למה שאומרים ״אגרת הפורים הזאת״ ינענע המגילה.** [מג״א (סי׳ תרצ אות יז). א״ר (שם סק״י)]. **והנוהגים בכל יום להחליף תפלין של רש״י בתפלין של ר״ת לפני אשרי יושבי ביתך, גם בפורים ינהגו כן ויקראו המגילה בתפלין דר״ת. ובתיבת ״ויקר״ ינשקו התפלין דר״ת.** [כ״כ במשמרת שלום (סי׳ נ אות ד) שכן נהגו לקרות את המגילה ביום בתפלין של ר״ת, ותן טעם ע״פ הסוד. ילקו״י מועדים. חזו״ע פורים עמ׳ קח].

ט אם יש מילה, יש אומרים שמקדימים המילה לקריאת המגילה. [רמ״א בהגה (ס״ס תרצג). מועד לכל חי (סי׳ לא אות נט). דכתיב ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר, ודרשינן (במגילה טז:) אורה זו תורה, וששון זו מילה. וכתב המחה״ש, שמכיון שנסמכה מילה לתורה, יש לנו להסמיך המילה מיד אחר קריאת התורה, קודם קריאת המגילה]. **ויש חולקים וסוברים שמניחים המילה לאחר כל סדר התפלה כמו בכל יום, וכן המנהג כסברא אחרונה.** [שו״ת תרומת הדשן (סי׳ רסו). לקט יושר (עמוד קנו). מרן הב״י בבדק הבית (יו״ד ס״ס רסב). שו״ת הרדב״ז (סי׳ רנא). ומשום דקריאת המגילה קבוע לה זמן, וחשיבא תדיר לגבי מילה. ועוד דאיכא פרסומי ניסא במגילה. ועוד שהיא מצוה דרבים, וראוי להקדימה. והרי אין לך דבר שאינו נדחה מפני מגילה זולת מת מצוה. ע״ש. וכ״כ בשו״ת זרע אמת, שמגילה קודמת לכל המצות. וכ״כ הפר״ח, הגר״א, שלחן גבוה, יוסף אומץ יוסף, בית יהודה עייאש, בית דינו של שלמה, שו״ת ויקרא אברהם. ואע״פ שבדברי יעקב (סי׳ מב) כתב לקיים דברי הרמ״א. וגם החיד״א בלדוד אמת (סי׳ כו אות ד) כתב, שאם יש מילה, יש להקדים המילה לפני המגילה. מ״מ בזמנינו שעושים המילה אחר צאת הקהל מביהכ״נ, יש לקרוא המגילה בביהכ״נ קודם המילה. וכדעת מרן ורוב האחרונים. ילקו״י מועדים עמ׳ שיז. חזו״ע פורים עמ׳ קט]

סימן תרצג – פורים שחל במוצאי שבת

א אין להביא המגילה לבית הכנסת בעיצומו של יום השבת לצורך קריאתה בלילה, שהרי הוא כמכין משבת לחול. [מור וקציעה (סי׳ תרצג). ובעיקר הטלטול של המגילה ביום שבת (אפילו בביתו) הפרי חדש (סי׳ תרפח ס״ו) אוסר לטלטל המגילה בשבת. אך המטה יהודה (דנ״ג ע״ד) כתב דהיינו דוקא בפורים שחל בשבת, שגזרו שלא יקרא המגילה שמא יעבירנה ד׳ אמות ברה״ר (מגילה ד:). אבל בשבת שאינו פורים מותר לטלטלה. ושכ״פ השכנה״ג להתיר טלטול המגילה בשבת. וכ״כ בשו״ת חתם סופר (חאו״ח סי׳ קצה) בדעת הפר״ח. וכן העלה בשו״ת עדות ביהוסף בן סאמון (סי׳ א) ודחה ד׳ הפר״ח (לפי מה שהבין בכוונתו שאוסר בכל שבתות דעלמא). ע״ש. וכ״פ בקיצור ש״ע (סי׳ קמא סי״ז) להתיר כאמור, ורק אסר להביאה בשבת לצורך הלילה, משום מכין משבת לחול]. **ובמקום הצורך מותר להביאה** (במקום שיש עירוב) אחר שקיעת החמה של יום שבת. **ואם אפשר יעשה זאת על ידי קטן.** [יפה ללב ח״ב (ר״ס תרנג). ועי׳ פמ״ג (משז״ר ר״ס תקנ) שמשמע שגם בבה״ש יש להחמיר משום הכנה. אך מ״מ במקום צורך מצוה כה״ג יש מקום להקל. ועי׳ בהגה (ס״ס תרסז) ובאחרונים. ועי׳ בשו״ת שואל ומשיב תניינא (ח״ב סי׳ י). ובשו״ת ירך יעקב (סי׳ ח). ובילקו״י שבת (כרך ב׳ סי׳ שז). ילקו״י מועדים (עמ׳ שטו). חזו״ע פורים (עמ׳ קו). הליכות עולם ח״ג (עמ׳ קצה).]

ב אם חל פורים במוצאי שבת, גם הנשים חייבות בברכת מאורי האש. [ילקוט יוסף מועדים עמוד שב. על פי המבואר בשו״ת יביע אומר חלק ד׳ חלק אורח חיים סימן כד סק״ז]

ג כשחל פורים (של ערי פרזות) **במוצאי שבת, יאמרו אחר העמידה חצי קדיש, שובה ה׳ עד מתי, ויהי נועם וכו׳, יושב בסתר וכו׳, עד ואתה קדוש.** [כן כתבו הארחות חיים (בסדר תפלת פורים אות לא), והכל בו (סי׳ מה), ועוד]. **ואחר כך יקראו המגילה. ונכון לברך לפני מקרא מגילה בורא מאורי האש, כדי שלא יהנו מהנר במוצאי שבת קודם שיברכו עליו. וכן פשט המנהג להקדים קריאת המגילה לפני ההבדלה. ובהבדלה שבסוף התפלה ישמיטו בורא מאורי האש.** [כ״כ הכל בו (ס״ס נא) וז״ל: פורים שחל במוצ״ש, שקוראים המגילה לאור הנר, מברך בורא מאורי האש מקודם, ויש חולקים וכו׳. והובא בשתיקה בב״י. וכ״ה הר״א אבי״ד, והדר״א, ומהריק״ש, דאסור לקרוא בספר קודם ברכת בורא מאורי האש. ונעמא דמסתבר הוא שלא יהנה מהאור בלא ברכה. ולדעת מרן עכ״פ אין שום איסור אם יקרים לברך בורא מאורי האש קודם המגילה, לכן כן ראוי להורות. ילקו״י מועדים עמ׳ שיד. יחוה דעת ח״א סי׳ עה. יביע אומר ח״ד חאו״ח סי׳ כד, וח״ט חאו״ח סי׳ עט אות כד. חזו״ע פורים עמ׳ סז]. וכשחוזר האיש להבדיל בביתו להוציא את הנשים ידי חובת ההבדלה, נכון שהנשים יברכו בעצמן ברכת מאורי האש. ואם אינן יודעות רשאי האיש לחזור ולברך ברכת בורא מאורי האש כדי להוציאן ידי חובה. [שם].

ד אם לא בירכו ״בורא מאורי האש״ קודם המגילה, ונזכרו באמצע, יפסיק השליח צבור בין הפרקים או בין פרשה לפרשה ויברך בורא מאורי האש, ואחר כך ימשיך קריאת המגילה. [מועד לכל חי (סי׳ לא אות עח). וע׳ בכה״ח (סי׳ תרצג ס״ק יב). ואף שבשו״ת בית יהודה (ח״א דף קז) כתב, שאין לש״צ להפסיק לברכה זו באמצע קריאת המגילה, אלא אחד מן הקהל יעמוד ויברך. עמש״כ לדחותו בשו״ת חזון עובדיה (ח״א סי׳ טז בהערה עמוד רלז]. ואם לא עשה כן יברך בורא מאורי האש בהבדלה כמו בכל מוצאי שבת. [שו״ת רב פעלים ח״ב חאו״ח ס״ס יד. ילקו״י מועדים עמ׳ שטו. שו״ת חזון עובדיה ח״א עמ׳ עז]. ויש מי שכתב שאם חל פורים במוצ״ש יאמרו ההבדלה על הכוס כולה קודם קריאת המגילה, [נוה שלום חזן בדיני פורים ס״ב]. אולם המנהג לומר ההבדלה על הכוס אחר קריאת המגילה. [כמ״ש הכל בו (ס״ס מה). משום דכל לאפוקי יומא מאחרינן, וכדעת מרן והרמ״א, שיש לקרוא המגילה תחלה, ואח״כ להבדיל על הכוס. אלא שמברכים על הנר קודם המגילה, כמ״ש הארחות חיים בשם הר״י מפריש. יבי״א ח״ט סי׳ פח אות כ].

סימן תרצד – דיני מתנות לאביונים

א מצוה לתת מתנות לאביונים ביום הפורים, דהינו מתנה אחת לכל אביון, שבסך הכל חייב לכל הפחות שתי מתנות לשני אביונים. [מגילה (ז.), שתי מתנות לשני בני אדם. וכ״כ הרמב״ם (פ״ב מהלכות מגילה). וכ״כ הטוש״ע (סי׳ תרצד ס״א). וע׳ במועדי ה׳ דקל״ב:]. **ויוצאים ידי חובה בין בנתינת מעות, בין בתבשיל, או דבר-מאכל אחר.**[רמב״ם (שם הט״ז). וע״ע בשמחת יהודה נג׳אר (דר״א ע״ג). ובכסא רחמים פכ״א ממסכת סופרים ס״ד]. **אבל לא בכלים ובבגדים וסדינים.** [ואף שהחלק״ט ח״ב (סי׳ קסנ) כתב דשפיר דמי, מ״מ לא ק״ל כדי הלק״ט. וכ״פ האור שמח (פ״ב הט״ז). וע׳ בחזו״ע פורים עמ׳ רסז]. **ומן הדין די בנתינת פרוטה אחת לכל אביון.** [כ״ה בחרשב״א (מגילה ז׳). וע״ע בשו״ת רש״ל (סי׳ רצג), וכן בשבולי הלקט (סי׳ רכ) בשם רש״י, שכתב, שאין קצבה במצות פורים, שכל מה שירצה האיש ליתן יתן. ספני שהוא צדקה, וצדקה כל אחד ניתן לפי עינו השובה, וסיים השה״ל, ״ומכחו משמע שאין לחלק לעניים בפורים מעות וסיני מאכל ומשתה״. וכ״כ בספר מאורי אור (נקכ״ט), דמני בנתינת פרוטה אחת. וכ״כ בית עובד, שערי תשובה, אשל אברהם מבוטשאטש, בתי נפשות, פקודת אלעזר, ומשנ״ב. ואמנם המהרש״א בח״א (מגילה ז׳) כתב, דנתינה מעלי״תא בעינן. וכ״פ בשו״ת זרע יעקב (סי׳ יא) דבעינן כשיעור ג׳ ביצים נפת. והמתחסד עם קנו יעשה כדי חורש יעקב וסיעתו, לכל הפחות, עם ב׳ עניים. ולשאר יתן כבתחת ירון). ובזמן הזה אגרה אחת תשובה כמו פרוטה, שהיא המטבע הפחות ביותר שיוצא בהוצאה. וכיום פרוטה היא מטבע של חמש אגורות. וירא שמים יחמיר ויתן בעין יפה ובסבר פנים יפות, כשיעור שורי סעודה אחת של לחם ולפתן. ויהיה שכרו אתו ופעולתו לפניו. [ילקו״י פורים, עט שלח, חזון שבויה מרים עמוד קמז]

ב הנותן לעני פת בפורים, מקיים מצות מתנות לאביונים, גם להסוברים דפת אינה בכלל מנה לענין משלוח מנות. [ע׳ במסכת סופרים (פרק כא ה״ד): ״יצריך לספק מים ומזון לעניים, משום ומתנות לאביונים, ויש שמספקים להם לחם ויין, ויש שמספקים להם לחם ודגים, ולא יפחות משתי מתנות אפילו חטים ופולים״. ע״כ. וצ״ע שהרי לגבי מתנות לאביונים אמרינן במגילה (ז.) כי די מתנה אחת לכל אביון, אלא שצריך לתת לשני עניים].

ג הנותן שתי מתנות לאיש ואשתו אביונים יצא ידי חובתו. [כן מוכח במהרש״א בח״א (מגילה ז.). ובשו״ת בית אב, ובשו״ת בנין עולם, ובספר ניר לדוד, ובשו״ת חמדת משה. ודלא כערוה״ש. וע׳ בילקו״י וחזו״ע שם]. **והוא הדין אם נתן לאב ולבנו הסמוך על שלחנו שהם אביונים, יצא.** [כ״מ במהרש״א שם]. ואם באו לפניו שני עניים, ונתן לעני אחד מטבע גדול כשיעור שתי מתנות, שמחציתו יהיה בשבילו, ומחציתו לעני חבירו, יצא. [ואע״פ שבתורה לשמה (סי׳ קצ) כתב, דלא אריך למעבד הכי, לקיים שתי המצות בבת אחת במטבע אחד, שאין עושים מצות חבילות חבילות. ע״כ. מ״מ אין זה מחוור, שהכל מצוה אחת היא לתת מתנות לאביונים. וכמו שאמרו כה״ר בספחים (קב:) קידושא ואבדלתא חדא היא, ואין בהם משום מצות חבילות חבילות, כשאומרם על כוס אחד. ע״ש.

ויש לדחות. ועוד שכיון שנותן הכל בבת אחת ובפעולה אחת, לא שייך בזה מצות חבילות חבילות). אבל הנותן שתי מתנות לאביון אחד לא יצא ידי חובה. אפילו בזה אחר זה. וצריך לתת לעוד אביון. (לאפוקי משו"ת הלק"ט ח"ב (סימן לט), שכתב, שכשם שבמתנות כהונה אפי' נתן לכמה כהנים יצא, אף לגבי מתנות לאביונים אם נתן שיעור שתי מתנות לאביון אחד יצא. אלא דלכתחלה לא יהיה כההיא (דעירובין סה.) לשנר כל מתנותיו לכתן אחד. ע"ש. ואין דבריהו עולה יפה, דהכא קפיד קרא שיתן לשני אביונים, ולא די לאביון אחד. וכ"ש לפי מה שפסק כרן בי"ד (סי' סא ס"ק); שלא יחלק מתנות הכהונה לכהנים הרבה, שצריך לתת לכל אחד דבר חשוב כדי שיעור נתינה וכו').

ד מתנה על מנת להחזיר לא מהני לצאת בזה ידי חובת מתנות לאביונים. [כ"כ הפמ"ג (מש"ז סי' תרצד סק"א). וכן כתבו: מרן החיד"א ביוסף אומץ (סי' פב אות ה). ובעל חות יאיר במקור חיים, ובעקרי הד"ט, ובשערי תשובה, ובילקוט הגרשוני, ואף שבשו"ת שאילת יעקב (סי' נט) הניח דברי הפמ"ג בצע"ג, דהא בקידושין (ו:) אמרינן דבכלהו מתנה על מנת להחזיר הוי מתנה חרץ מקידושין. ולא קאמר חרץ ממשלוח מנות ג"כ. לק"מ. ועי' בחזו"ע פורים עמ' קלג].

ה יוצאים ידי חובה בנתינה לקטן אביון. [ע' באגורה באהלך (ד"כ ע"ג) שכתב, דלא מהני מצות מתנות לאביונים לקטן, משום שאביון הוא התאב לכל דבר, וקטן שאין לו דעת להיות תאב, לא מהני. ע"ש. ולפע"ד אינו מחוור, שעיקר המטרה לשמח לב העניים, ובכלל זה היתומים, שהם בדרך כלל קטנים. הילכך מהני לתת מתנות לקטן, ויוצאים בזה י"ח. ורק במשלוח מנות לקטן לא מהני משום איש לרעהו, איש למעט קטן, ורעהו נמי גדול כמוהו משמע, ולא לקטן. ע"ש].

ו אין מדקדקים במעות פורים אלא כל אדם מישראל הפושט ידו ליטול נותנים לו. [סי' תרצד ס"ג. שעה"כ (דק"ט ע"ד). נגיד ומצוה (דכ"ד). ועוד. והנה הטור סיים על זה, "אחד ישראל ואחד גוי", ומרן הב"י כתב, שכ"כ הנימוקי יוסף פרק האומנין, בשם הרמב"ן, והוסיף, אך בהגמ"י (הל' מגילה סוף פ"ב) כתב בשם תלמידו של רש"י, ראיתי בני אדם שנוהגים לחלק מתנות בפורים גם לעבדים ולשפחות גוים הנמצאים בבתי ישראל, והוקשה הדבר מאד בעיני רבינו (רש"י), שנמצא זה גורל לעניים. וטוב מזה לזרקם בים, מפני שמראה שמצות מתנות היום היא אף לגוים, ובעיר שלא הורגלו לכך, אסור להרגילם. וסיים מרן, שאפשר שגם רבינו הטור במקום שנהגו קאמר. ע"כ. ובמחזור ויטרי (עמ' ריא) הוסיף בדברי רש"י: שעל אלו נאמר (הושע ב י), וכסף הרביתי לה וזהב עשו לבעל. משל לאדם שהיה מקבל אורחים מישראל בשמחה, ובאו אורחים מאומות העולם, וגם כן קיבלם בשמחה, איבד את הראשונות, שזה שוטה שדרכו בכך, אף זה הנותן מתנות גם לגוים, איבד זכות המתנות שנתן לישראל העניים, שנראה שאינו עושה לשם שמים. והפורש מעשות זאת יזכה בנועם ה' לחזות. עכת"ד]. **ומוטב לאדם להרבות כמיטב יכלתו במתנות לאביונים מלהרבות בסעודתו ובמשלוח מנות לרעיו, שאין שמחה גדולה ומפוארה אלא במשמח לב עניים ויתומים ואלמנות. שהמשמח לב האומללים האלו דומה לשכינה, שנאמר** (ישעיה נז טו), **להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים.** [ילקו"י מועדים עמוד שלח. חזו"ע פורים עמוד קסז]

ז אפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב במתנות לאביונים. [ב"ח, שיורי כנה"ג, וט"ז. והפר"ח חולק על זה, וכתב, שאין לזה טעם, אלא מסתברא ודאי שפטור. אך בספר מטה יהודה, דחה דבריו, והעלה, שדין מתנות לאביונים כשאר מצות צדקה, דקי"ל שאפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב ליתן צדקה]. **ועני שנתן פרוטה לחבירו לקיים מצות מתנות לאביונים, וחזר חבירו העני ונתן לו פרוטה, שניהם קיימו מצות מתנות לאביונים.** [כ"כ הפמ"ג (סי' תרצד מש"ז סק"א). ומטה יהודה שם. ילקו"י וחזו"ע שם].

ח עני שקיבל מתנות לאביונים, יכול לעשות בכסף כל מה שרוצה, ואף לקנות בזה ספרי לימוד וכדומה. ואינו חייב דוקא להשתמש בכסף שקיבל מגבאי הצדקה לצורך סעודת פורים. [ילקוט יוסף מועדים עמוד שלט. חזון עובדיה על פורים עמוד קעב]

ט אין הגבאים יכולים לשנות מעות פורים לצדקה אחרת. [ב"מ עח.].

י במקום שאין עניים מצויים, יכול לעכב את המעות פורים שלו אצלו, ונותנם במקום שירצה. [מרדכי פ"ק דמגילה, שלחן ערוך סימן תרצד סעיף ד'].

יא מצות מתנות לאביונים ביום ולא בלילה. (כה"ח סי' תרצה אות נ מהאחרונים). **ויעשנה אחר קריאת המגילה.** (וכמו שאמרו במגילה ד: שעניינים נשואות למקרא מגילה. וכ"כ בשער הכוונות דף קט).

יב מתנות לאביונים אין ליטול אותם ממעות מעשר שאדם מפריש בכל חודש, שכל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין (מנחות פב.). [כ"כ בשו"ת מהרי"ל (סי' נו). והאליה רבה בשם השל"ה, ובספר עושה שלום, וכיו"ב כתב הרמ"א בהגה ביו"ד (סי' רמט ס"א), שאין לאדם לעשות ממעשר שלו מצוה שהוא חייב בה, אלא יתנו לעניים]. ורק אם אמר בפירוש בעת שהתחיל להפריש מעות מעשר "בלי נדר", והשעה דחוקה לו, רשאי לתת ממעות מעשר למתנות לאביונים. ומכל מקום מי שקיים מצות מתנות לאביונים כדת לשני עניים, וברצונו להוסיף לתת בפורים לעניים אחרים, רשאי לתת להם מכסף מעשר. וכן אם רוצה להוסיף על השיעור שהוא חייב לתת לאביונים, ולתת להם מתנה חשובה לשני העניים, רשאי לתת ההוספה מכסף מעשר. [ע' יחוה דעת ח"א סי' פז, וח"ג סי' ערן].

יג מי שנדר לתת לעניים שתי פרוטות בכל יום, ובפורים דחוקה לו השעה לתת בכפלים, ורוצה לפטור עצמו באותן שתי פרוטות ממתנות לאביונים, פטור ממתנות לאביונים בשתי פרוטות שנותן בעבור נדרו. ובודאי דלא סתרי אהדדי. [בספר אהלי יצחק בונאן (דף קעד.) הביא משם מהר"י עייאש, שאין לפוטרו, אך הוא דן לפוטרו ממ"ש מרן (סי' תקסח סעיף יא), הנודר לצום כמה ימים רצופים ואירע בהם תעניות חובה, עולים לו. (תשו' מהרי"ל). ע"ש. וראה בחזון עובדיה פורים עמוד קע].

יד מי שמחל את חובו לאביון, אינו יוצא ידי חובת מתנות לאביונים, כיון שעתה לא קיבל מידו כלום. וכדין המקדש במלוה שאינה מקודשת. ואפילו היתה עליו מלוה בשטר, ומחל המלוה את חובו לעני, והחזיר לו השטר, אף על פי כן אינו יוצא ידי חובת מתנות לאביונים. [לכאורה היה הדבר תלוי במחלוקת הראשונים, שלדעת התוס' קידושין (יט.) המחילה לא הויא הקנאה, אלא כסילוק שעבוד. וכ"כ הרשב"א, מחילת חוב לא מהני במקום מצות מתנות לאביונים. אבל לדעת הריטב"א (קידושין טז.) דמחילה הויא הקנאה, י"ל שאף כאן הוי כהקנה לו את חובו, ויוצא י"ח מתנות לאביונים. אולם יש לדחות שאפילו למ"ד דמחילה הוי הקנאה, כיון שסוף סוף לא קיבל העני לידו כלום לשמחת הפורים, אינו יוצא בזה י"ח מתנות לאביונים]. **ואפילו אמר לעני, בהנאת מחילת חובו יהי לו במקום מתנות לאביונים, שבקידושין מועיל,** [ע' באה"ע סי' כח ס"י], מכל מקום כיון שעיקר מצות מתנות לאביונים היא כדי שיהיה לו במה שישמח בפורים, לא מהני הנאת מחילת מלוה. [כ"כ בשו"ת תשורת שי שם]. ואם הגיע זמן פרעון חובו, ונגש העני אצל המלוה, ומעותיו בידו, לפרוע חובו, ואמר לו המלוה חובי מחול לך, אפוכי מטרחא למה לי, הרי הם כאילו ניתנו למלוה, וחזר ונתנם ללוה העני, ושפיר יוצא בזה ידי חובת מתנות לאביונים. [ככי"כ כתב בספר בתי מנפיות (סי' תרצו), וע' בחזו"ע פורים עמ' קעא]

טו הנותן המחאה (צ"ק) **לאביון יוצא ידי חובת מתנות לאביונים. ולא מבעיא אם הבנק פתוח ויכול להוציאו מיד, אלא אפילו הבנק סגור בו ביום, כיון שהצ"ק נמצא ברשותו, ואפשר לקנות בו מצרכים אצל מכירו, נקרא נתינת מעות ויוצא בו ידי חובה.** [ע' בשו"ת משנה הלכות ח"ו סי' קכב. ובחזו"ע פורים סוף עמוד קעא].

טז הנותן מעות לגבאי צדקה, שהוא מחלקם לעניים בו ביום, יוצא ידי חובת מתנות לאביונים. ואף על פי שאין העני יודע ממי באו לו המעות האלה, מכל מקום הנותן יצא ידי חובת מצות מתנות לאביונים. [הנה הגר״י ענגיל בגליוני הש״ס (שבת י:) כתב, שכיון שכתוב בלשון ״מתנות״ צריך להודיעו, ואם לא יודע ממי קיבל לא מהני. ע״ש. אך אינו מוכרח. וכן העלה בשו״ת קנין תורה ח״ג (סי׳ קב אות ד) שאדרבה כיון שמעלה גדולה במתן בסתר יוצא גם בלי ידיעה. וכן העלה בשו״ת בית אבי ח״ד (סי׳ מ). וע״ע בחזו״ע קעב].

יז מתנות לאביונים שניתנו לעני בפורים, ורוצה העני לקנות בהם מלבושים ונעלים לו ולבני ביתו, או שאר צרכי ביתו, רשאי לעשות כן, אף על פי שניתנו לו לצורך סעודת פורים, מכל מקום רשאי לשנותם לכל מה שירצה. [הנה הטור (סי׳ תרצד) כתב, מעות מתנות לאביונים שנגבו לחלקם לעניים בפורים, אין העני רשאי להוציאן לדבר אחר, אלא לסעודת פורים. ומרן הב״י תמה על הטור, שהרי הרי״ף ב״מ (מח:) והרא״ש (ב״מ פ״ו סי׳ ט) כתבו דליתא להך ברייתא, אלא הלכה כרשב״ג שמיקל. וכ״ד הרמב״ם (פ״ב מהל׳ מגילה הט״ז). ופסק בש״ע (סי׳ תרצד ס״ב), אין הגבאים רשאים לשנות מעות פורים לצדקה אחרת, אבל העני יכול לעשות בהן כל מה שירצה. וכתב בשיורי כנה״ג (הגב״י סק״ג) שכן המנהג להקל. וע׳ בילקו״י מועדים, ובחזו״ע עמוד קעב].

סימן תרצה – דיני סעודת פורים

א נכון ללמוד תורה שעה אחת קודם הסעודה, או בתוך הסעודה. ומה טוב ללמוד ההלכות הראשונות של פסח עם סעודת הפורים, לסמוך גאולה לגאולה. [נאמר באסתר (ח טז), ליהודים היתה אורה ושמחה, ואמרו במגילה (טז:), אורה זו תורה. וכן אמרו (שבת פח.), הדור קבלוה בימי אחשורוש, שנאמר קיימו וקבלו היהודים, קיימו מה שקבלו כבר. והואיל והכל טרודים בסעודת פורים ובשאר המצות של היום, יש ללמוד תורה שהיא קיום העולם, שאם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי (נדרים לב.). וכ״כ הרמ״א בהגה (סי׳ תרצה ס״ב). והנה התוס׳ בכורות (נז:) ד״ה בפרוס הפסח, כתבו, ומיום הפורים מתחילים לדרוש בהל׳ הפסח, כדמוכח בפ״ק דר״ה (ז.). ע״ש. וכ״כ בתוס׳ הרא״ש (מגילה לב.). וכ״כ החק יעקב, והגר״א, ובברכי יוסף, ודלא כהפר״ח. והביא ג״כ מ״ש מהר״א אזולאי בספר חסד לאברהם (מעין ב עין הקורא נהר נז), שאחר צאת ישראל ממצרים ויצאו ממ״ט שערי טומאה, חשב הקב״ה מחשבות לבל ידח ממנו נדח, ויצוה לישראל שבכל שנה יעשו ימי הפסח בהשבתת חמץ ובאכילת מצה וכו׳. ובכל שנה ושנה ל׳ יום קודם פסח, הקב״ה ברוב חסדיו, מתחיל להוציא נפשות פושעי ישראל מהיכלי הטומאה מעט מעט שיעור אחד משלשים, בכל לילה, באופן שבליל י״ד כל פושעי ישראל עומדים בפתח היכל החיצון, ובליל פסח כולם טהורים ובני חורין. ע״כ. נמצא ששלשים יום נמנים החל מיום הפורים עצמו, כדמוכח בתוס׳ בכורות (נז:). ע״כ. ועכ״פ בירושלים שיום הפורים בט״ו באדר, בודאי שיום ט״ו הוא מכלל ל׳ יום אלה. וראה בילקו״י מועדים עמוד שמא. ובחזו״ע פורים עמוד קפא]

ב נכון להרבות בשירות ותשבחות להשי״ת. טוב להודות לה׳ ולזמר לשמו כי נעים, על כל הטוב אשר גמלנו (שבולי הלקט סי׳ רא). ומצוה לשמח הקטנים במיני מתיקה ומעדנים.

ג כשיערוך השלחן לסעודת פורים אין צריך להשאיר מקום פנוי בשלחן זכר לחורבן בהמ״ק. [כ״כ במור וקציעה (ס״ס תרצה), שאע״פ שהעורך שלחן לסעודה מחסר ממנו מעט, לזכור חורבן ירושלים, וכמ״ש בש״ע (סי׳ תקס ס״א), מ״מ בפורים א״צ להזהר לעשות זכר לאבילות ירושלים, כיון דקי״ל חייב אניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברך מרדכי. וכ״כ ביוסף לקח, הובא בענף יוסף על העין יעקב (סי׳ כו) וכן משמע במאירי מגילה ז:].

ד מצוה להרבות בסעודת פורים. ויוצאים ידי חובה בסעודה אחת. ומן הדין אין סעודת פורים צריכה פת, אולם נכון לחוש לכתחלה לדעת הפוסקים הסוברים שצריכה פת. [ע׳ ברכי יוסף (ר״ס תרצה), בשם קדוש אחד בתשובה, שאם עשה סעודת פורים בלא לחם יצא. וכ״ה במג״א (סק״ט), ובא״ר. אבל במור וקציעה כתב דצריך פת, שכיון שנאמר ימי משתה ושמחה, בעינן סעודה קבועה, ולא סגי בלא פת. וכל משתה לא נקרא אלא על שם הלחם, וכל מקום שאמרו סעודה אינה אלא בפת. ואין קביעות סעודה אלא בפת גמור. וכן מבואר במאירי (ביצה טו:), שיום פורים צריך קביעות סעודה משום שמחה יתרה שבו. וכן מוכח בראבי״ה. אך מדברי כמה ראשונים מבואר דמה שצריך פת לסעודת שבת ויו״ט אינו משום שמחה, אלא משום ענג, ומכיון דפורים שאין בו ענג א״צ פת. ומ״מ נכון לחוש לכתחלה להסוברים שצריכה פת, ותע״ב. וראה בילקו״י עמוד שמ. וביחוה דעת ח״א סי׳ פט, ובחזו״ע פורים עמ׳ ק׳]

ה וכיצד חובת סעודה זו? שיאכל בשר ויתקן סעודה נאה כפי אשר תשיג ידו. ויש להדר אחר בשר בהמה חלק (גלאט), שיש אומרים שאין יוצאים ידי חובה בבשר עוף ודגים שאין שמחה אלא בבשר בהמה. ואם קשה לו בבשר בהמה, יאכל בשר עוף. [ע׳ חגיגה (ח.), שאין שמחה אלא בבשר בהמה. וכ״כ היעב״ץ, והחתם סופר, ומהר״י נג׳אר, וכן מוכח בספר לקט יושר, וכ״כ בשו״ת דבר משה אמרילי״ו, ובשו״ת יחוה דעת ח״ו (סי׳ לג) בהערה. ע״ש. ובילקו״י מועדים עמ׳ שכז].

ו מזכירין ״ועל הנסים״ בברכת המזון, הן בסעודה שאוכלים בליל פורים, והן בסעודות היום. ומכל מקום אם טעה ולא אמר ״ועל הנסים״ בברכת המזון, ולא נזכר עד שאמר ״ברוך אתה ה׳״ (כדי לחתום על הארץ ועל המזון), כיון שאמר ״השם״ אין מחזירים אותו, ואפילו לא עשה אלא סעודה אחת במשך כל יום הפורים. [אליה רבה (סי׳ תרצה סק״ז). ודלא כתשובת הרש״ל (סי׳ מח), וסיעתו, שהצריכוהו לחזור ע״ז. ובאמת שמבואר להדיא בהרמב״ם (פ״ב מהל׳ ברכות) ובטור (סי׳ קפז) והרמ״א שם (ס״ד), שאינו חוזר. וכן העיר לנכון בכסא אליהו שם. ובשלחנו של אברהם]. **ובאמצע הרחמן יאמר: הרחמן הוא יעשה עמנו נסים ונפלאות כשם שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה בימי מרדכי ואסתר וכו׳, עד ועשית עמהם נסים ונפלאות ונודה לשמך הגדול סלה.** [כן כתב מרן הב״י (ס״ס קפז) בשם כל בו. וכ״ה בפרישה שם. וכתב הגרי״ח בשו״ת רב פעלים ח״ב (תאו״ח סי׳ ס) שכן המנהג פשוט לאומרו בהרחמן. ע״ש. ודלא כמ״ש בשו״ת התעוררות תשובה ח״א (ס״ס סו) דבפורים אין לכלול על הנסים בהרחמן כששכח לאומרו. ילקו״י מועדים עמוד שם. חזון עובדיה פורים עמ׳ קפב].

ז בעל הנסים שבתפלה ובברכת המזון, צריך לסיים: ועשית עמהם ״נסים ונפלאות״ בלשון רבים, ולא ״נס ופלא״. [מועד לכל חי (סי׳ לא אות קז). יפה ללב ח״ב (סי׳ תרפב סק״ג). שכשם שבחנוכה היו נס ההצלה ונס של פך השמן, כך בפורים שתים זו שמענו, נס ההצלה, ונס הרמת קרן ישראל וגדולת מרדכי. (ע׳ ט״ז סי׳ תרצה סק״א, וכה״ח סי׳ תרפב סק״א בד״ה ועשית). וע״ע בשו״ת יביע אומר חלק ח (תאו״ח סי׳ יא אות כא). ע״ש].

ח אף הנשים חייבות בסעודת פורים, אך ישתו רק מעט יין. [שו״ת היכלי שן תליתאה סי׳ ז-ח].

ט **אשה שחל ליל טבילתה במוצאי פורים, מותר לה לאכול בשר בפורים, ותנקר היטב בין שיניה קודם טבילתה.** [בשו״ת דבר משה (סי׳ מז) כתב, שלא תאכל בשר אלא מרק בשר, [וגם בשומן בשר המנהג להקל. מקור חיים סי׳ קצח], שעיקר שמחת האשה בבגדי צבעונין ובתכשיטין, ושכן הורה בית דוד. ע״ש. וכן כתבו עוד אחרונים. אולם בשו״ת יד הלוי (חיו״ד סי׳ צ) כתב, דלכאורה לפמ״ש הט״ז (סי׳ קצח ס״ק כה), שבשבת ויו״ט המנהג שאוכלות בשר, רק שתזהר לנקר בין שיניה היטב, יש להתיר גם בפורים, שהרי מה שנהגו שלא לאכול בשר ביום הטבילה, הוא רק מנהג בעלמא להחמיר, והרי סעודת פורים היא מדינא, שמשתה ושמחה קבלו עלייהו. וכן הדפסתי בספרי אמירה לבית יעקב, להקל. אך שוב ראיתי בעקרי הד״ט (חאו״ח סי׳ לו), שכתב בשם שו״ת סמא דחיי, [טעותא היא, וצ״ל דבר משה סי׳ מז], שאסורה לאכול בשר בפורים. ומסופקני אם צריך אני לפרסם שאני חוזר בי מן ההיתר שכתבתי. ומהר״ר ליב רובין הסכים עמי להתיר לאכול בשר בפורים ביום טבילה. ושלא לחזור מן הפסק שכתבתי בספר אמירה לבית יעקב. עכת״ד. וכן עיקר להקל בפורים אף לכתחלה. וקודם הטבילה תזהר לנקר היטב בין השיניים, וראה בהליכות עולם ח״ה עמ׳ קפא].

י **הנשבע להתענות בפורים אין כח במצות פורים לדחות שבועה בשם שמים, וצריך להתענות, אם לא מצא היתר לשבועתו. ולרווחא דמילתא יעשה הסעודה בלילה.** [כ״כ הב״י (סי׳ תרצה) בשם הארחות חיים בשם רבינו האי. וכבר כתב מרן בש״ע יו״ד (סי׳ רלט ס״ו), הנשבע על מצוה דרבנן, כגון שלא להדליק נרות חנוכה, או שלא לקרוא המגילה, השבועה חלה עליו, וה״ה לדבר שהוא מדרש חכמים ואינו מפורש בתורה. וכ״ה בש״ע א״ח (סי׳ תקע ס״ג), שהנשבע להתענות בחנוכה ופורים חלה שבועה עליו. וראה בחזון עובדיה פורים עמ׳ קעד].

יא **טוב לעשות סעודת הפורים יחד עם חבריו ובני ביתו בשחרית.** [כ״ה בסידור הרש״ש, שיש לעשותה בשחרית. והביאו בכה״ח (סי׳ תרצה ס״ק כג), ושכ״כ השל״ה. וכ״כ הפמ״ג. וכ״כ במעשה רב (סי׳ רלח), שיכוין לצאת י״ח בסעודת שחרית. וע״ע בשו״ת זכרון יהודה (חאו״ח סי׳ רח). ובספר נתיבי עם. וכתב בסדר היום, שיאסוף את כל בני ביתו לאכול עמו סעודת פורים בשמחה, שאדם יחידי לא יוכל לשמוח כראוי, והביאו האליה רבה (סק״ד). וכ״כ הפמ״ג שם. וע״ע בשבולי הלקט (סי׳ רא) שכתב, חייב אדם לשמוח בפורים וכו׳, ומזמר על השלחן בבית חבריו. ע״ש].

יב **אף האבל על אב ואם בתוך י״ב חודש יכול להשתתף במסיבת סעודת פורים אשר נערכת מחוץ לביתו. ואם יש שם כלי נגינה, ימנע האבל מלהיות שם.** [הנה הכנה״ג א״ח (סי׳ תרסט הגב״י) כתב, שבסעודת חתן תורה בשמחת תורה, יכול גם האבל על אב ואם בתוך י״ב חודש להשתתף עמהם. וכן בסיום מסכת, שהיא סעודת מצוה. ע״ש. שכיון שהסעודה היא לגומרה של תורה, אין לך סעודת מצוה גדולה מזו. ועדיפא מסעודת סיום מסכתא שהתירו האחרונים לאבל להשתתף בה. ומה גם ששמחת חתן תורה שהיא לסיום התורה, היא שמחת כל ישראל, דהאי יומא קא גרים, ואף בפורים דקי״ל לדינא שאין אבלות נוהגת בו, יכול להשתתף בסעודת פורים, ואע״פ שיש מקום לחלק דשאני יום שמחת תורה שהוא יו״ט. מ״מ יש להקל, כיון שיום פורים הוא יום משתה ושמחה. ואע״פ שהסעודה היא חוץ לביתו, מותר, דקי״ל הלכה כדברי המיקל באבל. ומ״מ אם יש שם כלי נגינה, האבל ימנע מלהיות שם].

יג **סעודת פורים שעשאה בליל פורים לא יצא ידי חובתו, דכתיב ״ימי״ משתה ושמחה. ומכל מקום גם בליל פורים ירבה בסעודתו.** [בגמ׳ מגילה ז: סעודת פורים שעשאה בלילה לא יצא. והנה בארחות חיים (הל׳ סעודת פורים אות לה) כתב, יש מפרשים בלילה כעין לילה, בשאין אבוקה כנגדו דרך שמחה. והובא בב״י. וכתב הפר״ח, שאין לפרש שאם אכלה בלילה כשאבוקה נגדו כעין יממא יצא, דהא אמרינן במגילה (ז:), ״ימי משתה ושמחה כתיב״. ובקרא אין לפרש דהיינו כעין יממא, אלא הכוונה שגם ביום פורים לא יאכלנה בבית אפל, בלא אבוקה כנגדו, ואם עשה כן לא יצא. והכי נקטינן. ע״כ. וע׳ במרדכי (מגילה סי׳ תשפז), שהביא בשם ראבי״ה, שצריך לנהוג בפורים כלילי שבת ויומו. דומיא דקריאת המגילה, דכתיב והימים האלה נזכרים ונעשים, ואין היקש למחצה. והמרדכי בשם רבו הקשה ע״ז מהגמ׳ מגילה (ז:). וע׳ בספר האגודה (מגילה שם), שהביא בשם גאונים שכתבו, שיש לנהוג בפורים סעודה, כליל שבת ויומו. וכיו״ב כתב הרמ״א בדרכי משה (סי׳ תרצה אות ב) בשם תשובת מהר״י מברונא, שאף בליל פורים חייבים לשמוח. וראה בילקוט יוסף מועדים עמוד שמ. ובחזון עובדיה פורים עמוד קעח]

יד **חייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. וישתה יין כדי שיהיה שמח ומבושם, וישתכר מעט וירדם בשכרותו.** [כ״כ הרמב״ם (פ״ב מהלכות מגילה הט״ו), וכתב הרב המגיד, שזהו ע״פ הגמרא (מגילה ז:), חייב איניש לבסומי ״בפוריא״ עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, ובמקום אחר אמרו (פסחים קט.), אין שמחה אלא בבשר. ע״כ. וז״ל המאירי (מגילה ז:), חייב אדם להרבות בשמחה בפורים, ובאכילה ובשתיה, עד שלא יחסר דבר מעל שלחנו, ומ״מ אין אנו מצווים לשתות כל כך ולהשתכר, ולהפחית כבודנו מתוך השמחה, כי לא נצטוינו על שמחת הוללות ושטות, אלא בשמחת תענוג שנגיע מתוכה לאהבת השי״ת ולהודות לו ולברך בשמו על הנסים שעשה לנו. ע״כ. וכ״כ בחיי אדם (כלל קנה סי׳ ל), שכיון שכל הנס נעשה ע״י משתה שעשתה אסתר המלכה, ציוו רבותינו לשתות יין יותר מהרגלו, כדי לזכור את הנס הגדול שעשה לנו השי״ת, אולם היודע בעצמו שבשתייתו יזלזל במצוה מן המצות, כגון בברהמ״ז, או שלא יתפלל מנחה, או ערבית, או שינהוג בשחוק וקלות ראש, מוטב שלא ישתה כ״כ, וכל מעשהו יהיו לשם שמים. ע״כ]. **והא דאמרינן חייב איניש לבסומי בפוריא, לא שישתכר, שהרי השכרות איסור גמור הוא, ואיך לך עבירה גדולה מזו, שגורמת לגילוי עריות ולשפיכות דמים, ושאר עבירות זולתן, אלא רק שישתה מעט יותר מלימודו. דהיינו התחלת שכרות. וכל שכן מי שיודע בעצמו שאם ישתכר ביין ובשאר משקים המשכרים יזלזל באיזה מצוה, או ימנע מברכת המזון, וכדומה, או שהוא תלמיד חכם ואם ישתכר יגרום לבזיון כבוד התורה, לא ישתה אלא שיעור מועט שלא יבוא לידי שיכרות.** [ילקוט יוסף מועדים, מהדורת תשס״ד עמוד תרפ. וילקוט יוסף תפלה א׳ עמוד שפח סימן צט הערה ב׳. חזון עובדיה פורים עמ׳ קעה].

טו **האוכל פת כסנין** (עוגות) **ושאר פירות משבעת המינים, שיעור כזית ומעלה, לא יזכיר בברכת מעין שלש מעין המאורע, כגון ״ונודה לך על הנסים שעשית לאבותינו״ וכו׳. שלא תיקנו לומר מעין המאורע כזה בברכה מעין שלש, כמו שפסק מרן בשלחן ערוך** (סי׳ רח סעיף יב). [מקור הדברים בשו״ת מהר״ם מרוטנבורג (סי׳ צ), שכתב, שאין להזכיר מעין המאורע של חנוכה ופורים בברכה מעין שלש, והיינו טעמא משום שאפי׳ בברהמ״ז שהיא מה״ת לכל הדעות, ויש בה ברכת הודאה, יש אומרים (בשבת כד.), שאינו מזכיר. ומה שמזכירים בברהמ״ז הוא רק כתוספת מנהג. אבל במעין ג׳ לא יעלה על לב איש להזכיר, כיון דליכא הודאה, בתוך ברכת מעין ג׳. ע״כ. וכ״כ הגר״א (סי׳ רח ס״ק מא). גם בתוס׳ ברכות (מד.) כתבו, שאף שהרמב״ם (סוף פ״ג מהל׳ ברכות) כתב להזכיר מעין המאורע בשבת וי״ט בברכת מעין ג׳ וכן משמע בירושלמי (פ״ו דברכות ה״א), מיהו לא נהגו העולם כן, משום דמה שהיו מזכירים מעין המאורע, היינו דוקא בימיהם, שהיו קובעים עצמם על יין ומיני פירות של ז׳ המינים, אבל בזמן הזה אין רגילים לקבוע עליהם. ע״ש. והיינו להזכיר מעין המאורע במעין שלש בשבת וי״ט שיש בהם קדושה מן התורה, כשא״כ בחנוכה ופורים דרבנן. וע״ע בשו״ת יביע אומר ח״ג (חאו״ח סי׳ לה), וראה בילקוט יוסף מועדים עמ׳ שכ].

טז **אם האריך בסעודת פורים עד ליל ט״ו** [או לתושבי ירושלים עד ליל ט״ז בו], **אף על פי כן יש לו לומר ועל הנסים בברכת המזון, כשם שמזכיר רצה והחליצנו בברכת המזון בסעודה שלישית הנמשכת עד הלילה. ואף לאחר כמה שעות. וכל זה כשלא התפלל ערבית של ליל ט״ז, אבל אם התפלל ערבית לא יאמר ועל הנסים בברכת המזון.** [בארחות חיים (הלכות פורים סי׳ לה) כתב בזה״ל: כתב רבינו יצחק מקורביל, שאם התחיל לאכול בפורים, א״צ להפסיק סעודתו כדי שיאמר על הנסים בברהמ״ז ביום, אלא גומר והולך עד הלילה ואומר על הנסים בברהמ״ז, אף שחשכה. ע״כ. וכ״כ בהגמ״י (בפ״ב מהל׳ מגילה הי״ד, אות א) בשם המהר״ם מרוטנבורג. וכ״ד המרדכי. אולם הרא״ש

בתשובה (כלל כב סי׳ ו) כתב, מי שהתחיל לאכול סעודה שלישית בשבת סמוך לחשכה, וחשכה לו, נראה שאין לו להזכיר מעין המאורע של שבת בברהמ״ז במוצ״ש, אע״פ שעיקר הסעודה היתה בשבת, כיון שמברך בחול לא יזכיר של שבת. ע״כ. וכ״כ הטור (סי׳ תרצה) בדין סעודת פורים, שאם התחיל סעודתו ביום ונמשכה עד הלילה, כתב א״א הרא״ש שלא יאמר על הנסים בברהמ״ז. ע״כ. ונראה שדעת מהר״ם כמ״ש בשו״ת מהרי״ל (סי׳ נו), שאע״פ שמי שלא התפלל מנחה בשבת מתפלל במוצ״ש שתי תפלות של חול, היינו משום שעבר זמן תפלת מנחה לגמרי, ואינו מתפלל במוצ״ש אלא בתורת תשלומין, וצריך להבדיל בתפלה הראשונה, והיאך יתפלל לאחריה תפלה של שבת, אבל ברהמ״ז באה על הסעודה שסעד בשבת, וכיון שעדיין לא התפלל ערבית של חול צריך להזכיר מעין המאורע בברהמ״ז. וכן המנהג בקהלות אוסטריה, להזכיר על הנסים בברהמ״ז במוצאי פורים, וכן במוצ״ש, כשנמשכה הסעודה עד הלילה. ע״כ. וכ״כ בעל תרומת הדשן בלקט יושר (עמ׳ קנט). ע״ש. ומרן הב״י (בס״ק קפח) הביא דברי הפוסקים הנ״ל, ופסק בש״ע (שם ס״י): היה אוכל ויצא שבת, מזכיר של שבת בברהמ״ז, דאזלינן בתר התחלת הסעודה, וה״ה לראש חודש פורים וחנוכה. וזו לשון מרן בש״ע (סי׳ תרצה ס״ג): אומר על הנסים בברהמ״ז בברכת הארץ, ואם התחיל סעודתו ביום ונמשכה עד הלילה, אומר על הנסים, דבתר תחלת סעודה אזלינן, ויש מי שאומר שאין לאומרו. הגה, ונוהגים כסברא ראשונה. ע״כ. והלכה רווחת שתם ויש הלכה כשתם. וראה בילקו״י מועדים עמוד שמ. וביחוה דעת ח״ג סי׳ נה].

יז מה שיש נוהגים באיזה ישיבות לאחרונה, לבחור להם ״רב״ פורים, אשר משמיע במרום קולו בדברי ליצנות והיתול על ראש הישיבה ורמ״י הישיבה, בדברי ביקורת בבדיחות הדעת, לא תהא כזאת בישראל, כי אין שום היתר בדבר, והמבדח הזה על חשבון חכמי ישראל גדול עונו מנשוא. עליו נאמר שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ. והוא בכלל מבזה תלמידי חכמים שאין לו חלק לעולם הבא(כמבואר בסנהדרין צט: והרמב״ם פ״ג מהל׳ תשובה הי״ד), **ועליו אמר שלמה בחכמתו** (משלי כו יח) כמתלהלה היורה זיקים חצים ומות, ואמר הלא משחק אני. וכל היושב שם ואינו מוחה על כבוד התורה נלכד גם הוא בשחיתותם. ומאד יפלא על בני תורה אשר ירהיבו עוז לעשות כן, האם שכחו מה ששנו חכמים: והוי זהיר בגחלתם שלא תכוה. וכל מי שיש בידו יכולת לבטל המנהג הרע הזה, עליו לשנס מתניו, לבער הרע מקרבנו, ולא ישמע ולא יפקד ולא יזכר עוד כדבר הרע הזה. ומצוה למחות בידם עד שיבטלו מנהג רע זה. ואסור אף להשתתף במושב ליצים זה, ושומע לנו ישכון בטח. ולשומעים ינעם ועליהם תבא ברכת טוב. [ילקוט יוסף פורעדים עמוד שמג. יחוה דעת חלק ה׳ סימן נ].

יח מי ששתה יין בפורים ונתבסם, והתחיל לרקד ולשורר, ובתוך כדי כך הזיק לחבירו, או טינף את בגדיו, חייב לשלם כל מה שהזיק לחבירו. ואין הבדל בזה בין פורים לשאר ימות השנה. [התוס׳ (סוכה מה.) כתבו, שהגדולים אוכלים את אתרוגי התינוקות, ואין בדבר גזל, שכך נהגו מחמת שמחת החג. ויש ללמוד מכאן לאותם בחורים שרוכבים על סוסים לקראת חתן וכלה, ופעמים שנלחמים זה עם זה, וקורע האחד בגד חבירו, או שמקלקל לו את סוסו, שהם פטורים, כי כך נהגו מחמת שמחת חתן וכלה. ע״ש. וע׳ ברש״י (סוכה מו:) שהביא סיוע לפירושו, מן המדרש (ויקרא רבה פר׳ לז), מעשה בחסיד אחד שנתן דינר לעני בשני בצורת והקניטתו אשתו וברח ממנה, ולא היה לו ממה להתפרנס, ושביעי של ערבה היה, הולך ושמט אתרוגים מיד התינוקות כדתנן מיד התינוקות שומטים את לולביהן ואוכלים את אתרוגיהן. והיה החסיד עובר דרך כרך אחד, והוצרכו בבית המלך לאתרוגים של מצוה, ומכרם ביוקר ונתעשר וחזר לביתו. ע״ש. ובפסקי תוס׳ שם כתבו כן להלכה לפטור הבחורים הנ״ל. אבל הרא״ש (סוכה פ״ד סי׳ ד, ובתשו׳ כלל קא סי׳ ה) שרק בגמר המצוה היו הגדולים חוטפים מהתינוקות. ולכן כתב בתשו׳ שאם הזיק בשמחת חתן חייב לשלם. והתרוה״ד (סי׳ קי) בשם ריב״א, כתב, שכל דברי מאכל שחוטפים הבחורים זה מזה בפורים שלא ברשות, משום שמחת פורים, מעת קריאת המגילה בליל פורים עד הערב בסעודת פורים, אין בזה משום גזל, ואין להזמינם לבי״ד, ואין חוששים ע״ז. וכ״פ הרמ״א בהגה חו״מ (ס״ס שעח). וז״ל הרמ״א כאן (בסו׳ תרצו ס״ח): בני אדם החוטפים זה מזה בפורים דרך שמחה, אין בזה משום גזל הואיל ונהגו כך, ובלבד שלא יעשו דבר שלא כהוגן על פי טובי העיר, (מהר״י מינץ סי׳ יז). ע״כ. אבל השל״ה כתב, ואני אומר לא משנת חסידים היא, ושומר נפשו ירחק מזה, לחטוף מחבירו שלא ברשותו, כי זוהי שמחת הוללות, ולא נצטוינו אלא על שמחת מצוה. ובשו״ת בית דוד (תאו״ח סי׳ תצד) הביא מ״ש הב״י, דהיינו דוקא לדידהו דנהגו הכי, אבל לדידן אין חילוק בין פורים לשאר ימות השנה. ע״ש. וע״ע ביש״ש (פרק המניח סי׳ ג) שכתב, ואפי׳ השיכור שהגיע לשכרותו של לוט, מ״מ אם הזיק לחבירו מקבל דינו, על שלא עצר ברוחו, ושיכר עצמו להשתגע, ואין לפוטרו מדין המזיק, שאדם מועד לעולם בין שוגג בין מזיד וכו׳. ע״ש. ובערוה״ש (סי׳ תרצה ס״י, וסי׳ תרצו סי״ב), כתב, ועתה בעונותינו ערבה כל שמחה, ואין שמחתינו גדולה כל כך עד שיבאו לידי היזק חברים. ולכן עכשיו אם הזיק חייב לשלם. ע״כ. ואנו אין לנו אלא דברי מרן הב״י שאין חילוק בין פורים לשאר ימות השנה, והמזיק צריך לשלם. והמוחזק אינו יכול לטעון קים לי נגד מרן כידוע, שגם נגד המבואר בב״י אין לטעון קים לי. כמ״ש בשו״ת פני יצחק, וכ״ה בשו״ת יביע אומר ח״ט חחו״מ סי׳ א אות ב].

יט יש נוהגים לאכול מאכל זרעונים בפורים, (ובכלל זה תבשיל אורז) **בליל פורים, זכר לזרעונים שאכלו דניאל וחבריו בבבל, וכן אסתר היתה אוכלת ממיני זרעונים.** [בארחות חיים (הל׳ סעודת פורים אות לה) כתב, נהגו לאכול בליל פורים, אחר תענית אסתר זרעונים, זכר לזרעונים שהיו דניאל וחבריו אוכלים בבית המלך, דכתיב (דניאל א טז), ויהי המלצר נושא את פת בגם יין משתיהם, ונותן להם זרעונים. (פירש הר״א בן עזרא, זרעונים אלו הם האורז, שהוא נכבד מאד, ועושים ממנו תבשיל, והוא בריא ועדב יותר מן החטה, ועושה דם טהור לאדם. והמעט ממנו משביע). וכ״כ הרמ״א בהגה. ובמגילה (יג.), וישנה ואת נערותיה לטוב בית הנשים, אמר ר׳ יוחנן שהאכילה זרעונים, שנאמר ויהי המלצר וכו׳. ומה שהזכיר הארחות חיים ממה שנעשה עם דניאל וחבריו, ולא מענין אסתר, שהוא מענינא דיומא, מפני שלגבי דניאל וחבריו הכל מפורש במקרא. ואפשר ג״כ שאסתר למדה מקודמיה הם דניאל וחבריו. ועכ״פ באכילת זרעונים יש זכר לדניאל וחבריו וזכר לאסתר. הליכות עולם ח״א עמוד רלח].

כ סעודת חתן בפורים הנערכת בבית החתן, ויש שם עשרה גדולים, צריך שיהיו שני אנשים שהם פנים חדשות כדי לברך שבע ברכות, ואין יום הפורים נחשב כפנים חדשות. [הנה מהר״ש אלגאזי בגופי הלכות (דף קיז:) כתב שכיון שמרבים בסעודה לכבוד הפורים, נחשב שפיר כפנים חדשות, שריבוי הסעודה גורם. וכן כתבו כמה אחרונים. ומכללם בספר ויאמר יצחק בן ואליד (דף לא:). ובספר מועד לכל חי (סי׳ לא אות טל). ובכף החיים סופר (סי׳ תרצו ס״ק נד). אולם בספר חינא וחסדא ח״א (דף קיא ע״ג) כתב, שהכנה״ג שקיל וטרי עם המהר״ש אלגאזי בזה, והחזיק בדעתו לומר דפורים לא הוי כפנים חדשות, ושכן העלה בתשובה. ע״ש. וכ״כ בטהרת המים (שיורי טהרה מע׳ ח אות מג, ומע׳ פ אות כה) ובזכרונות אליהו אה״ע (מע׳ ב אות כב) הביא מחלוקת הכנה״ג עם מהר״ש אלגאזי בזה, וסיים, שבודאי קי״ל סב״ל. וע״ע באוצר הפוסקים (סי׳ סב ס״ח סוף אות מג). ובחזו״ע פורים עמ׳ קפה].

כא מצוה לשמח גם הקטנים בפורים, במיני מתיקה ומעדנים. [שו״ת היכלי שן תליתאה סימן יו״ד].

כב מי שסיים מסכת בפורים, ועושה סעודה לסיום מסכת, וכולל עמה סעודת פורים, שפיר דמי, ואין בזה משום אין עושים מצות חבילות חבילות. שבמעשה אחד לא שייך מצות חבילות חבילות. [וכיוצא בזה כתב בשו״ת לחם שלמה (תאו״ח סי׳ קד), לענין סיום מסכת ביום טוב. וכן הוא בשו״ת מהרש״ם ח״ו (ס״ס ז) וז״ל: ומה ששאל אם יוכלו לצאת בסעודת יום טוב גם לסעודת סיום מסכת, או יש לחוש בזה משום שאין עושים מצות חבילות חבילות, נראה שאין שום חשש בזה, שכיון שעושה מעשה אחד, ורק מתכוין לשתי מצות, אין בזה משום מצות חבילות חבילות. וע״ע בשדי חמד (מע׳ א כלל לט). ובחזון עובדיה פורים עמוד קפה].

כג אף על פי שהאונן (קודם שיקבור את מתו) **אסור באכילת בשר ושתיית יין,** (ברכות יז:), **מכל מקום בפורים מותר האונן בבשר ויין, שאין עשה דאבלות של יחיד, דוחה עשה דרבים דאורייתא, שמצות שמחה בפורים מדברי קבלה היא, ודברי קבלה כדברי תורה,** (ר״ה יט). [חזון עובדיה פורים עמוד קמז].

סימן תרצה סעיף ד׳ – דיני משלוח מנות

א חייב אדם לשלוח לחבירו ביום פורים שתי מנות של שני מיני אוכלים, או שני מיני תבשיל, או שתי מנות בשר. וכמו שנאמר במגילת אסתר (ט. כב): לעשות אותם ימי משתה ושמחה, ״ומשלוח מנות איש לרעהו״, ומתנות לאביונים. והטעם לכך, כי על ידי שאדם שולח לחבירו תשורה ומנחה, מביע לו בזה את רגשי אהבתו וחיבתו אליו, ועל ידי זה נוטע בלבו גם כן אהבה ואחוה שלום וריעות, כי כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם. שכל משפטי תורתינו הקדושה להרבות שלום בין אדם לחבירו, כמו שנאמר דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום. ועוד כי ישנם אנשים מחוסרי כל, צנועים בהליכותיהם, אשר יבושו לפשוט ידם לקבל צדקה כדי לקיים מצות ״סעודת פורים״ במאכל ומשתה כדת, מה שאין כן כששולח להם דרך כבוד ״משלוח מנות איש לרעהו״, לא יבושו ולא יכלמו, וככה אנו משתפים אותם בשמחת הפורים. על דרך שנאמר (נחמיה ח): ״ושלחו מנות לאין נכון לו״. ועיקר המצוה שיהיו שתי מנות לאיש אחד. [מגילה (ז.). הרמב״ם (פ״ב ממגילה הט״ו). טוש״ע (סי׳ תרצה ס״ד). והטעם הראשון מבואר בספר מנות הלוי להגאון ר׳ שלמה אלקבץ (דף רח.) שתיקנו משלוח מנות היפך דברי איש צר ואויב שאמר על בני ישראל, ישנו עם אחד מפוזר ומפורד, שיש ביניהם פירוד לבבות. והטעם השני מבואר בשו״ת תרומת הדשן (סי׳ קיא) כדי שיהיה לכל אחד ואחד סיפק לקיים סעודת הפורים כהלכה. ופלפלו בהם האחרונים, ומהם, בשו״ת חתם סופר (תאר״ח סי׳ קצו). ובשו״ת כתב סופר תאר״ח (סי׳ קמא אות ב). ובשו״ת שבט סופר (תאר״ח ס״ס כג). ובשו״ת בנין ציון (סי׳ כד). ובשו״ת אפרקסתא דעניא (סי׳ כה). ובשו״ת בית שערים (סי׳ שפה). ועוד. ולקו״י מועדים, עמ׳ שיח. חזו״ע פורים עמ׳ קיז]

ב מצות משלוח מנות נוהגת ביום ולא בלילה. [הרמ״א (ס״ס תרצה). וע׳ בשו״ת ארץ צבי פרומר ס״ס קכא].

ג יש מי שכתב שהשולח לחבירו משלוח מנות, אף המקבל מקיים מצות משלוח מנות בכך, כיון שעל ידי שניהם נתקיימה המצוה. אולם אין לסמוך על זה לדינא, אלא גם המקבל מחוייב במשלוח מנות.[הנה דעת הרש״ש בקו״א לטורי אבן (מגילה ז:) שאם אחד שולח לחבירו משלוח מנות אף המקבל מקיים מצות משלוח מנות בזה. אולם אין לסמוך ע״ז לדינא, וכמ״ש הרש״ש שם שהוא דבר חדש, ונגד משמעות גדולי האחרונים. וכן העלה בשו״ת באר חיים מרדכי ח״ג (סימן ג). ע״ש. חזון עובדיה פורים עמוד קכ].

ד יש אומרים שצריך לשלוח המנות כשהן מבושלות וראויות ומזומנות לאכילה. [מהרי״ל. מג״א, א״ר, הגר״א, חיי אדם, הרש״ש, ערוך השלחן, מעם לועז אסתר]. **ויש חולקים ואומרים** שיוצאים ידי חובה גם במנות בשר חי, ורק אם שולח עוף חי שלא נשחט עדיין וכיוצא בזה, אינו יוצא ידי חובה. **וכן עיקר.** [פר״ח. חסדי דוד חסאן. בית עובד, הנצי״ב, שו״ת שאלת יעקב, משחא דרבותא, נהר שלום, ובערך שי, נפן פוריה, ועוד. וכן משמע מפשט לשון הרמב״ם: ״שתי מנות בשר או ב׳ מיני תבשיל״. ע״כ. והכי נקטינן. ובפרט שבבשר חי יוכל לעשות בו תבשיל כרצונו, צלי או מבושל. ולא החשיבו ״מקרבא הנאתיה״ אלא בעניים. (כתובות סז: ותענית כג:). ועכ״פ בדרבנן סמכינן לקולא. ילקוט יוסף מועדים, עמוד שיח. חזון עובדיה פורים עמוד קיח]

ה יוצאים ידי חובת משלוח מנות גם בבשר שימורים שבקופסאות, או בסרדינים, וכיוצא בזה. [לאפוקי ממ״ש בספר מועדים וזמנים ח״ב (ס״ס נד) להסתפק בזה, כיון שעומדים לזמן רב ולא לאוכלן תיכף, וכדמוכח מדברי רש״י בביצה (יד:)״מנות״ היינו דבר המוכן שאינו עשוי להניחו למחר וכו׳. ע״ש. וליתא. וזה ברור. ילקוט יוסף מועדים. חזון עובדיה על פורים עמוד קיח].

ו השולח לחבירו דורון של בגדים וסדינים וכיוצא בזה אינו יוצא בזה ידי חובת משלוח מנות. [שו״ת תרומת הדשן (סי׳ קיא), שנראה שהטעם של משלוח מנות הוא כדי שיהיה לכל אחד סיפק לקיים סעודת פורים כדין, וכדמוכח במגילה (ז:) מחלפי סעודתייהו ונפקי בהכי ידי משלוח מנות. הילכך מידי דמיכל בעינן. ותו דלא אשכחן דמקרי מנות אלא מידי דמיכל או דמשתי. וכ״מ מדברי הרמב״ם ז״ל. ע״כ. וכ״כ בנהר שלום, ובשו״ת מי יהודה, ובשו״ת שם משמעון, ובשו״ת דובב מישרים. ולאפוקי ממ״ש הלק״ט ח״ב (סי׳ קסג) שהשולח כסות וכלים למנות, אם יוכל המקבל למכרם מיד ולקנות בדמיהם צרכי סעודה מהני. ע״ש. וכ״כ בערך השלחן, והסכים לדברי התרומת הדשן הנ״ל. וכן פסקו הט״ז (סי׳ תרצה סק״ד). והכנסת הגדולה. והאליה רבה (סק״ט). וכ״מ מהמהרי״ל. ילקו״י מועדים. חזו״ע עמ׳ קכ].

ז אפילו השולח מעות לחבירו באופן שיוכל לקנות בהם מנות מאכל אינו יוצא ידי חובה, שצריך לשלוח בדוקא מנות של מאכל ומשתה. [כן דייק בשו״ת תרומת הדשן (סי׳ קיא), ממ״ש הרמב״ם (פ״ב ממגילה הט״ז) בדין מתנות לאביונים, שנותן לכל עני מתנה אחת ״או מעות״ או מיני תבשיל או מיני אוכלין. ואילו במשלוח מנות לא הזכיר ״מעות״ רק מיני אוכלים, אלמא דלא מהני מעות לגבי משלוח מנות. [שצריך להיות דרך חבה וריעות, לכן בעינן דבר הראוי לאכילה ולא מעות]. ואמנם בשו״ת הלק״ט ח״ב (סי׳ קסג) כתב שיוצאים י״ח ג״כ במעות שראוי לקנות בהם צרכי סעודה. וכ״כ מעם לועז אסתר (עמ׳ רמט סעיף רג) וכ״ד שיורי כנה״ג. אולם דעת רוב האחרונים דלא מהני מעות, וכ״ד: חסדי דוד חסאן, שו״ת פתחי שערים, טורי אבן, ערך השלחן, שאלת יעקב, ועוד. וע׳ בשו״ת יחוה דעת ח״ו (סי׳ מה). ובחזון עובדיה פורים (עמ׳ קכא הערה ו׳). ובילקו״י מועדים, עמוד שכא]

ח וכן השולח לחבירו קופסת סיגריות או טבק הרחה לא נחשב ל״מנה״, לצאת בזה ידי משלוח מנות, אפילו כשיודע שהמקבל מעשן ומריח טבק. [שו״ת תירוש ויצהר (סי׳ קעא). ובשו״ת ציץ אליעזר ח״ט (סי׳ לג/ג). וע״ע בשו״ת דברי ישראל וועלץ (סי׳ רכג). ובשו״ת רבבות אפרים ח״ג (סי׳ תעג אות ב). [ולכאורה אף שלפי טעם להראות חיבה שפיר דמי גם בזה, אבל לטעם שיש לשלוח מנות לאין נכון לו להרווחת סעודה לבעלי שמחה, בזה שאין יי״ח סעודה לא מהני, ואנן חיישינן לשני הטעמים]. וראה בחזו״ע פורים עמ׳ קכג, ובילקו״י מועדים, עמוד שכג]

ט וכן השולח לחבירו שהוא תלמיד חכם חידושי תורה ופרפראות לחכמה, או ספרי קודש, ביום פורים, אינו יוצא בזה ידי חובת משלוח מנות. ואחר שקיים מצות משלוח ״מנות״ לרעהו כדת, יכול לחזור ולשלוח חידושי תורה לרע אחר. [לאפוקי ממ״ש בירחון המאסף (שנה י״ט כרך א׳ סי׳ ער), שיוצאים י״ח משלוח מנות בחי׳ תורה, דלא מבעיא לטעם חיבה וריעות שאין לך התחברות יותר מתורה, שע״י התורה נעשים אחד. אלא אף לטעם שיהיה לו המשלוח מנות לסעודת פורים, הרי עיקר הסעודה לשמחה, ודברי תורה פקודי ה׳ ישרים משמחי לב. ע״ש. אולם כל דבריו אינם אלא דרשות, ואינם הלכה. שעכ״פ משלוח ״מנות״ בעינן וליכא. ובסעודת פורים לא סגי בלא אכילה ממש, ורשב״י שהיה מקיים סעודה שלישית בער״פ שחל בשבת בסודות התורה, (זוהר פר׳ אמור דף צה.), אין ללמוד ממנו לדידן, וגם אין למדין אפשר משאי אפשר. וראה בחזו״ע פורים (עמ׳ קכג), ובילקו״י מועדים (עמ׳ שכג). ומ״ש בספר סנסנן ליאיר (עמ׳ רח) בשם אחד מתלמידיו, דהרב מנות הלוי שלח לארוסתו את ספרו, הנה מאן יימר לן ששלח לה הספר כדי לצאת י״ח המצוה. וגם מה שתלה שם הדבר בטעמי מצות משלוח מנות, המעיין יראה שאין זה תלוי כלל בטעמים, דבעינן מנות, ותלמיד טועה כתב זאת].

י אשה השולחת לחברתה משלוח מנות בגדי צבעונין וכדומה, אינה יוצאת ידי חובת משלוח מנות, שאף על פי שאמרו בפסחים (קט.) **בדין שמחת החג, אנשים בראוי להם, בבשר ויין, ונשים בראוי להם, בבגדי צבעונין, ובבגדי פשתן מגוהצים. מכל מקום לגבי מצות משלוח ״מנות״, צריכים להיות מנות של אכילה ושתיה, לקיום מצות סעודת פורים, שגם הנשים חייבות בה, שאף הן היו באותו הנס.** [כ״כ בשו״ת היכלי שן תליתאי (סי׳ ח). ולא מבעיא לדעת תרומת הדשן שטעם משלוח מנות הוא להרווחת סעודת פורים, שבודאי שאין האשה יוצאת במשלוח בגדי צבעונים, אלא אפי׳ להרב

מנות הלוי שהטעם הוא להראות חיבה, מ״מ״מנות״ בעינן וליכא. וכמ״ש כיו״ב הטורי אבן (אבני שוהם מגילה ז׳), שהשולח מעות לחבירו, אינו יוצא י״ח משלוח מנות, דמנות הוי דוקא מידי דמיכל ומשתי, ולא כסף, כמו שכתוב: ״ושלחו מנות לאין נכון לו״, ואע״פ שבשו״ת בית שערים (תאו״ח סי׳ שפ), העלה שאשה ששולחת מנות לחבירתה, בזה״ז בגדים צבעונים ותכשיטים עדיפי. ע״ש. מ״מ להלכה נראה שאינה יוצאת בזה י״ח משלוח ״מנות״. וכ״כ בתורה תמימה אסתר ט].

יא השולח לחבירו בשר ובקבוק יין וכיוצא בזה יוצא בזה ידי חובת משלוח מנות, שגם המשקה נחשב ל״מנה״ אחת. [וכמו שאמרו במגילה (ז.) ר׳ יהודה נשיאה שלח ליה לר׳ אושעיא אטמא דעיגלא תילתא וגרבא דחמרא, שלח ליה קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות איש לרעהו. והיינו דקמ״ל ששתיה בכלל אכילה. וכן מבואר מדברי הריטב״א, וכ״פ בשו״ת תרומת הדשן (סי׳ קיא). וכן דעת השל״ה, המג״א, והט״ז, והא״ר, והפר״ח, ובשו״ת יהודה יעלה אסאד, ובשו״ת שבט סופר, ובשו״ת חבלים בנעימים, ובשו״ת ציץ אליעזר, ובחזו״ע פורים עמ׳ קכד]. ואפילו שלח שני מיני משקים בלבד יוצא ידי חובת משלוח מנות. [כן מבואר בספר צרור החיים לרבינו חיים בן שמואל תלמיד הרשב״א (עמ׳ קיח), וכ״כ מהר״י נג׳אר בשמחת יהודה, ובשו״ת שם משמעון, וכ״פ בערוה״ש, ובמשנ״ב]. וטוב להדר ולשלוח שני מיני ״אוכלים״. [לפי שכן מוכח מגרסת ר״ח במגילה (ז׳) דגרס, ר״י נשיאה שלח לר״א ירך של עגל וקנקן של יין, שלח ליה קיימת בנו ומתנות לאביונים, וכתב, כלומר נתינת אביונים נחת לי ״מנה אחת״ והיא הירך, חזר ושלח לו עגל וג׳ קנקני יין וכו׳. ע״ש. אלמא שאין המשקה בכלל מנות. ונכון לחוש לזה].

יב יש לשלוח המנות של אוכלים שני מינים שונים. אבל במין מאכל אחד, אפילו חילקו בשתי צלחות או קערות, אינו יוצא בזה ידי חובת משלוח מנות. אבל השולח חתיכות בשר מאיברים שונים אפילו מבהמה אחת, יוצא בהם ידי משלוח מנות, הואיל והם חלוקים בטעמם וטבעם. וכל שכן אם היה בשר חי שאפשר לעשות ממנו כמה מיני תבשילים, או צלי מבושל. [באשל אברהם מבוטשאטש (ס״ס תרצה) כתב שדעתו נוטה שאינו יוצא י״ח במנות שוות. דבעובדות שבדברי חז״ל היו ב׳ מנות חלוקות. וכ״כ בערוה״ש, שכן מוכח מהרמב״ם שחייב לשלוח ב׳ מנות בשר או ב׳ מיני אוכלין או ב׳ מיני תבשיל. הרי שכתב ב׳ מינים. ועיין בשו״ת יביע אומר ח״ט (תאו״ח ס״ס עד). ילקו״י מועדים עמו׳ שכה. חזו״ע פורים עמ׳ קכג, ד].

יג כבר פשט המנהג כיום לשלוח מיני מתיקה במשלוח מנות. [שיורי כנסת הגדולה (סי׳ תרצה הגה״ט אות י). מועד לכל חי (סי׳ לא אות פב). ע״ש. וע״ע בשו״ת שדה הארץ ח״ג (סי׳ מד).].

יד השולח לחבירו דג מטוגן עם הביצה שעליו, יוסיף עמו מנה אחרת, שלדעת כמה אחרונים הדג וביצה שעליו נחשבים כמנה אחת לענין זה. [ילקוט יוסף מועדים, עמוד שכו]

טו וכן מי ששולח לחבירו מולייתא [פסטיל] הממולא בשר, או עיסה מטוגנת שממולאת בתוכה בזרעונים וקטניות (סמבוסק), שיש להוסיף עם המנה הזאת מנה נוספת ממין אחר, כדי שיהיו שתי מנות. [הנה בשו״ת פיס שאל (סי׳ יח), הביא מ״ש בספתחים (קוד:) דמהני דג וביצה שעליו לחשבם ב׳ תבשילין, ועפ״ז דן שהשולח לחבירו פאסטיל העשוי מעיסה ובשר בתוכה חשיבי שתי מנות, ויוצא בזה י״ח משלוח מנות. וכ״כ בספר מעם לועז. ובספר עדות ביעקב נסתפק בדבר. אולם בשו״ת היכלי שן תליתאה סבר דנחשב כתבשיל אחד. וכ״כ הרב שערי עזרה. וראה בחזון עובדיה על פורים עמוד קכו, ובילקוט יוסף פתדרים].

טז השולח פת ותבשיל חשוב כשתי מנות ויוצאים בזה ידי חובת משלוח מנות. [כן מתבאר בכף החיים (סי׳ תרצה ס״ק מב), שגם פת נחשב למנה. וכ״ה בשו״ת עדות ביעקב. בפרט לפמ״ש בשו״ת תרומת הדשן (סי׳ קיא) שטעם משלוח מנות כדי שיהיה לחבירו הרווחה לסעודת פורים, וכמ״ש כיו״ב ושלחו מנות לאין נכון לו, ולדעת כמה פוסקים אין יוצאים י״ח סעודת פורים בלי פת. וזה שלא כמ״ש בשו״ת היכלי שן תליתאה (סי׳ יג) בפשיטות שאין הלחם נחשב למנה. וראה בילקוט יוסף מועדים, עמוד שכז. ובחזון עובדיה פורים עמוד קכח].

יז ראוי להזהר במצות משלוח מנות, שיהיו המנות יקרות וחשובות, לפי ערך הנותן, כדי להראות חיבה וריעות למקבל. ואם המקבל עשיר ביותר, טוב שיהיו גם לפי ערך המקבל. וטוב שיהיה בהם כדי שיעור סעודה. [כ״כ בשו״ת זרע יעקב, ובערוה״ש (סי׳ תרצה סט״ו), שאין יוצאים בכזית או ברביעית, אלא בעינן מנה יפה, שזהו לשון מנות, וכענין חתיכה הראויה להתכבד שהוא דבר חשוב. והשולחים חתיכות קטנות לא יצאו י״ח. והגאון מבוטשאטש באשל אברהם (שם) כתב להסתפק בשיעור משלוח מנות אם הוא בכזית או ברביעית, או במה שראוי להתכבד לפני האורחים, או בשוה פרוטה, ונוטה לומר דגבי מתנות לאביונים השיעור בפרוטה. ולגבי משלוח מנות השיעור בראוי להתכבד או בכזית. ע״כ. ובספר מאורי אור (דקכ״ט.) כתב, דמשלוח מנות די בכזית בכל מנה. [ובדין מתנות לאביונים כתב הריטב״א שמספיק לתת פרוטה אחת לכל אביון]. ואכן ראוי להחמיר במשלוח מנות. (וע׳ בברכי יוסף (סק״ד) בשם שדה יהושע, שעיקר המצוה שיהיו המנות יקרות וערכיות. ומיהו בלקט יושר (עמוד קנח) כתב, שיוצאים אפילו בתאנה אחת ותמרה אחת אע״פ שאין בשניהם שוה פרוטה וכו׳. וע׳ בילקוט יוסף מועדים, עמוד שכח]

יח לכתחלה טוב לשלוח את שתי המנות בבת אחת, ולא בזה אחר זה כי בזה חשיבותם ניכרת יותר.[הנה מהר״י אלגאזי בקונט׳ חוג הארץ (סי׳ טו) נסתפק אם צריך לשלוח המנות בבת אחת, או אפילו בזה אחר זה מהני. ומרן החיד״א בככר לאדן (דכ״א:) כתב שיש לשלוח בבת אחת, מדלא כ׳ ומשלוח ״שתי״ מנות איש לרעהו, דהוה משמע אפילו בזה אחר זה. ובספר מועדי ה׳ (דק״ט.) דחה, שאילו כ׳ שתי מנות יצטרך שיהיו שוים במראה ובדמים כדתניא בספרי גבי עשה לך ״שתי״ חצוצרות כסף, שיהיו שוות במראה ובקומה ובנוי. [וכיו״ב ביומא סב:]. א״נ הו״א כמ״ש בספרי שם, מיעוט חצוצרות שנים, יכול אם רצה להוסיף מוסיף ת״ל ״שתי״ חצוצרות שלא להוסיף עליהם ושלא לגרוע מהם. וה״נ סד״א שלא יוסיף על המנות, קמ״ל שאף שלש בכלל המצוה, שכל המוסיף במשלוח מנות הרי זה משובח. וראה מ״ש בזה בילקו״י מועדים עמוד שכט, ובחזון עובדיה פורים עמוד קלא]. ומכל מקום אם שלח לחבירו מנה אחת, ושוב שלח אליו אחר כך מנה אחרת, ואפילו אם נתן מנה אחת בבוקר ומנה אחת בערב סמוך לחשכה, יוצא ידי חובה. [ילקו״י וחזון עובדיה שם].

יט מעיקר הדין אין צריך לחלק את שתי המנות שבמשלוח מנות בב׳ כלים נפרדים, דהיינו שיתן כל מנה בצלחת או קערה נפרדת, אלא רשאי ליתנם בקערה או צלחת אחת. ומכל מקום אם יכול נכון לחלק המנות לתת כל מנה בכלי בפני עצמו. [ילקו״י מועדים, עמוד שכט. חזון עובדיה פורים עמוד קלא].

כ השולח הרבה דברים קטנים בתוך כלי אחד, [כגון שקדים ואגוזים או סוכריות], הכלי מצרפן לחשבן מנה אחת חשובה, דזיל בתר טעמא, שהרי הטעם למצות משלוח מנות, הוא כדי להראות חיבה וריעות, והרי גם בדברים קטנים שנצטרפו בכלי אחד שייך הטעם להראות חיבה לרעהו, והכלי מצרפם לענין זה. ואפילו כמה מינים בכלי אחד חזו לאצטרופי למנה נאה, כיון שביחד יש בהם חשיבות. [כ״כ בשו״ת התעוררות תשובה ח״א (ס״ס קכו), וכההיא דמגילה (ז׳) ששלח מלא טסקא דזנגבילא ומלא כסא דפלפלא אריכתא. [והיינו זנגביל רטוב. אבל פלפל וזנגביל יבש לא מהני למשלוח מנות. ודלא כשו״ת חבלים בנעימים ח״ד (תאו״ח סי׳ טז) בד״ה ורקשה]. ע״ש. ואע״פ שאין ראיה לזה, מדתנן הכלי מצרף כל מה שבתוכו דהתם דוקא לקודש, וכמ״ש התוס׳ שם ד״ה הכלי, שלא מצינו צירוף לחולין שבכלי אחד. וכן משמע בתוס׳ חולין (כד:) ד״ה התודה. ע״כ. מ״מ כאן זיל בתר טעמא, דהיינו כדי להראות חיבה לחבירו, והא איכא].

כא כל המרבה לשלוח מנות לריעים הרי זה משובח, שעל ידי זה מרבים חיבה וריעות בין אדם לחבירו. [כ״כ הרמב״ם (פ״ב ממגילה הט״ו). וכ״כ מרן בש״ע (סי׳ תרצה ס״ד). ואם שלח משלוח מנות במתנה על מנת להחזיר, אינו יוצא ידי חובה. [כ״כ בארחות חיים החדש (סי׳ תרצה ס״ק יא), בשם הפמ״ג. אלא דהפמ״ג קאי על מתנו לאביונים. אך מסתברא דה״ה משלוח מנות. וכ״כ המהרש״ם בדעת תורה]. ומכל

מקום כל ששלח מנות כהלכה לאדם אחד מחבריו, אין צריך להזהר בכל הפרטים הנ״ל כששולח ליתר חבריו, שאין זה אלא להידור מצוה. [הנה בספר תורת אביגדור (סי׳ תרצה) כתב, שאפי׳ אם כבר שלח ב׳ מנות לרעהו, ויצא י״ח, כשרוצה לשלוח עוד מנות לרייע אחר, מחוייב לשלוח לו ב׳ מנות, שאע״פ שקיים המצוה, מ״מ כיון שמצוה לשלוח לעוד ריעים, צריך לשלוח מנות כראוי, ושכן נראה ממ״ש המאירי (מגילה ז.) וז״ל: מתנות לאביונים, די שיתן מתנה אחת לכל אביון משני האביונים. אבל מנות ששולח לרעהו, צריך שישלח שתים בכל מקום שיהיה משלח בו, והוא שנאמר ומשלוח מנות איש לרעהו. ע״כ. אלא דלא מסתברא כלל, שכיון שכבר יצא י״ח במה ששלח שתי מנות לאיש אחד, מכאן ולהבא יכול לשלוח כרצונו, אפי׳ מנה אחת לרייע האחר, כפי רצונו. ואע״פ שכל המרבה לשלוח לריעים הרי זה משובח״, מ״מ אין הכרח במשלוח שתי מנות. וכוונת המאירי שאפילו אם שלח מנה אחת חשובה ביותר במקום שהוא משלח לשם, אינו יוצא בה, אלא צריך שתי מנות בדוקא. ילקו״י מועדים, עמ׳ שלא. חזו״ע פורים עמו׳ קלג]

כב מנהג נכון שלא לעשות סעודת פורים עד לאחר שיקיים מצות משלוח מנות ומתנות לאביונים. אבל לטעום מעט לפני כן מותר, ואין בכך כלום. [כ״כ בשו״ת מועדים וזמנים ח״ב (סי׳ נד). דם בארחות חיים החדש (סי׳ תרצה ס״ק יג) כתב בשם ספר תיקון משה בהל׳ פורים (דף צב.), שאם הקדים משלוח מנות ומתנות לאביונים קודם מקרא מגילה לא יצא. ע״כ. אולם י״ל דשאני סעודת פורים שגם היא מצוה ממצות פורים. ולכן נאמר: לעשות אותם ימי משתה ושמחה, ואח״כ, ומשלוח מנות וכו׳. וגם הרמב״ם בהל׳ מגילה (פ״ב הט״ו) הסביר תחלה כיצד מצות סעודת פורים, ואח״כ כתב דיני משלוח מנות ומתנות לאביונים. וכן הוא בש״ע (סי׳ תרצה). ומשמע שאין להקפיד בזה. ושפיר יצא ואין הסדר מעכב כלל בכל זה. ילקוט יוסף מועדים, עמוד שלא. חזון עובדיה פורים עמוד קלה]

כג יוצא אדם ידי חובת משלוח מנות כששולח לרבו, שהוא גם כן בכלל: ומשלוח מנות איש ״לרעהו״.[ויש בזה גם מצות עשה דכבוד תורה לשלוח לרבו]. [כי גם הקב״ה קרא לישראל ריעים, ועיין בחגיגה (ז.) הוקר רגלך מבית רעך. ההוא בחטאות ואשמות. ופרש״י, מבית הקב״ה שקרא לישראל ריעים שנא׳ למען אחי ורעי. עכ״ל. והעיר המהרש״א, דהתם דוד אמר לישראל למען אחי ורעי, אבל בשיר השירים נאמר זה דודי וזה רעי. ע״כ. ובאמת שאע״פ שפשוטו של מקרא למען אחי ורעי כדי המהרש״א, אבל רז״ל דרשוהו בכ״ד לגבי הקב״ה, וכדאיתא בירושלמי (פ״ט דברכות ה״א), ובשוחר טוב (מזמור ד ומזמור קיח), ובתנא דבי אליהו (סדר א״ר ס״פ יח), ובשמות רבה (ר״פ נב), ישראל נקראו ריעים להקב״ה שנא׳ למען אחי ורעי. וע״ע בשמות רבה (ר״פ כז), הדא הוא דכתיב רעך ורע אביך אל תעזוב, רעך זה הקב״ה שנא׳ למען אחי ורעי. וכ״ה בזוה״ק בכ״ד. וכן מבואר בלקט יושר (עמוד קנח) וז״ל לשונו: וצריך לשלוח מנות לחבירו ״וכל שכן לרבו״. וכ״כ האחרונים: ברכי יוסף, שו״ת יהודה יעלה אסאד, שו״ת בית שערים, שו״ת שבט סופר, שו״ת לבושי מרדכי, שו״ת אפרקסתא דעניא, ספר יפה ללב, ספר מקראי קודש, ועוד. וראה בילקו״ מועדים עמ׳, ובחזו״ע פרים עמ׳ קלה]. ובמקומות רבים נהגו לשלוח מנות בפורים להרב אב״ד שבעיר, ולגדולי הרבנים שבעיר. [כ״כ בספר שבט בנימין פתשרימולי סי׳ רח, שבעירו שמוה לחוק לשלוח מנות בפורים לאב״ד].

כד גם השולח מנות לעם הארץ יוצא ידי חובת משלוח מנות, דאף שלדעת רש״י עם הארץ אינו בכלל רעהו, מכל מקום בלשון תורה כל ישראל ריעים, כמו לא תחמוד בית רעך. [כ״כ בשו״ת פני מבין (סי׳ רכח אות ד)].

כה בן ששולח לאביו משלוח מנות, וכן רב ששלח לתלמידו, ואב ששלח לבנו, יצאו ידי חובת משלוח מנות. [בשו״ת לבושי מרדכי תנינא (חאו״ח סי׳ ט) כתב, שאין להקפיד בזה משום דכתיב ומשלוח מנות איש ״לרעהו״, ומשוי לאביו כאילו הוא רעהו, שהרי גם השולח לרבו כתבו הפוסקים שיוצא. וכ״כ מהר״י אסאד (סי׳ רד). וא״כ ה״ה למי ששולח לאביו. וכ״כ בשו״ת ציץ אליעזר ח״ח (סי׳ יד). ולאפוקי ממ״ש הרה״ג נסים הכהן בשו״ת מעשה נסים (סי׳ רכה), שהשולח מנות לאביו לא יצא, שכיון שהטעם של משלוח מנות כדי להרבות אהבה ואחוה בישראל, הרי השולח לאביו בלא״ה יש אהבה ביניהם, כרחם אב על בנים, הילכך לא יצא. ע״ש. וליתא, שגם באביו או ברבו הוא מוסיף אהבה על אהבתו, שאל״כ בא ונאמר שהשולח לרעהו שהוא אוהבו בכל לב לא יצא, וזה בודאי אינו, שכל ששולח לו מנות בפורים מראה לו בעליל חיבתו ואהבתו, ויהיו נקשרים בעבותות אהבה ביתר שאת ויתר עוז. וע״ע בשו״ת יביע אומר ח״ט (חאו״ח סי׳ עב), ובילקוט יוסף מועדים עמוד שלב. חזון עובדיה על פורים עמוד קלה]

כו קהל מוקירי תורה, אשר נועצו לב יחדיו, ונשתתפו ביחד, וקנו בסכום המעות מגדנות ומיני מעדנים, לקיים מצות משלוח מנות לרבם הדגול, יוצאים בזה ידי חובת משלוח מנות. ואפילו אלה שנתנו סכום מעות לא גדול, אשר הוא פחות משיעור שתי מנות, כיון שנצטרפו לחבריהם במצות משלוח מנות, שנתקבלה בכבוד הראוי ובשמחה אצל הרב, קיימו בזה מצות משלוח מנות. ולפי זה יכול האיש לשלוח ב׳ מנות לרעהו, וישתף גם אשתו במנות הללו שהיא שולחת אותם לרעותה, ושניהם יצאו בהן ידי חובת משלוח מנות. ואין צריך לדקדק שיהיה שיעור ב׳ מנות לכל אחד מהשולחים. [הנה אם כל אחד מהקהל נותן סכום מעות בשיעור הגון שיש בו כדי שתי ״מנות״, (לפמ״ש הריטב״א במגילה ז. שהמשלוח מנות צריך להיות תשורה יקרה), אין ספק שכולם יוצאים י״ח משלוח מנות, וגם היכא שאין שיעור ב׳ מנות לכל אחד בפני עצמו, במעות שנותן, ורק בצירוף נתינת כל השותפים במצוה זו יש שיעור הגון ומכובד למקבל המנות, גם בזה יוצאים ידי חובה, שהעיקר במשלוח מנות שיהיה למקבל שמחה, והא איכא, וכ״כ מהר״י נג׳אר בספר אהלי יהודה. וראה באורך בחזון עובדיה פורים עמ׳ קלז].

כז דיין שקיבל משלוח מנות בפורים מאנשים רבים, ובתוכם היה אחד שבא אחר כך להתדיין לפניו עם חבירו, יש אומרים שנפסל בכך לדונו, ויש אומרים שכל שלא הזכיר בעת משלוח המנות שיש לו דין להתדיין לפניו, כשר לדונו. ויש אומרים שזה מן הדברים המסורים ללב, ולמראית העין, שאם היה המנהג באותה העיר כמנהג רוב ערי ישראל שכל אחד מרבה במשלוח דורונות בפורים למכיריו ולבעלי תורה. ונראית כוונתו לשמים, לשם מצות פורים, ואינו ניכר כלל מתוך מעשיו שכוונתו לתכלית אחרת, אין בזה איסור כלל. ואם באמת יש אומדנא שהמשלח מנות כוונתו לתכלית אחרת, הדיין הירא את ה׳ יחוש בקבלתו לפסול עצמו מלדונו. ולמעשה, אם רואה הדיין דמוכחא מילתא שמשלוח המנות שנשלח לו בפורים מאת האיש שבא לדון לפניו, היה למטרת קירוב לבבו בהתדיינו אצלו, ולא לשם המצוה בלבד, יש לו לסלק עצמו מלדונו. [חזון עובדיה פורים עמוד קלד. ובדידי הוה עובדא בשנת תשכ״ט שאחד השוחטים שעבד מטעם הרבנות בת״א הביא משלוח מנות ב׳ תרנגולי הודו גדולים חיים, ומרן אאמו״ר ציוה עלי שלא לקבלו מהשוחט, ואח״כ נתברר ששחיטתו בשוק התקוה לא היתה כראוי].

כח השולח מנות לרעהו בעילום שם, שאין המקבל יודע מי שלח אליו המנות, יש אומרים שלא יצא ידי חובת משלוח מנות, ולכן יחזור וישלח מנות לצאת ידי חובה. ולכן מי ששלח מנות לרעהו, והלה לא היה בביתו, ורק בני ביתו היו שם, וקבלו המנות מיד השליח, אם חזר המקבל לביתו ביום פורים וידע מזה יצא, אבל אם לא שב לביתו באותו היום לא יצא, ואע״פ שאשתו ובני ביתו קיבלו בעדו, מ״מ הרי נאמר ומשלוח מנות איש לרעהו, הילכך

בעינן שיבא ליד רעהו, ועל כל פנים שידע מזה. [ילקו״י מועדים עמ׳ שלג. והיינו לטעמו של הרב מנות הלוי, דמשלוח מנות מראות חיבה וריעות, וכיון שאינו יודע מי שלח לו, אין כאן חיבה, הילכך לא יצא. וכ״כ בשו״ת כתב סופר, שו״ת אבן שהם, שו״ת בית אבי, שו״ת מהר״ם שיק, שו״ת לב אברהם, שו״ת קנין תורה בהלכה, ערוה״ש (סימן תרצה, סעיף טז), וראה בחזון עובדיה פורים עמוד קנב].

כט מי ששלח מנות ומצאו השליח שיכור שהגיע לשכרותו של לוט, אם פג שכרותו בפורים, וידע מהמשלוח מנות, חבירו יצא ידי חובת המצוה, ואם חושש שלא ידע עד שיפוג יינו, ויהיה זה במוצאי יום הפורים, ישלח מנות לאחר כדי לצאת ידי חובת משלוח לכולי עלמא. [בשו״ת משנה הלכות ח״ד (סי׳ צ), כתב, שאם פג שכרותו בפורים, אפילו הוא עדיין ישן זכין לאדם שלא בפניו. ע״ש. אך יש להשיב על דבריו. וראה בחזון עובדיה פורים עמוד קנב].

ל אשה חייבת במשלוח מנות, ותשלח לרעותה. [כ״כ הרמ״א בהגה (ס״ס תרצה). וכתב ע״ז המג״א, לא ראיתי נזהרים בזה. ואפשר דדוקא אלמנה, אבל אשה שיש לה בעל, בעלה שולח בשבילה לכמה בני אדם. וכתב בספר מעיני ישועה (דף כח) דמשמע מהמג״א שאינה נפטרת מהמצוה במשלוח מנות של הבעל, אלא עד שישלח בשבילה. ומד׳ הא״ר לא משמע כן, שכתב בשם המג״א, אבל אם יש לה בעל, לא. ומשמע דסגי במשלוח מנות של הבעל. ואינו כן וט״ס נפל בד׳ הא״ר. והפרי חדש כתב ע״ז שאינו מחוור, דהא כתיב משלוח מנות ״איש״ לרעהו, ולא אשה. [וכן העיר בעל חות יאיר במקור חיים]. ובשאילת יעבץ כתב עליו, ולי נראה שדינו של הרמ״א דין אמת וישר, שלא בכל מקום שנאמר איש בא להוציא אשה, שהרי כתוב (במדבר יט ט), ואסף איש טהור, ולא מפקינן מניה אשה, ואיש להוציא את הקטן הוא דאתי. **וגם אשה נשואה אינה יוצאת במשלוח מנות של בעלה בלבד. וטוב שלא ישלחו איש לאשה, ואשה לאיש. פן יבואו לידי ספק קדושין, אלא ישלחו איש לאיש ואשה לאשה.** [הרמ״א בהגה (סי׳ תרצה). וע׳ במג״א (ס״ק טו) שכתב, שהחשש לספק קידושין הוא שיאמרו שספלונות הם (וכבר נתקדשה מקודם). ע״כ. וחומרא יתירה היא, דהא לכ״ע אין חוששין לקידושין אלא אם נשתדכו תחלה. וכמ״ש הרמ״א באה״ע (סי׳ מה ס״א), בשם הרשב״א בתשובה (סי׳ אלף ורכג). אלא שבב״ש שם כתב, שמדברי התוס׳ קידושין (נ:), לא משמע כן. ומ״מ הרי כבר כתב מרן (סי׳ מה ס״ב): ״דהאידנא נהגו בכל מלכות אר״י ובמצרים ובכל מלכות תוגרמה שלא לחוש לספלונות כלל״. ובתורה תמימה (אסתר, ט, אות כב) העיר, לפי מ״ש המהרי״ט (חאה״ע סי׳ כח), דלא חיישינן לספלונות במיני מאכל ומשתה, שכיון שעתידים להתקלקל אין האשה מקבלתם לספלונות של קידושין, אלא החשש הוא רק בשמלות ותכשיטים וכיו״ב. והרי משלוח מנות הם אך ורק במיני מאכל ומשקה. אולם בשו״ת הרא״ם (סי׳ יז) כתב, שאף במיני מאכל ומשקה חיישינן לספלונות. ומ״מ נראה שחמורא יתירה היא, ובמקום צורך יש להקל לאיש לשלוח גם לאשה, בפרט כשהיא עניה, להחיות את רוחה. וכמו שכתוב (איוב כט יג), ולב אלמנה ארנין. וראה בילקו״י מועדים, עמ׳ שלג]

לא הבנים הסמוכים על שלחן אביהם, מבן י״ג שנים ומעלה, והבנות מגיל י״ב שנה ומעלה, חייבים במשלוח מנות לחבריהם. [בספר לקט יושר (עמוד קנח) כתב, שמהרא״י היה מחנך בניו למשלוח מנות, וכמדומה שהיו לכל היותר בני ט״ו שנה. והנשים שלחו מנות לרבנית, והרבנית ג״כ שלחה להן. ע״כ. ובמאורי אור (דקכ״ט.) כתב, שמחסרון ידיעה אין מקיימים משלוח מנות אלא הנשואים, אך באמת שכל אדם מבן י״ג ומעלה חייב, ודברי קבלה כד״ת, ודי להם עכ״פ ב׳ מנות לאיש אחד. ומצו להחליף במנות שונות כסנין ולחמניות וכיו״ב, והו״ל מצוה שאין בה חסרון כיס, ובשמים מדקדקים ע״ז יותר. ע״כ. והגאון מבוטשאטש (סי׳ תרצה) כתב שאף שנוהגים להקל (אפילו בני י״ג) כשסמוכים על שלחן אביהם, מ״מ יש להחמיר. והמג״א (ס״ק יב) כתב, ונ״ל דמי שאוכל על שלחן חבירו, ולא הכין לעצמו כלום פטור מלשלוח מנות, וכן משמע קצת מרש״י (מגילה ז:). אולם נראה שמרן הב״י אינו מסכים לזה. אלא בכל אופן הוא חייב. ונקטינן כד׳ מרן. ובפרט שגם המג״א סיים ״וטוב להחמיר״. ועיין בשו״ת יביע אומר ח״ט (חאו״ח סי׳ עד). ובילקו״י מועדים עמ׳ שלד. ובחזו״ע פורים עמ׳ קמא]. **ואפילו קטנים שהגיעו לחינוך טוב לחנכם למצוה זו.** [פמ״ג (א״א ס״ק יד). וא״א מבוטשאטש. חזון עובדיה פורים, ילקו״י מועדים].

לב השולח מנות לגוי לא יצא, שאינו בכלל רעהו, [ע׳ ב״ק לז: ולח. ומה שכתוב בתורה וישאלו איש מאת רעהו וכו׳, זהו לפני מתן תורה. וכ״פ במקור חיים (סי׳ תרצה ס״ג) ד״ה ידי].

לג השולח מנות לאדם שאינו שומר תורה ומצות ומחלל שבת בפרהסיא, אם הוא בגדר יודע את רבונו ומורד בו, לא יצא, מאחר שדינו כגוי. אך אם אינו אלא כתינוק שנשבה בדיעבד יצא. ועל כל פנים לכתחלה יש לשלוח לעמיתו ירא שמים השומר תורה ומצות. [שו״ת שבט הקהתי ח״ב סי׳ רמג. חזון עובדיה פורים שם].

לד עני המתפרנס מן הצדקה גם כן חייב במשלוח מנות. [ב״ח (סי׳ תרצד). פר״ח (סי׳ תרצה). מעשה רוקח ח״ב]. ואם הוא עני ואין לו לסעודת פורים אלא מנות אלו, יחליפם עם חבירו העני, שהוא ישלח אליו סעודתו וחבירו ישלח אליו הסעודה שלו. ובזה יקיימו ומשלוח מנות איש לרעהו. [ע׳ במגילה (ז:) מחלפי סעודתייהו להדדי. וכ״פ מרן בש״ע שיחליפו סעודותיהם]. ובלאו הכי עכשיו נוהגים העולם להחליף זה עם זה כדי שלא לבייש מי שאין לו. [כעין מ״ש בסוף תענית. ועי׳ יפה ללב ח״ה (סי׳ תרצה סק״ח). ובספר החיים להגרש״ק כתב שכופין להחזיר דהר״ל כספלונות]. אבל השולח לחבירו מנות, ומתנה עמו שהם מתנה על מנת להחזיר, אינו יוצא בזה ידי חובת משלוח מנות. [כ״כ הפמ״ג (פש״ז סי׳ תרצה). והובא להלכה בביאה״ל. ילקוט יוסף מועדים, עמוד שלו].

לה הלוקח מנותיו בעצמו ומביאם לחבירו, יוצא ידי חובת משלוח מנות, ואין צריך לשולחם על ידי שליח דוקא. [וכך נהג הגאון החזון איש לשלוח מנות בעצמו ולא על ידי שליח]. וכן השולח מנות על ידי קטן שלא הגיע למצות, או אפילו על ידי גוי, שאין מועיל בהם דין שליחות, אף על פי כן יצא ידי חובת משלוח מנות.[בשו״ת יהודה יעלה אסאד (חאו״ח סי׳ רז) כתב, שמעשים בכל יום ששולחים מנות ע״י קטנים, וע״י עכו״ם, דלא בעינן שליחות בדוקא. ושכ״כ הגרש״ק בספר החיים. וכ״כ בשו״ת חלקת יעקב ח״א (סי׳ קג). ובמקנה ח״ב (ד״ו ע״א) הביא בשם ליקוטי חבר (דף לו.) שרעק״א נסתפק אם יוצאים י״ח משלוח מנות ע״י קטן ועכו״ם. ומרן החת״ס השיב לו, שאילו היתה המצוה להוביל המנות בעצמו, אלא שגם ע״י שליח יוצא, מפני ששלוחו של אדם כמותו, הוה שייך דין שליחות. אבל מאחר שהמצוה ע״י ״משלוח״ דוקא, מצי לשלוח אפי׳ ע״י גוי או קטן. וכ״ה להדיא בחי׳ החתם סופר לגיטין (כב:), שכבר טעו רבים וגדולים בזה. וכן העלה בשו״ת דבר אברהם להגאון מקאוונא בח״א (סי׳ יג אות ד) וכ״פ בעל חות יאיר במקור חיים (ס״ס תרצד). ובחזון עובדיה פורים עמוד קמה. ובילקוט יוסף מועדים, עמוד שלה].

לו מי שניגש לחנות ומזמין מנות לשולחם לחבירו, יוצא ידי חובתו, לא מבעיא אם שילם תמורתם לבעל החנות, אלא אפילו בהקפה יוצא ידי חובה. ודלא כמי שרצה להחמיר בזה. [ע׳ בתשובות והנהגות ח״א סי׳ תו].

לז השולח מנות לקטן לא יצא וצריך לחזור ולשלוח מנות לגדול. [מאורי אור (דק״ל סע״א). בית עובד (דף ע״ז.). ומהר״י נג׳אר בשמחת יהודה, (מסכת סופרים, די״א רע״ד), הביא ראיה מהירושלמי (פ״ד דמעשר שני) דקטן לא חשיב רעהו, ולא יצא. ויש שכתבו דאיש דכתיב רחמנא לאפוקי קטן. וכן מבואר בשו״ת שאלת יעב״ץ ח״א (סי׳ קכ) ובשו״ת אגורה באהלך. ובמועד לכל חי, ובבן איש חי, ובאשל אברהם מבוטאטש. ובשו״ת יד סופר (סי׳ כג עמוד עה) תלה הדבר בשני הטעמים של משלוח מנות, שלטעמו של התה״ד שתהיה הרווחה לסעודת פורים, גם בקטן הרי יש לו הרווחה ויצא י״ח, אבל לטעם מנות הלוי שזה כדי להרבות השלום והריעות, השולח לקטן

לא יצא, שאין דרך האיש לעשות ריעות עם קטן. ובערוה״ש (ס״ס תרצה) כתב שהשולח לקטן יצא, שהרי שור שנגח שור של קטן חייב דרעהו קרינן ביה. [ורמז לדבר, איש ״לרעהו״ גימט״איש״ שיהיה איש כמוהו, ולא קטן]. וראה בילקו״י מועדים עמוד שלה, ובחזו״ע פורים עמוד קמו].

לח השולח מנות בפורים על ידי שליח, אינו צריך לברר אם הגיעו המנות למי שנשלחו אליו, שחזקה שהשליח עושה שליחותו. אבל אם שלח המנות על ידי קטן שלא הגיע למצות, צריך לברר אם הגיעו המנות לתעודתן. (שו״ת יביע אומר ח״ט חאו״ח סי׳ עא).

לט השולח מנות לאדם ״חשוב״, אין אותו המקבל יוצא ידי חובת משלוח מנות בקבלתו, מפני הנאתו של השולח מנות אליו, שעל כל פנים אין כאן אלא הנאה בלי אכילה. [כ״כ בשו״ת זקן אהרן (סי׳ ריד). ובספר מועדי ה׳ (דק״ט ע״ב). ובערך השלחן חו״מ בספר הזכרון (מע׳ מ אות יב). ובשו״ת שאילת יעקב (סי׳ סא אות ב). ואע״פ שלפי טעמו של הרב מנות הלוי להרבות אהבה ושלום וריעות, י״ל דשפיר מהני, מ״מ לטעמו של התרומת הדשן, שהוא לצורך הרווחת סעודת הפורים, בודאי דלא מהני. ויש לחוש גם לטעם זה. הילכך נראה שלא יצא. וראה בילקוט יוסף מועדים עמוד שלו. ובחזון עובדיה על פורים עמוד קמז]

מ השולח מנות לרעהו וסירב הלה לקבלם כגון שמחל לו עליהם, או שהחזירם לו מחמת שנאה, שאינו אוהבו, או מחמת שבור שהמנות אין לפי כבודו, בכל אלה דעת הרמ״א שיצא ידי חובה. יש חלקים בדבר, לכן יחזור השולח ויקיים מצות משלוח מנות לאדם אחר. [הרמ״א בהגה (ס״ס תרצה) כתב, השולח מנות לחבירו, ולא רצה לקבלם או מחל לו, יצא. (מהר״י ברין). והפר״ח תמה עליו זו מנ״ל. והסביר החת״ס (תאו״ח סי׳ קצו), שהרי לדעת תרומת הדשן טעם המשלוח מנות הוא כדי שתהיה אפשרות לקיים שמחת הפורים, ולדבריו אפי׳ יש לו הרבה לסעודת פורים, לא יוכל למחול, שלא לבייש למי שאין לו. אבל לטעמו של הרב מנות הלוי כדי להרבות השלום והריעות, ולפ״ז כיון ששלח לו מנות והראה לו חיבתו די בכך, ואם מוחל לו יצא. ויפה כתב הפר״ח דמנין לו למהר״י ברין להכריע בזה כטעם המנות הלוי, שמא הטעם הנכון כדברי התה״ד, שאז לא יצא. ובספר אגורה באהלך (דף כא.) העלה (דף כג.), שבמשלוח מנות דכתיב ״ומשלוח״ מנות איש לרעהו, ולא כתיב בלשון נתינה, כל ששלח המנות, אפי׳ לא הגיעו המנות לידי המקבל כגון שלא רצה לקבלם יצא. ושזהו טעמו של הרמ״א שלא כתב כן אלא לגבי משלוח מנות, אבל לענין מתנות לאביונים, לא כתב שאם מחלו לו יצא, משום דכתיב בלשון נתינה, והרי לא נתן, ואינו יוצא במחילתם. ע״כ. אלא דצ״ע שלכאורה נראה שתיבת משלוח חוזרת גם על מתנות לאביונים, שהרי לא כ׳ ונתון מתנות לאביונים. ו״מתנות״ הוא שם דבר, ולא פועל, וע״כ דתיבת משלוח חוזרת על שני הדברים, על ״מנות״ ועל ״מתנות״. וא״כ לדבריו, אין חילוק בין משלוח מנות למתנות אביונים. ובשו״ת שאילת יעקב (סי׳ נט אות ג) כתב לפקפק על החתם סופר הנ״ל, שלא מצינו בש״ס״שלא לבייש מי שאין לו״, אלא בדבר הניכר לעין כל (כההיא דמ״ק כז.), משא״כ בדבר הנשלח לביתו, לא מצינו. והמהר״ם שיק בסעודת פורים ניסה לדחות דבריו, ולהוכיח כדברי החת״ס, אבל הוא עמד על דעתו, ודחה ראית מר חמיו. ושאח״כ אמר דבריו לפני זקני ת״ח והסכימו לו. ע״ש. וראה בילקוט יוסף מועדים, עמוד שלו]

מא צריך ליזהר ביותר שישלח מנות כשרות לאכילה בלי שום חשש איסור כלל. והשולח בשר לחבירו ספרדי, ישלח בשר חלק לפי דעת הבית יוסף, ואם שלח לו בשר כשר לא יצא ידי חובה, כיון שאנו נוהגים כדברי מרן לאסור מן הדין שלא לאוכלו. שקבלנו עלינו הוראות מרן. ומיהו אם שולח לרעהו אשכנזי אפשר שיוצא י״ח, ואפילו אם הוא מחמיר על עצמו כדעת מרן, יכול לתת לבניו הקטנים שלא הגיעו למצות. [ילקו״י מועדים. חזו״ע פורים עמוד קנב. וע׳ בשו״ת רב פעלים ח״ב (חיו״ד סי׳ ז). ול״ד למ״ש המחנה חיים ח״ג מאו״ח (ס״ס נג) להסתפק בשולח פת פלטר לנזהר ממנו, אי אזלינן בתר נותן או בתר מקבל, דהכא גרע טפי שע״פ קבלתינו דעת מרן הו״ל כאילו חתיכה דאיסורא, ואין כאן לא הרווחה לסעודה, ולא חיבה].

מב מי שאינו נזהר מפת עכו״ם וחמאת עכו״ם, ושלח אותם למנה למי שנזהר, יש אומרים שלא יצא ידיחובה. ולאו מילתא פסיקתא היא, ולכן לכתחלה ישלח לחבירו דבר הראוי לו לאכילה, שאינו מחמיר בו. [בארחות חיים כתב שלא יצא י״ח. ונסתפק בו בעל מחנה חיים ח״ג (סי׳ נג), ולאו מילתא פסיקתא היא). וצ״ע. ובשו״ת רבבות אפרים (סי׳ תנט אות ג) כתב בשם הגר״מ שטרן, לאסור לשלוח מנות לחבירו דברים שחבירו מחמיר בהם. [כפנו שוקולד עם אבקת חלב נכרי, בהכשר הרבנות]. וראה בחזון עובדיה פורים עמוד קנג].

מג מי ששלח איסור דרבנן לחבירו ואכלו, צריך לחזור ולשלוח מנות אחרות כשרות, שלא יצא ידי חובה. [לכאורה דמי למ״ש בחו״מ (סי׳ רלד) ויו״ד (סי׳ רלד) ויו״ד (סי׳ קיט), שכיון שנהנה אינו מחזיר לו הדמים, והסביר הנתיבות בחו״מ (סי׳ רלד) שאע״פ שהאוכל איסור תורה בשוגג צריך תשובה וכפרה להגן מן היסורים, מ״מ באיסור דרבנן בשוגג א״צ כפרה, וכאילו אכל כשר. ע״ש. וכיו״ב כתב הפרי תאר (סי׳ קיט ס״ק יז). ע״ש. אולם האור שמח (פ״א מהל׳ גירושין הי״ז) כתב, שדברי הנתיבות הנ״ל תמוהים וכו׳. ע״ש. וכן משמע ממ״ש בשו״ת כתב סופר (חאו״ח סי׳ כב), שאם אכל איסור דרבנן בשוגג לא יברך ברכה אחרונה, שאין זה מברך אלא מנאץ. וכ״כ בשו״ת עולת שמואל (סי׳ ג). אלמא דלא חשיב כאילו היתר. וע׳ בשו״ת יביע אומר ח״א (חיו״ד סי׳ יד עמוד רט) בשם כמה פוסקים שחולקים על הנתיבות בזה].

מד השולח מנות לחבירו מיני מתיקה, אף על פי שחבירו אינו יכול לאוכלם מטעמי בריאות (חולי סכרת), אף על פי כן יוצא ידי חובת משלוח מנות, משום שעל כל פנים ראויים הם לבני ביתו. [שו״ת יביע אומר ח״ט במילואים לסי׳ עד. וע׳ בספר מקראי קדש (פורים עמ׳ קנ), שצידד בזה, שאפשר שאפי׳ למ״ד דמהני בשר חי למשלוח מנות, שאני התם שראוי לאכילה למקבל ע״י בישול, משא״כ עוגה שיש בה סוכר, שאינה ראויה למקבל. ע״ש. ועוד, דכיון שעיקר התקנה לשמחת מריעים, וכאן אין לו שמחה, אינו יוצא י״ח. אך בספר נשמת אברהם (עמ׳ שנד) הביא בשם הגרש״ז אירערבאך שיוצא י״ח, דאטו מי ששלח לחבירו משלוח מנות מאכלי חלב אחר חצות היום, והמקבל אכל בשר, שאינו יכול ליהנות מהמנות בפורים, וכי לא יצא י״ח? ע״ש. אולם החילוק מבואר ששם יש לו שמחה שאחר ו׳ שעות מאכילת הבשר יוכל ליהנות ממאכלי החלב, אבל כאן שעליו להשמר תמיד ממאכלי סוכר המתוקים, שמא אינו יוצא י״ח משלוח מנות. [ואף ששלח לו המנות בסוף יום פורים שאין שהות לאכול מאכלי חלב, יתכן דיוצא י״ח אחר שיש לו במה להחליף מנתו עם אחרים]. וכ״מ עדיין י״ל שמכיון שבמשלוח המנות של מיני מתיקה יש כאן מחווה של חיבה ואהבה, וגם ראויים הם לבני ביתו גדולים וקטנים, ומאחר שפשט המנהג ברוב העולם לשלוח מנות לרעים ממיני מתיקה, לכן גם בנ״ד שפיר י״ל שיוצא י״ח במשלוח מיני מתיקה לרעהו אף שהוא חולה סכרת].

מה השולח מנות לרעהו, ויצא ידי חובתו, ורוצה לשלוח לרעהו אחר מפירות שביעית, רשאי, ובלבד שיודיע לו שהם מפירות שביעית, כיון שאין זה חוב עליו. וכן מי ששלחו לו מנות, ורוצה לחזור ולשלוח מנות מפירות שביעית למשלח, אם יצא כבר ידי חובת משלוח מנות לאחר, רשאי לחזור ולשלוח מפירות שביעית למשלח, שאינו אלא כגומל חסד לחבירו, ואין זה כפורע חובו. ובלבד שיודיע לו שאלו פירות שביעית, כדי שישמור בהם קדושת שביעית. [ילקוט יוסף השביעית והלכותיה עמוד תכג. שוב יצא לאור חזון עובדיה על פורים, ושם עמוד קנד כתב כדברינו, והביא מ״ש הרמב״ם (פ״ו מהל׳ שמיטה ה״י), דמי שביעית אין פורעים מהם את החוב, ואין

עושים בהם שושבינות, ואין משלמים בהם תגמולים וכו׳. והוא מהתוספתא (שביעית פ״ז). הכא נמי שיש עליו חובת המצוה לשלוח מנות לרעהו, לא יהיה רשאי לשלוח מנות מפירות שביעית, דהוי כמו פריעת חוב. אך אם כבר קיים המצוה של משלוח מנות לרעהו, ורוצה להוסיף לשלוח לרעהו אחר מפירות שביעית, נראה דשפיר דמי. כיון שיצא כבר ידי חובת משלוח מנות].

מו **מי שקיבל מחבירו משלוח מנות, אין המקבל רשאי להשיב לו בחזרה מפירות שביעית או מדמיהן, שמכיון שהוא חייב להשיב לו כפי המנהג והנימוס המקובל, הרי זה תשלום תגמולין שאסור בפירות שביעית, שנראה כאילו פורע חובו.** [ילקו״י השביעית והלכותיה עמ׳ תכג].

מז **השולח מנות לרעהו בפורים, והמנות הם מפירות של ערלה או של כלאי הכרם שאסורים בהנאה, וחבירו הוא חולה שיש בו סכנה, שהמנות מותרות לו לאכילה, אפילו הכי אינו יוצא ידי חובת משלוח מנות.** [הנה הריטב״א בסוכה (לא.) הביא פי׳ הראב״ד שכתב, שלולב של אשרה כיון דהוי איסור הנאה לא קרינא ביה ״לכם״, וכתב ע״ז, ולי נראה שכל שהוא ברשותו של אדם, ואין לאחרים בו שום רשות, ושום זכות, אע״פ שהוא מאיסורי הנאה, לכם קרינן ביה. ע״כ. אך בשו״ת הרשב״א ח״ד (סי׳ רב) כתב כדברי הראב״ד שאיסורי הנאה לא מקרי לכם. ולדבריו השולח פירות של איסורי הנאה למשלוח מנות, לא יצא, משום דלא יהיב ליה מידי, דהו״ל כהפקר. אבל להריטב״א דשפיר מקרי לכם, אפשר שיוצא י״ח משלוח מנות, כיון שהמקבל מותרים לו. וע׳ פמ״ג (סי׳ תמח משו״ז סק״ג). ועונג יום טוב (חאו״ח סי׳ לב). ומל״מ (פ״ה מהל׳ אישות ה״א). אך י״ל שכל ששולח דבר שלא נקרא שלו לא מהני. לא מבעיא להראב״ד ולהרשב״א, אלא גם להריטב״א י״ל כן. שאל״כ, נמצא נהנה מאיסורי הנאה. והגר״ש קלוגר בחכמת שלמה (סי׳ תרצה) כתב לדייק מהפסוק ומשלוח מנות איש לרעהו, דלכאורה די היה לומר ומשלוח מנות לרעהו, אלא שיהיו מנות איש הראויות לו, זה ישלח לרעהו, אבל מה שאינו ראוי לו לא מהני. וע׳ בחזו״ע פורים עמ׳ קלח].

מח **השולח מנות פירות ספק ערלה שגדלו בחוץ לארץ, והמקבל אינו יודע שהם ערלה, לא יצא, שכיון שאסור למשלח ליהנות בהם וצריך לשלוח לו בעילום שם, ובכהאי גוונא אין חיבה על ידי המשלוח מנות משום הכי לא יצא.** [חזון עובדיה פורים עמוד קנה].

מט **השולח עוף שחוט לחבירו מכלל המנות, ויצא טרף, צריך לחזור ולשלוח מנה אחרת תחתיו, ואז יקיים משלוח מנות.** [ביד אהרן (סי׳ תרצה) נסתפק בזה. והכסא אליהו (סק״ד) פשיטא ליה שיצא, שהרי מן הדין א״צ לבדוק אחר י״ח טרפות, והעוף היה בחזקת כשר, הילכך השולח יצא י״ח. וכ״כ החתם סופר (סי׳ תרכד), שמכיון שכל רובא שרי רחמנא, מי שאכל בשר ושוב נמצא אח״כ שהיה טרֵיפה, לא עביד שום איסורא, כי כך הדין מעיקרא שיאכל בשר מדין הרוב. וראה בזה בילקו״י מועדים, וחזון עובדיה פורים עמוד קנ].

נ **השולח מנות לחבירו ונגנבו או נאבדו צריך לשלוח מנות אחרות תחתיהם.** [הנה בספר בני חיי (סי׳ תרצד סק״ג) כתב, דכיון שעיקר התקנה למשלוח מנות הוא משום שמחה, כיון שנגנבו ליכא שמחה וכו׳. וכ״ה בשו״ת משאת משה ח״ב (סימן ד), ובשו״ת אהל יוסף מולכו (חאו״ח סי׳ טו), ועוד. ואמנם בשו״ת בית שערים (חאו״ח סי׳ שפ), כתב לצדד שאפשר שקיום המצוה היא בשילוח, כלשון הפסוק ״ומשלוח מנות״, אע״פ שלא הגיעו ליד המקבל וכו׳. מ״מ נראה עיקר שהכל תלוי בשמחת המקבל, וכיון שלא קיבל אותן לא יצא המשלח. וראה בילקוט יוסף מועדים, עמ׳ שלז]

נא **השולח מנות לרעהו, שהוא אביון, יוצא ידי חובת שתי המצות: ״משלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים״, לאחר שיתן עוד מתנה לאביון אחר. ויש מחמירים בזה שאין לעשות כן, וטוב לחוש לדבריהם, ולכן יתן עוד שתי מתנות לאביונים אחרים.** [הנה הטורי אבן (מגילה ז.) צידד מתחלה בפירוש הגמ׳, קיימת בנו רבינו משלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים, שיוצא י״ח שתי המצות בבת אחת, ושוב כתב שבמשלוח ב׳ מנות לאביון אחד אינו עולה לשתיהן. ופירוש הגמ׳ קיימת בנו רבינו משלוח מנות איש לרעהו, או מתנות לאביונים, שקיים מצוה אחת מהם, ואות׳ ו׳ לחלק. ע״ש. ובשו״ת כתב סופר (חאו״ח סי׳ קלט) דן בזה משום אין עושים מצות חבילות חבילות, וכתב, ומיהו י״ל דבדיעבד אם התכוין לצאת י״ח שניהם בבת אחת יצא, אלא דלכתחלה לא נכון לעשות כן. ע״ש. אולם במעשה אחד שעושה לקיים ב׳ מצות בבת אחת לא שייך הדין שאין עושים מצות חבילות חבילות, שהרי שנינו בפסחים (לה.) שהכהנים יוצאים י״ח מצה בחלה ובתרומה, אף שיש מצוה באכילת תרומה בפני עצמה, ומברכים עליה לאכול תרומה, (רמב״ם תרומות פט״ו הכ״ב), ואעפ״כ יוצאים בה י״ח מצה לכתחלה, ולא אמרי׳ דהוי מצוות חבילות חבילות. ומוכח שכיון שהוא מעשה אחד של אכילה יוצא י״ח לכתחלה. ועיין בחזון עובדיה פורים].

נב **תושב עיר פרזות שקוראים המגילה בי״ד, ששלח מנות לרעהו אשר בירושלים ביום י״ד, שקוראים המגילה בט״ו,** (וכגון השולח משכונת רמות שקוראים בי״ד, לרעהו אשר בירושלים שקוראים בט״ו), **ויודע שמקבל המתנות יאכלם בט״ו, יצא ידי חובתו.** וכן היושב בחו״ל במדינת הים, ושלח לרעהו שבארץ ישראל, שתי מנות, קודם פורים, או מי ששלח מתנות לאביונים קודם פורים, וידוע בבירור שהגיעו המנות או המתנות לתעודתם ביום הפורים, יצא י״ח, מפני שבפורים השמחה ושמחו בהן. [בספר יד אהרן (סי׳ תרצד הגב״י) כתב, במי שיושב בחו״ל במדינת הים, ושלח לרעהו שבארץ ישראל, שתי מנות, קודם פורים, או מי ששלח מתנות לאביונים קודם פורים, וידוע בבירור שהגיעו המנות או המתנות לתעודתם ביום הפורים, יצא י״ח, מפני שבפורים שהוא שעת החיוב הגיעו לתעודתם, אף שבשעה ששלחן לא היה עדיין חייב בהן. וכן משמע מדברי בעל המאור (ריש מגילה) שכתב, שלא יתן המתנות לאביונים קודם פורים דילמא אכלי להו קודם פורים, משמע שאם ידענו בודאי שאוכלים אותם בפורים יוצא י״ח, אע״פ שבשעה שנתן לא היה עדיין חייב במצוה זו. והטעם ששמחה ביומה בעינן, וה״ה בנ״ד, כיון שהגיעו לידם בשעת החיוב של השמחה ושמחו בהן בודאי שיוצא י״ח. ע״כ. וכ״פ בשו״ת אהלי יצחק הכהן (חאו״ח סי׳ כא), ובבאר היטב (סי׳ תרצה סק״ז). וע׳ בחזון עובדיה פורים עמוד קסב]

נג **תושב ירושלים ששלח מנות ביום י״ד לשאר ערי הארץ שקוראים המגילה בי״ד, יצא ידי חובתו. אבל אם שלח מנות להם ביום ט״ו, לא יצא, שאצלם אינו יום שמחת פורים, עבר יומו בטלה שמחתו. שכל שהמנות מגיעים אחר פורים לא יצא, והמשלוח שיצא מידו בפורים אינו אלא הכנה למצוה,**[כמ״ש בשו״ת יהודה יעלה אסאד חאו״ח ס״ס רד], **וגמר המצוה הוא בהגיע המשלוח ליד המקבל, וכיון שלא קיבלו עד אחר הפורים, לא יצא. שהכל תלוי במקבל המנות.** [כ״כ בשו״ת אהל יוסף מולכו (חאו״ח סי׳ טו) וז״ל: ומיהו בן כרך ששלח לבן עיר ביום ט״ו לא יצא, ואפילו אם אכלו בו ביום, שמכיון שאינו יום שמחה בשבילו, עבר יומו בטלה שמחתו. ע״כ. ולאפוקי ממ״ש בסנסן ליאיר (עמוד רח), שאם השולח ירושלמי ונותן ביום ט״ו לפרוז יצא י״ח, שבנותן תלא רחמנא. ע״ש. ולא כתב שום מקור לדבריו, אלא מסברא דיליה, ונעלם מעינו כל מ״ש האחרונים שהובאו בחזו״ע הנ״ל. ומה שסיים ופשוט, להמבואר אינו פשוט כלל].

נד **בן עיר היוצא לדרך מראש חודש אדר ואילך, שחלה עליו מצות פורים, ושולח מנות או מתנות לאביונים לאחד מבני עירו, יכול לתת אותן בעצמו אפילו בסתם, לשם מצות פורים, ואין העני זוכה בהן אלא עד פורים. אך יותר טוב להתנות עמו בפירוש שלא יזכה בהם ולא יאכלם עד יום פורים.**

סימן תרצו – דיני הספד ותענית

א מי שהוא אבל בתוך שבעה ימי אבלות, אינו נוהג אבלות בפורים בדברים שבפרהסיא, אבל דברים שבצינעא נוהג, וכדין אבלות בשבת. ולכן לא יעלה לספר תורה בפורים, ואם קראו לו בשמו יעלה. ויש להתיר לאבל לפתוח החנות בפורים, משום דהוי דבר שבפרהסיא. [ילקו״י על הלכות אבלות. חזו״ע פורים עמוד קפז. וכ״ד מרן בשלחן ערוך יו״ד (סי׳ תא ס״ד)שאין אבלות נוהגת בפורים, לא בי״ד ולא בט״ו, אלא דברים שבצינעא נוהג״. ובזה חזר בו מרן ממה שכתב באו״ח (סי׳ תרצו ס״ד) שכל דברי אבלות נוהגים בחנוכה ופורים. [וזוהי שיטת הרמב״ם (פרק יא מהל׳ אבל הי״ג), שאף שאין מספידים את המת בחנוכה ובפורים, ״אבל נוהגים בהם כל דיני אבלות״. וכ״כ המרדכי]

ב האבל חייב בהנחת תפלין ביום פורים אפילו הוא יום ראשון של האבלות, שהוא יום קבורה, ומיהו אם הוא גם יום המיתה לא יניח תפלין אפילו לאחר קבורה. [הנה לענין הנחת תפלין בפורים ביום קבורה שאינו יום המיתה, מסתברא ודאי שאפילו החולקים על המהריט״ץ, וס״ל שאין להניח תפלין ביום קבורה, אף הם יודו בפורים למהריט״ץ שהאבל מניח תפלין בברכה, שמכיון שאין אבלות נוהגת בפורים, לא שייך הטעם שכתב רש״י (ברכות יא.), שהאבל אינו מניח תפלין ביום ראשון, מפני שצערו גדול ומעולל בעפר קרנו, והתפלין נקראים פאר. וכמ״ש כיו״ב המג״א (סי׳ תקמח סק״ה) דלדידהו שמניחים תפילין בחוה״מ, האבל אפי׳ ביום ראשון מניח תפלין בחוה״מ, שהרי הרא״ש כתב שהטעם שהאבל אסור בתפלין משום שהוא יום מר וצערו גדול והוא מעולל בעפר קרנו, וזה לא שייך בחוה״מ, שהרי אין נוהג בו אבלות דפרהסיא. ע״כ. ומינה ליום פורים למאי דנקטינן שאין אבלות נוהגת בו, בודאי שהאבל מניח בו תפלין אפי׳ ביום ראשון שהוא יום קבורה. ומ״ש המג״א (ס״ק טז) שאף לאחר קבורה לא יניח תפלין, כבר חלק עליו הא״ר (סי׳ תרצו ס״ק יא), והעלה שהאבל יניח תפלין אחר קבורה. וכ״כ הפמ״ג שם, שכיון שפורים הוא יום משתה ושמחה, אין זה מעולל בעפר קרנו. וצ״ע. ע״כ. ומיהו אם הוא יום המיתה, לא יניח תפלין, אפי׳ אחר הקבורה. כי בודאי מר לו מר, כמ״ש ואחריתה כיום מר. וכדברי המג״א. וכ״פ בסידור דרך החיים. וע׳ ילקו״י אבלות. חזו״ע פורים עמ׳ קצא].

ג אף על פי שהאבל אינו יוצא מפתח ביתו, מכל מקום בפורים אחר חצות יקום מעל גבי קרקע, ויעשה סעודת פורים על השלחן. [והגם דבעלמא לא נהגו לקום כי אם במנחה קטנה, מ״מ ביום פורים שיש מצות שמחה וסעודה יש להקל לקום מע״ג קרקע במנחה גדולה, ואז יעשה סעודת פורים]. ואין לבכות כלל בפורים, שזה בסתירה למצות שמחת הפורים. [שו״ת בית יהודה עייאש ח״א (תאר״ח סי׳ כד). ע״ש].

ד מה שאין אבלות נוהגת בפרהסיא בפורים, הוא גם בליל פורים, אף שאין מצות סעודת פורים בלילה, מכל מקום שמחה יש. ובודאי שאסור להספיד גם בליל פורים, שבכל התורה כולה היום הולך אחר הלילה שלפניו, ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד. [שו״ת חתם סופר (סימן קצה), בשם הטורי אבן. ולשון הריטב״א (מגילה ה:), הא דאמרינן שמחה מלמד שאסורים בהספד, נראה שה״ה שאין אבלות נוהג בהן, דאתי שמחה דרבים ודחי אבלות דיחיד. ונראה מדבריו דהא תליא בהא. א״כ גם אבלות אינה נוהגת בלילה. וראה בחזון עובדיה פורים עמוד קצב].

ה בירושלים נוהגים שלא להברות בחול המועד, זולת על אב ואם, והוא הדין שלא להברות בפורים זולת על אב ואם, ובשאר מקומות עושים הבראה בפורים. אך טוב להברות רק בעוגות וקפה, ולא בביצים ועדשים. (יביע אומר ח״ד חיו״ד סי׳ כו, וח״ט תאו״ח ס״ס ק)..

ו האבל, אפילו בתוך שבעה, חייב במשלוח מנות ובמתנות לאביונים, שהרי האבל חייב בכל מצות התורה (סוכה כה:). [ש״ע (סי׳ תרצו ס״ו). וכ״ה בהרא״ש (פ״ג דמ״ק סי׳ פה) בשם רבינו מאיר. ומהר״ם מרוטנבורג בתשו׳ מיימוני (סדר שופטים ס״ס טו). ובמרדכי מגילה (ס״ס תשפה). ובספר הפרנס (סי׳ רסז). וזה שלא כדברי ריא״ז (מ״ק פ״ג ה״ו אות ב) שכתב, שהאבל פטור מלשלוח מנות וחייב רק במתנות לאביונים. ואף שבשו״ת גדולת מרדכי ח״ב (חיו״ד סי׳ כא) כתב שמנהג גירבא (תוניס) שהאבל אינו שולח מנות, ורק שולחים לו מנות. ע״ש. אנו אין לנו אלא דברי מרן שהאבל חייב לשלוח מנות, שהאבל חייב בכל המצות].

ז טוב שהאבל לא ירבה במשלוח מנות. [פמ״ג בשו״ת מגידות ס״ס נח]. ונכון שישלח מנות של בשר ודגים פירות וירקות וכיוצא בהם, ולא תפנוקי מעדנים ומיני מתיקה מיוחדים. [מטה משה סי׳ תתריז]. ואחינו האשכנזים נוהגים שלא לשלוח מנות לאבל כל י״ב חודש על אביו ואמו, וכל שלושים יום על שאר קרובים, [הרמ״א בהגה ביו״ד סי׳ שפה. וכתב הגר״א (ס״ק יד), שהוא מדין שאין שואלים בשלום האבל עד תום י״ב חודש. ומשלוח מנות הוא בשאלת שלום. והט״ז (סי׳ תרצו סק״ג) כתב, שמכיון שהרמ״א ביו״ד כתב שמנהגינו להקל בשאלת שלום, מותר ג״כ לשלוח לו מנות, ויש לסמוך ע״ז כשהאבל עני. והמג״א (ס״ק יב) כתב, שכוונת הרמ״א להורות שכל זה לדעת האומרים שכל דיני אבלות נוהגים בפורים, אבל במקום שאין נוהגים אבלות בפורים, דין פורים כדין שבת, ובמקום שנהגו לשאול בשלום אבלים בשבת, מותר לשלוח אליו מנות]. אבל הספרדים נוהגים לשלוח מנות אליו כרגיל. [ילקו״י מועדים עמ׳ שמא, ילקו״י תפלה כרך א׳ מהדורת תשס״ד עמ׳ צ׳. ואף שכתן אאמדיר שליט״א כתב בירתון קול סיני, חלכות פורים, שאין לשלוח מנות לאבל, כ״כ הדר הוא לכל חסידיו, וכיום הוא מדה וכא כפי הסכמאר, שהחיקר כמו שפסק מרן בי״ד (סי׳ תא ס״ק) שאין אבלות בפורים לא בי״ד ולא בט״ו, וכ״כ בברכ״י, ושכן הורה למעשה, וכן כתבו אחתונים רבים, ל״ע יש להורות שיכולים לשלוח מנות לאבל לשמחת פורים, ולפי מה שכתבאר ב״כ בירושלמי ברכות (פ״ב ה״ו), שכבל ארץ יהודה היו נוהגים לשאול בשלום אבלים בשבת, וכן המנהג כיום בארי״, ל״ו מותר לשלוח מנות לאבל שהוא בתוך י״ב חודש לאביו ולאמו, או בתוך שלושים לשאר קרובים). וכן אם רב העיר הוא אבל, או שהוא רבו שלימדו תורה, מצוה לשלוח לו מנות דרך כבוד, שאין זה אלא כתשלום חוב. [מפאר בשו״ת דברי מלכיאל ח״ח סי׳ רלו].

ח אפילו למי שמחמיר שלא לשלוח מנות לאבל, אם האשה אבלה בודאי שמותר לשלוח מנות לבעלה, כיון שהוא אינו אבל. [ואע״פ שפסק מרן ביו״ד (סי׳ שעד ס״ו), שכל מי שמתאבל עליו מתאבל עמו, חרץ מאשתו, שאע״פ שהוא מתאבל עליה, אינו מתאבל עמה אלא על אביה ואמה. מ״מ הרמ״א שם כתב, דהאידנא נוהגים להקל באבלות זו של מתאבלים עמו, שאין זה אלא משום כבוד האבלים, ועכשיו נהגו למחול. וכל המחמיר בזה אינו אלא מן המתמיהין. ע״ש. ועכשיו פשט המנהג כדעת הרמ״א, ובשו״ת ישכיל עבדי ח״ח (תאו״ח סי׳ כ אות מג) הוסיף, שבמשלוח מנות בפורים, שיש עגמת נפש למי ששולח ואין האבל רוצה לקבל, נראה שאין לו רשות להחמיר על עצמו. ועכ״פ אפי׳ למרן, מה שאחרים עושים לו, לית לן בה. וראה בחזון עובדיה פורים שם].

ט לכל הדעות מותר לשלוח מתנות לאביונים לאבל עני, דהוי צדקה. ואפילו בתוך שבעת ימי אבלות, ואין להחמיר בזה כלל. [כ״כ המג״א וא״ר. ילקוט יוסף מועדים, עמוד שמא]

י אבל שהוא מומחה לנגינה, והוא אומן בכלי שיר, והוא בתוך י״ב חודש לאב ואם, מותר לו לנגן לכבוד פורים ולכבוד סעודת מצוה, כיון שאין כוונתו לשם שמחה. [שו״ת זקן אהרן (סי׳ ריג). וע׳ בשו״ת זרע אמת ח״ב (סי׳ קנז). ובשו״ת מהר״ם שיק (חיו״ד סי׳ שסח). ובספר עקרי הד״ט (סי׳ לו אות כב). ובשו״ת פני מבין (חיו״ד סי׳ רנו). ובשו״ת ברכת חיים (סי׳ קג). ילקוט יוסף מועדים עמ׳ שמא. חזון עובדיה פורים עמו׳ קצד]

יא מי שמתה אמו, ולא נודע לו עליה, אין להודיע לו בפורים, כדי שיאמר עליה קדיש, שהרי מצד עיקר הדין אסור להודיע לקרובי המת אפילו באביו ואמו, משום "מוציא דבה הוא כסיל", אלא שנהגו להודיע לבנים בשביל הקדיש, והרי בפורים לא יצא הדבר מידי מחלוקת אם נוהגים בו אבלות, ולכן לכתחלה אין להודיעו לגרום לו אבלות, ומוטב לסתור המנהג ולעשות על פי הדין, ושב ואל תעשה עדיף. [פנים מאירות ח"ב סי' ק].

יב מותר לישא אשה בפורים ואין בזה משום אין מערבין שמחה בשמחה. ואפילו אם עושים את סעודת הנישואין בפורים שפיר דמי. אך ממדת חסידות טוב שיעשו הסעודה בלילה שאחרי הפורים. וכל שכן שמותר לערוך מסיבת אירוסין ושידוכין ביום פורים. [כן פסק מרן בש"ע (סי' תרצו ס"ה). ומקורו מתשובת הרשב"א (ח"ג סי' רעו), דדוקא במועד אסרו, וכדאמר רב אשי (בחגיגה ח:), שנאמר ושמחת בחגך, ולא באשתך, וכ"ה במר"ק (ח:), אבל בפורים מותר. ועוד דפורים הוה חד יומא, ומשום חד יומא לא משהי איניש נפשיה. ובענינים אלה הולכים להקל, מפני שאינם אלא מדרבנן. ע"כ. וראה עוד בילקו"י מועדים עמ' שמב. ובשו"ת יביע אומר חלק ב' סימן כב סק"ג, ובחזון עובדיה פורים עמוד רג].

סימן תרצו – עשיית מלאכה בפורים

א פורים מותר בעשיית מלאכה, ובמקום שנהגו שלא לעשות מלאכה בפורים, אין עושים. והעושה מלאכה בפורים אינו רואה סימן ברכה מאותה המלאכה לעולם. אבל בנין של שמחה, כגון שבונה בית חתנות לבנו, ונטיעה של שמחה, כגון אבורניקי של מלכים, שהוא אילן שצלו נאה, וכופפים אותו על גבי כלונסאות, מותר. וכעת המנהג בכל מקום שלא לעשות מלאכה ביום פורים. אבל בלילה מותר. ומותר לעשות אפילו מלאכות גמורות לצורך פורים. [הרמ"א בהגה סי' תרצו ס"א], ובלבד שלא יתבטל משמחת פורים. [מגילה (ה:) רבי נטע נטיעה בפורים, ופריך מדאמר רב יוסף שמחה ומשתה ויום טוב, יום טוב, שאסורים בעשיית מלאכה, ומסיק רבה בריה דרבא, הספד ותענית קבלו עלייהו, מלאכה לא קבלו עלייהו, דהא לבסוף כתיב לעשות אותם ימי משתה ושמחה, ואילו יום טוב לא כתיב. והא רב חזייה לההוא גברא, דהוה שדי כיתנא בפוריא, ולטייה וכו', התם במקום שנהגו שלא לעשות, והו"ל דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור, שאי אתה רשאי להתירם בפניהם. וכן פסקו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם פ"ב הל' יד. וראה בילקו"י מועדים, ובחזון עובדיה פורים עמוד קצד].

ב מעיקר הדין מותר להסתחר בפרקמטיא בפורים. ומכל מקום טוב להחמיר, אלא אם כן מוכר כדי להרויח לצורך הסעודה והמשתה של יום פורים, כשאין לו לבזבז בריוח. ואם אין לו מה לאכול אפילו מלאכה ממש מותר לעשות בפורים. וכל מה שמותר לעשות בחול המועד כגון דבר האבד או צרכי רבים וכיו"ב, מותר לעשות בפורים, אפילו במקום שנהגו שלא לעשות מלאכה בפורים. [ילקו"י שם. חזון עובדיה פורים עמוד קצה]. וכן פשוט שפועל עני שאין לו מה יאכל מותר לו לעשות מלאכה כדי שיאכל וישתה וישמח בפורים. [לאפוקי ממ"ש בשו"ת ירך אברהם ח"א (סי' כ), שבפורים שקבלו עליהם שלא לעשות מלאכה, הו"ל נדר גדול. ואריה דנדרא רביע עליה, ואפילו אין לו מה יאכל אסור. ושאני חוה"מ שהם אמרו לאסור מלאכה, והם אמרו שעל ידי פועל עני שאין לו מה יאכל מותר. ע"כ. ונראה מדבריו שחשב דמה שאמרו (בנדרים טו.) דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור, אי אתה רשאי להתירם בפניהם, שנאמר "לא יחל דברו", היינו דהוי כנדר דאורייתא, וליתא, שהרי מבואר להדיא בהרא"ש (נדרים פא:), שאין איסור זה אלא מדרבנן. וכ"כ הר"ן. ולכן הדבר פשוט שכל מה שמותר בחוה"מ מותר בפורים, אף במקום שנהגו איסור במלאכה. ועי"ע בשו"ת יביע אומר ח"א (חיו"ד סי' יא אות כד), ובחזו"ע פורים עמ' קצד הערה כג].

ג יש מחמירים שלא להסתפר בפורים אלא על ידי גוי. ומכל מקום גילוח הזקן מותר ביום פורים לצורך היום, אם לא התגלח מקודם. [ע' בשו"ת בית דוד (סי' תצז) שכתב, שאפי' אם חל פורים באמצע השבוע, מותר לפרזים להסתפר ביום י"ד, ולתושבי המוקפים בט"ו, מפני שאין בגילוח משום איסור מלאכה, ששמחה היא לו, שאף בחוה"מ לא אסרו אלא משום גזירה שלא יכנס מנוול לרגל. ואמנם בשו"ת דבר משה (חאו"ח סי' מד) כתב להתיר גילוח רק ע"י עצמו, כשחל יום י"ד או ט"ו בער"ש, אבל אם חל באמצע השבוע אין להתיר. וכ"כ בפרי האדמה ח"א (דף מד:). אבל בשו"ת נחפה בכסף ח"ב (דף ח:) כתב, מעשה בא לידינו בספר ישראל עני, והסכמנו להתיר לו לגלח בפורים שחל יום ט"ו ביום ששי, כסברת הרב בית דוד. וכ"כ בערך השלחן (סי' תרצו סק"ג). וכ"כ בשו"ת אם הדרך (תאו"ח סי' ב אות ד) להקל בער"ש. ובשו"ת ידיו של משה (תאו"ח סי' ו) כתב שהמנהג להתיר להסתפר בי"ד ובט"ו, [אפי' כשחל באמצע השבוע] בין ע"י ישראל בין ע"י גוי, כהוראת הרב בית דוד. וכ"כ בתפארת אדם, ובשו"ת חקרי לב, ובשמחה לאיש, ובספר יפה ללב, ובעקרי הד"ט, ובויקרא אברהם, ועוד. וראה בשו"ת יביע אומר ח"ו (תאו"ח סי' מז). ובילקו"י מועדים עמו' שמב. ובחזון עובדיה פורים עמו' קצו]

ד אם חל פורים בערב שבת, מותר להסתפר בפורים לכבוד שבת, ומכל שכן לבני המוקפים, שפורים שלהם בשבת, אלא שמקדימין קריאת המגילה ליום ששי, ואינם נוהגים איסור בעשיית מלאכה ביום ששי, שמותרים להסתפר ביום ששי. [הליכו"ע ח"א עמוד רמ].

ה מותר לעשות מלאכה בפורים על ידי גוי, אף מלאכות גמורות. [שהרי אף בערב פסח אחר חצות מותר לעשות מלאכה ע"י גוי, כמו שפסק מרן בש"ע (סי' תסח ס"א), כ"ש פורים שאינו אלא מנהג במקום שנהגו. וכ"פ בערך השלחן (סי' תרצו סק"א), ודלא כהבית דוד שאסר אפילו ע"י גוי. ע"ש. וכ"פ בשלחן גבוה (סי' תרצו סק"ח). וע"ע בילקוט יוסף מועדים עמוד שמב. חזו"ע פורים, עמ' קצו]. ויש אומרים שמותר אף שהגוי יעשה מלאכה בפרהסיא בפורים, כגון לבנות בית לישראל, ויש חולקים. ועל כל פנים בארץ ישראל שיש מצוה לבנות בה בית, מותר לבנות בפורים על ידי גוי, ובפרט כשהוא בקבלנות. [בשו"ת בית דוד (תאו"ח סי' תצה) כתב להחמיר לבנות בית ביום י"ד, ואפילו ע"י גוי, כיון דאושא מילתא. וכן הסכים בערך השלחן, וברוח חיים. ובשלחן גבוה (סי' תרצו סק"ח) כתב, שאע"פ שראיות הבית דוד חלושות, כבר הורה זקן. אולם בשו"ת אהל יצחק חסיד (תאו"ח סי' כ) כתב להקל לבנות ע"י גוי. ובשו"ת תפארת אדם (תאו"ח סי' כט) כתב שעכ"פ בקבלנות מותר. וע"ע בשו"ת חקרי לב (בשיורי א"ח סי' כ) שהביא מ"ש בשיורי כנה"ג שאסור לבנות בט' באב, משום דאושא מילתא, וגם מפני שהעיר פרוצה בענין הבנינים, ויחשבו שגם בשבת מותר וכו'. והשיב על זה, דאף אי אושא מילתא, מאחר שמן הדין מותר, אין לנו לגזור גזירות מדעתינו אטו שבת. ומ"מ חשש לד' הכנה"ג, והיקל בזה רק לצורך גדול. ע"ש. ונראה שבארץ ישראל שמצוה לבנותה, יש להתיר בפשיטות לשפץ ולבנות בפורים ע"י גוי, וכל שכן כשיש הפסד בדבר].

ו מותר להצטלם ולצלם בפורים שהוא גם כן כמלאכה של שמחה, וכבנין ונטיעה של שמחה. [וראיה ממ"ש בלקט יושר (עמוד קנט), שכל המלאכות שעושים כדי לשמוח כגון שתופרים ומציירים ומתקנים כמה ענינים לשמוח, ואפילו הן מלאכות גמורות, כולהן שרי, כדין נטיעה של שמחה].

ז מותר לגזוז צפורניים ביום פורים. [לא מבעיא לדידן דקי"ל כמרן בש"ע (סי' תקלב ס"א) בדין חוה"מ דשרי, וכ"ש פורים דהוי רק ממנהג. אלא אפי' להרמ"א י"ל הבו דלא להוסיף עלה. וע' בשו"ת דברי מלכיאל ח"ה (ס"ס רלז) שהחמיר, אם לא שגוזזם שלא יחצצו לנט"י וכו'. ע"ש. ואין דבריו מוכרחים. וע' בשו"ת פסקי תשובה ח"א סי' קנ].

ח מותר לכתוב חידושי תורה ופסקי הלכה, וכן אגרת שלומים, ביום פורים, כי פקודי ה׳ ישרים משמחי לב. [כל בו (סי׳ מה), וכ״ה בארחות חיים (הל׳ פורים אות כז), ובנימוק״י (מגילה ח:), ובספר המאורות (שם ז:). וע׳ במאירי מגילה (ה:) שכתב, ומכאן סומכים תלמידי חכמים לכתוב סברותיהם אף ביום פורים, דרך שמחה ושעשוע. וע״ע בספר מטה משה (סי׳ תתריו) שכתב, שמהרי״ל היה כותב תשובות לשאלות ששאלוהו בעת שהיה מיסב על השלחן בסעודת פורים. וראה בילקוט יוסף מועדים עמוד שמב. חזון עובדיה על פורים עמוד קצו].

ט מותר לבני הפרזים לעשות מלאכה בחמשה עשר באדר, וכן מותר לבני המוקפים לעשות מלאכה בארבע עשר באדר. ומקום שנהגו שלא לעשות מלאכה בשני הימים גם בי״ד וגם בט״ו, אינו מנהג, ואין תוקף למנהג, אלא רק י״ד לבני פרזים, וט״ו למוקפים, ולא יותר. [בשבולי הלקט השלם (סי׳ רד) כתב: ״ואפילו במקום שנהגו שלא לעשות מלאכה, לא נהגו אלא ביום קריאת המגילה עצמה, אבל לאסור של זה בזה אינו מנהג״. וכ״כ בספר האשכול, וכ״פ מרן בש״ע (סי׳ תרצו ס״ב). ואמנם הפר״ח שם כתב שיש להוכיח מהש״ס להיפך. אולם במקראי קודש (דף רא:) כתב לדחות ראית הפר״ח בטוב טעם. ע״ש. וכ״כ בספר לחם יהודה (הל׳ מגילה דף מ:) ובברכי יוסף (סק״ז). ואין לזוז מדברי מרן. וע׳ בחזון עובדיה פורים עמוד קצח].

י עיר שיש ספק אם היא מוקפת חומה מימות יהושע בן נון, כבר נתבאר שאסורים במלאכה רק בי״ד אדר. אולם בטבריה שיש בה ספק מהדין אם קוראים בי״ד או ט״ו, יש להחמיר בעשיית מלאכה בי״ד ובט״ו. [בספר יד אפרים (סי׳ תרצו) כתב, דבש״ס מוכח שבעיירות המסופקות אם היו מוקפות חומה מימות יהושע בן נון, שפיר הוי מנהג לאסור בשניהם. וכ״כ בסידור בית עובד, וכן נראה מהבן איש חי. אולם בהליכות עולם ח״א (עמו׳ רמ) כתב לדחות דברי הרב יד אפרים הנ״ל, זולת בעיר טבריה דהויא ספיקא דדינא, דמספקא לן אי ימה חומתה, ולא שייך בזה למיזל בתר רוב עיירות, אבל בשאר עיירות המסופקות דהויא ספיקא במציאות, אזלינן בתר רובא].

יא ראוי לעורר ולהזכיר להתפלל ערבית במוצאי יום הפורים. וימי הפורים האלו לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם. [ילקוט יוסף מועדים עמ׳ שיז].

סימן תרצז – תחנון בי״ד וט״ו אדר א׳

א יום י״ד וט״ו שבאדר א׳ אין נופלין על פניהם, ואין אומרים מזמור יענך ה׳ ביום צרה, ואסור בהספד ובתענית. אבל שאר דברים אין נוהגים בהם. [ילקוט יוסף מועדים עמוד שיז. חזון עובדיה פורים, תשס״ג, עמ׳ רח]

ב בשנה מעוברת, יום י״ד וט״ו שבאדר ראשון, אף על פי שאין קוראים בהם המגילה, מכל מקום אסורים בהספד ותענית, ואין נופלים על פניהם, ואין אומרים בהם בתפלה מזמור יענך ה׳ ביום צרה, ומזמור תפלה לדוד. ונכון לנהוג בהם מקצת משתה ושמחה, י״ד לבני פרזים, וט״ו לבני ירושלים. ומה שאין קוראים המגילה באדר ראשון, לפי שנאמר (מגילת אסתר ט כא), לקיים עליהם להיות עושים את יום י״ד וט״ו״בכל שנה ושנה״, מה בכל שנה אדר הסמוך לניסן, אף בשנה מעוברת אין הפורים נוהג אלא באדר הסמוך לניסן, ולסמוך גאולה לגאולה, דהיינו לסמוך פורים לפסח, עדיף. [מגילה ו:. וכ״ש לגבי הספד ותענית, כ״פ הרמב״ם (פ״ב מהל׳ מגילה הי״ג), שאסורים בהספד ותענית. וכתב ה״ה שמקורו ממה שאמרו במגילה (ו:), הא לענין הספד ותענית זה וזה שוים. וכ״כ הסמ״ג. והסמ״ק. והמאירי והר״ן. ובשו״ת הגאונים. ורבינו ירוחם שכן דעת הרי״ף. והרשב״ש. אבל מהר״ם מרוטנבורג כתב, דהני מילי קודם שבטלה מגילת תענית, אבל לאחר שבטלה, בי״ד וט״ו שבאדר ראשון מותרים בהספד ותענית. וכ״ד הרא״ש והטור. ומרן בש״ע (סי׳ תרצז) פסק כדעת הרמב״ם. ולפ״ז הנוהגים שהחתן מתענה ביום חופתו, לא יתענה ביום י״ד שבאדר ראשון. ואם חל י״ד ביום ראשון, אין לומר ״צדקתך״ בשבת במנחה. [ע״פ הכלל שכתב מרן בש״ע (סי׳ רעב ס״א): אם חל בו יום שאילו היה חול לא היו אומרים בו נפילת אפים, אין אומרים צדקתך. וגם כאן שאין אומרים נפילת אפים ביום א׳ י״ד באדר, אין לומר צדקתך במנחה].

ג הדבר פשוט שאין צריך לשלוח מנות לריעים ומתנות לאביונים באדר ראשון. [אחרונים]. וכן מותר לעשות מלאכה בי״ד בט״ו באדר ראשון. [ואף שהרב רבי דוד אבודרהם בהל׳ פורים כתב להחמיר, מ״מ לדינא יש להקל, וכמ״ש רבינו פרץ בהגהות סמ״ק (סי׳ קמח אות ב), שהואיל ובפורים עצמו אין איסור עשיית מלאכה אלא משום מנהג במקום שנהגו. באדר א׳ יש להקל]. ולכולי עלמא אבלות נוהגת בי״ד וט״ו של אדר ראשון. [כ״כ האליה רבה]. ויש נוהגים לעשות משתה ושמחה בי״ד ובט״ו שבאדר ראשון, אולם אין המנהג כן. [ע׳ תוס׳ מגילה (ו:), יש נוהגים לעשות משתה ושמחה בי״ד ובט״ו שבאדר א׳, דהכי משמע מדיוק המשנה, אין בין אדר א׳ לב׳ אלא קריאת המגילה וכתענת לאביונים. הא לענין משתה ושמחה זה וזה שוים.